

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง การเรียนรู้และสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมูอัลฟาในเขตชุมชนเมืองและชุมชนชนบทของประเทศไทย มีแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

- 2.1. แนวคิดอัตลักษณ์
- 2.2. แนวคิดศาสนาอิสลามและวิถีชีวิตของชาวมุสลิม
  - 2.2.1 ความเชื่อ ทัศนคติ และความศรัทธา
  - 2.2.2 หลักการของศาสนาอิสลาม
  - 2.2.3 สังคมมุสลิม
- 2.3. แนวคิดชุมชนเมืองและชุมชนชนบท
- 2.4. แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม
- 2.5. ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2.6. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์
- 2.7. ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม
- 2.8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองเห็นตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น (นัทธชัย ประสานนาม, 2550)

คำว่า “อัตลักษณ์” แตกต่างจากคำว่า “บุคลิกภาพ” เนื่องจากบุคคลอาจมีความเหมือนกันได้ในแง่ของบุคลิกภาพ เช่นการมีนิสัยหรือลักษณะบางอย่างที่อาจจะเหมือนกัน แต่การเหมือนกันในด้านอัตลักษณ์ของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกร่วมกันในด้านการตระหนักรู้ (awareness) บางอย่างเกี่ยวกับตัวตนของเรา หมายถึงการยอมรับในความเป็นตัวตนประกอบเข้ากับการแสดงตัวตน (making oneself) ให้เห็นว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไรกับกลุ่มอื่นหรือบุคคลอื่น ตามที่ Kathryn Woodward ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์คือ สิ่งที่ทำให้เรารับรู้ตนเองว่า เราคือใคร และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเรา และ ใครที่แตกต่างจากเรา ส่วนใหญ่แล้ว อัตลักษณ์จะถูกกำหนดโดยความแตกต่าง ซึ่งอาจจะมองเห็นได้ในลักษณะของการแบ่งแยกออกจากกัน (นันทา วีรวิทยานุกูล, 2544: 280)

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง การบ่งบอกตัวตน หรือบุคคลอื่น ๆ เป็นอย่างไร เป็นอะไร เป็นคนเชื่อชาติใด ซึ่งสามารถแสดงให้ทราบได้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้น เป็นการแสดงออกที่มากกว่าการมองเห็น ซึ่งเป็นความหมายของความพอใจ ผู้ทำการถอดรหัสตีความอัตลักษณ์ได้จากน้ำเสียง อวัจนภาษา สถานการณ์ และการเลือกใช้ภาษา (ปวีณา โกมารกุล ณ นคร, 2547: 27)

คำว่า “อัตลักษณ์” แปลจาก คำว่า “Identity” หมายถึง สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือของสิ่งหนึ่งและเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้นที่จะทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น การให้ความหมายของคำว่า “Identity” ดังกล่าวจึงค่อนข้างมีความหมายที่หยุดนิ่งตายตัวและโดยทั่วไปจะตีความไปในเชิงศิลปวัฒนธรรมเพียงประการเดียว เช่น เอกลักษณ์ของการแต่งกายของชาวเขา เอกลักษณ์รูปทรงของบ้านเรือน ภาษา อาหาร เป็นต้น (นิลวดี พรหมพักพิง, 2547: 9)

นักวิชาการหลายสาขาได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับ Identity กันมากขึ้น เช่น จิตวิทยา ปรัชญา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับความสนใจจากสาขาด้านศิลปะ ดนตรี สถาปัตยกรรมด้วยเช่นกัน แต่การให้ความหมายได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามกระแสวิถีการมองโลกแบบใหม่ซึ่งการนิยามความหมายของสิ่งต่างๆ สามารถเลื่อนไหลแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม สถานการณ์และมีเงื่อนไขของเวลาเข้ามากำกับด้วย ดังนั้นการแปลความหมายของ Identity ในยุคปัจจุบันจึงใช้คำว่า “อัตลักษณ์” ซึ่งดูเหมาะสมกว่าคำว่า “เอกลักษณ์” (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543: 1)

การเปลี่ยนแปลงความหมายของ Identity ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน ที่อยู่ในยุคของการปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้พื้นที่ของโลกแคบลง เนื่องจากการรับรู้ข่าวสารทั่วทุกมุมโลกสามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลายและซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มีผลกระทบที่แสดงออกได้หลายลักษณะ เช่น ระดับจุลภาคในส่วนของกรอบแนวคิดประจำวันของเรา ในแง่การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และในระดับมหภาคที่เกิดการรวบรวมกลุ่มจนกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) อันนำไปสู่การก่อรูปอัตลักษณ์ของกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านั้น

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2543: 4) ได้ชี้ว่า “อัตลักษณ์” คือ พื้นที่ที่มีความเชื่อมต่อระหว่างความเป็นปัจเจกกับสังคม นั่นคือ ในด้านหนึ่งอัตลักษณ์ คือ “ความเป็นปัจเจก” ที่เชื่อมต่อสัมพันธ์กับสังคม (Social Aspect) เช่น อัตลักษณ์ที่เป็นพื้นที่ทางสังคม ก็คือ สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่คิดตัวมา เช่น ความเป็นพ่อ แม่ ความเป็นลูกศิษย์ อาจารย์ เป็นต้น ในมิตินี้อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องราวของการใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Aspect) ด้วย เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ ดังกล่าว กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลากหลายแบบ กล่าวคือ ปัจเจกแต่ละคนมักจะสวมบทบาทหลายอย่างที่คิดตัวมา การแสดงบทบาทต่างๆ ออกมาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น บุคคลหนึ่งอาจจะเป็นผู้แม่และอาจารย์ของลูก เป็นต้น ในอีกด้านหนึ่งคือ อัตลักษณ์ในพื้นที่ของปัจเจก จะเกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตัวเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าของระบบการสื่อสาร ในมิตินี้คนเราจึงต้องมีการปรับตัวให้รอบรู้ และรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกด้วย

ดังนั้นเมื่อบุคคลตั้งคำถามกับตัวเองว่า “ฉันคือใคร” เขาจะได้รับคำตอบจาก 2 ทาง คือ จากตัวเองและจากสาธารณชน มิติของอัตลักษณ์จึงแบ่งเป็นสองระดับคือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) เป็นคำตอบจากตัวเองคือ ลักษณะที่บุคคลนิยามตัวเองว่าเป็นใคร ส่วนคำตอบจากสาธารณชน

เป็นภาพลักษณ์ที่บุคคลอื่นมีต่อบุคคลหนึ่งนั่นคือ อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ดังนั้นในการศึกษาอัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องศึกษาความคาบเกี่ยวกัน หรือ ซ้ำซ้อนทับของอัตลักษณ์ทั้งสองระดับดังกล่าวด้วย

การนิยาม “อัตลักษณ์” มักจะแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะ 2 ประการที่เกี่ยวคู่กันอยู่เสมอคือ สิ่งที่เหมือนกันกับสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น การนิยามของ Barthers (1967) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์ต้องเป็นกระบวนการแบบเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่งคือ ความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน (self-ascription) ขณะที่ในอีกด้านหนึ่ง คนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย (ascribe by others) อัตลักษณ์จึงเป็นความพยายามที่จะสร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล คือ ตอบคำถามว่า “เราเป็นใคร และแตกต่างจากคนอื่นตรงไหน” นอกจากนี้ยังอาจมีคำถามย่อยๆ อื่นตามมา เช่น มีใครเป็นพวกเดียวกับเราบ้าง เราอยู่ที่ไหน เรามีที่ทางอย่างไร เรามีความสัมพันธ์กับใคร หรือคนอื่นสัมพันธ์กับเราอย่างไร ฯลฯ ซึ่งการให้ความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับ Hault (1974) ที่อธิบายถึง “อัตลักษณ์” ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่า ตนเองมีความแตกต่างจากบุคคลอื่นอย่างไร ส่วนทางจิตวิทยาการแพทย์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคล ซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่นลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นๆ ได้ หรือตอบคำถามว่า “ฉันเป็นใคร” และ “ฉันคือใครในสายตาของคนอื่น” (เกษกนก ชุ่มประดิษฐ์ และ จิราพรขุนศรี, 2549: 10-11)

จากการนิยามของ Barthers และ Hault ต่างแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของบุคคล และมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น นั่นเป็นเพราะว่า อัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ และพัฒนาโดยการขัดเกลาทางสังคม ตั้งแต่วัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ เด็กๆ ได้เรียนรู้ว่าพวกเขามีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร เด็กๆ รับรู้ว่ามีใครที่ “ไม่ใช่พวกเรา” (not our kind) และใครคือคนที่แปลกหน้า (Valentine, 1994)

ส่วนความเหมือนและความแตกต่างที่จำแนกโดยอัตลักษณ์นั้น ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม เนื่องจาก “อัตลักษณ์” คือ สิ่งที่ทำให้เรารับรู้ตนเองว่า “เราคือใคร” และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ในสังคม ตลอดจนโลกที่แวดล้อมรอบๆ ตัวเราได้ได้อย่างไร ดังนั้นอัตลักษณ์คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้แก่เรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเรา อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยความแตกต่าง ซึ่งอาจเห็นได้จากลักษณะของการแบ่งแยกออกจากกัน เช่น อัตลักษณ์ในรูปแบบของความแตกต่างระหว่างชนชาติ หรือความขัดแย้งด้านความเชื่อ เป็นต้น (Woodward, 1997)

Woodward (1997) อธิบายไว้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้ว อัตลักษณ์มักถูกสร้างขึ้นในลักษณะของ สิ่งตรงกันข้าม เช่น คนผิวขาว-ผิวสี ความปกติ-ความเบี่ยงเบนจากปกติ และความเป็นชาย-หญิง ดังนั้น ในความแตกต่างจะทำให้เรามองเห็นภาพของความเหมือนได้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องราวของความ ตระหนักรู้ว่า “เรา” “เหมือน” หรือ “ต่าง” จากคนอื่นอย่างไร ความรู้สึกถึงความเหมือนและความ แตกต่างกัน โดยมี “อัตลักษณ์” เป็นปัจจัยสำคัญในการจำแนกนั้นมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ ชีวิต อุดมการณ์ สำนึก กฎเกณฑ์ พิธีกรรม ฯลฯ ที่ทำให้ “ฉัน” (I) และ “พวกเรา” (US) แตกต่างไปจาก “คนอื่นๆ”(Others) และ “พวกเขา” (Them)

ส่วน Edgar และ Sedgwick (1999) ได้สรุปประเด็นปัญหาเกี่ยวกับคำว่า “อัตลักษณ์” ว่าเป็น เรื่องเกี่ยวกับตัวตน คือ ลักษณะเฉพาะส่วนบุคคล ที่มีความคงที่และอาจถูกรอบงำจากอิทธิพล ภายนอก พร้อมกับตั้งคำถามตามแนวทางการศึกษาเชิงวัฒนธรรมว่า อัตลักษณ์จะต้องสนองต่อปัจจัย และความแตกต่างที่มาจากภายนอกได้อย่างไร ซึ่งจัดเป็นการตั้งคำถามที่ส่งผลต่อการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ในยุคที่มีความหลากหลายทางความคิด และการพยายามสร้างลักษณะเฉพาะตัว โดยใช้ความ เหมือนกันของกลุ่มเป็นตัวเชื่อมโยงเพื่อกีดกันลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มออกไป (เกษกนก ชุ่มประดิษฐ์ และ จิราพร ชุนศรี, 2549: 11)

ดังนั้น อัตลักษณ์ จึงเป็นเสมือนตัวแทนของการต่อสู้ เพื่อผดุงลักษณะที่เหมือนกันของกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันจะพยายามต่อต้าน กีดกันสิ่งที่แตกต่างออกไป จากแนวคิดดังกล่าว ส่งผลให้การศึกษา เรื่องการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุสลิมจำเป็นต้องจำแนกให้เห็นสิ่งที่ เหมือนกัน ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของชาวมุสลิม เพื่อบอกว่า สิ่งนี้ คือ อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม สิ่งนั้น ไม่ใช่ลักษณะของชาวมุสลิม หรือ ไม่ใช่อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม

2.1.1 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์

มโนทัศน์ “อัตลักษณ์ในยุคคลาสสิก” ความคิดที่มีอิทธิพลต่อการแสวงหาตัวตนของปัจเจกชน ได้รับอิทธิพลจาก Plato ซึ่งมองว่าสังคมอุดมคติคือ แบบจำลองของอาณาจักรของพระเจ้าซึ่งเป็นอาณาจักร ที่ไม่มีเวลาและเป็นนิรันดร์ พระเจ้าคือผู้มอบเวลาและความเคลื่อนไหวต่างๆ ให้แก่จักรวาลของมนุษย์ ที่ซึ่งมีแต่ความเป็นปัจจุบัน และไม่มีการกลายเป็นคือ ไม่มีเคยเป็น หรือกำลังจะเป็นความคิดในเชิง ความเป็นตัวตนในลักษณะนี้จึงเน้นความมีศรัทธาต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ Auguste Comte ผู้สอนให้ คนเชื่อในระบบความสัมพันธ์อันถูกต้อง มีความเชื่อในเรื่องของพระเจ้าว่าสิ่งที่พระเจ้าให้กับมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ดีเสมอ มนุษย์มีหน้าที่อย่างเดียวคือ ยึดมั่นในศรัทธาต่อพระเจ้า สังคมในยุคคลาสสิกนี้เป็น

สังคมประเพณีนิยมซึ่งมีลักษณะทางพฤติกรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ พฤติกรรมของบุคคลจึงเป็นแบบพฤติกรรมร่วม (Collective behavior) Baumeister กล่าวว่าในยุคนี้ไม่มีการเน้นในเรื่องการแสวงหาตนเองเหมือนในยุคทันสมัย ความคิดที่ว่า คนเรามีบุคลิกเฉพาะและมีความสามารถพิเศษที่รอการถูกค้นพบนั้นไม่มีในยุคก่อนทันสมัย ซึ่งตรงกับความคิดของ Durkheim ที่ว่าความเป็นปัจเจกชนนั้นไม่เคยปรากฏในยุคก่อนทันสมัย และความเป็นตัวของตัวเองของคนในยุคนั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่ได้รับการยกย่อง มนุษย์เริ่มให้ความสนใจในเรื่องความเป็นปัจเจกในสังคมทันสมัยเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดการแบ่งแยกแรงงาน (Giddens, 1991: 75-82)

ในยุคกลางนั้นมีการสอนต่างๆ เช่น จงจำไว้ว่าทุกคนต้องตาย หรือความแน่นอนคือความไม่แน่นอน ความคิดต่างๆ ล้วนแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่มีอำนาจในการควบคุมชีวิตของตนเอง (Krishan Kumar, 1992: 72) นอกจากนี้คำกล่าวในศตวรรษที่ 12 ที่ว่าอะไรก็ตามที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลามาก ไม่ใช่ของดี (Giddens, 1991: 75) ยังเป็นสิ่งตอกย้ำแนวทางพฤติกรรมของบุคคลในยุคนี้ ซึ่งตรงกันข้ามกับแนวคิดในยุคทันสมัยที่มุ่งเน้นเรื่องการสร้างตัวตนและสอนให้คนตั้งดวงผลประโยชน์ เพราะความเชื่อว่า คนเราเกิดคนเดียวตายคนเดียว ดังนั้นในยุคคลาสสิก อิทธิพลศาสนาเป็นปัจจัยหลักในการสร้างตัวตนของปัจเจก ศาสนาเป็นสิ่งผูกพันเชื่อมโยงจิตใจทำให้เกิดเอกภาพ ตัวตนของปัจเจกในยุคคลาสสิกนั้นจึงเป็นแบบพฤติกรรมร่วม (Collective behavior) ซึ่งเป็นผลมาจากคำสอนของนักบวชผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า

สำหรับมโนทัศน์ “**อัตลักษณ์ในยุคทันสมัย**” หัวใจของวิถีคิดของยุคทันสมัยคือ ปรัชญาในยุคแสงสว่างแห่งภูมิปัญญา (Enlightenment) ในศตวรรษที่ 18 ลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) เชื่อมมั่นในศักยภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ว่าสามารถเข้าถึง “ความจริง” (Truth) ที่เป็นสากลรวมทั้งสามารถมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระเบียบและความเป็นเหตุผลของความจริงสูงสุดนั้นได้ ความเจริญอีกด้านหนึ่งของยุคนี้คือ ด้านวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นเหมือนโคมทองส่องทางไปสู่ความก้าวหน้าของอารยธรรมในทุกๆ ด้าน วิถีคิดกระแสหลักจึงเชื่อในแนวคิดที่เรียกว่าสารัตถะนิยม (Essentialism) คือ เชื่อว่าธรรมชาติของสังคมของมนุษย์ก็ตามมี “คุณสมบัติอะไรบางอย่าง” เป็นแก่นแกนหรือสารัตถะเป็นสิ่งที่ซ่อนแฝงอยู่ลึกๆ และกำหนดทิศทางของพฤติกรรมที่เห็นจากภายนอกอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเหตุผลนิยม (Rationalism) เห็นว่า “เหตุผล” คือ แก่นแกนที่เป็นที่สากลซึ่งแยกแยะมนุษย์ออกจากสัตว์ เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ตามธรรมชาติในมนุษย์ทุกคน (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 8-9)

Durkheim นักคิดในยุคทันสมัยกล่าวว่า การแบ่งงานกันได้เข้ามาแทนที่ศาสนาในฐานะที่เป็นพื้นฐานที่สร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคมและเมื่อการแบ่งงานได้ส่งผลกระทบต่อสังคมมากขึ้นทำให้มนุษย์ต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกันมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะว่าต่างต้องพึ่งพาสินค้าและบริการจากกันและกัน (Giddens, 1993: 707) การแบ่งงานกันทำยังส่งผลให้ระบบความเชื่อหรือความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Collective Consciousness) ที่เคยมีอยู่ในสังคมยุคคลาสสิกหมดไป ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมที่เคยเป็นแบบ Mechanical Solidarity เปลี่ยนแปลงมาเป็น Organic Solidarity เนื่องจากกระบวนการที่ทำให้เกิดความแตกต่าง (Functional Differentiation) ในยุคทันสมัยนั้นเป็นยุคซึ่งประเพณีนิยมได้เสื่อมถอยลงและมนุษย์มีโอกาสดำเนินชีวิตได้สัมผัสประสบการณ์ต่างๆ โดยผ่านทางสื่อรูปแบบใหม่ๆ ส่งผลให้คนในยุคทันสมัยเกิดคำถามทบทวนความเป็นตัวตนเองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ขบวนการสร้างตัวตนในยุคทันสมัยจึงย่นพื้นที่อยู่บนการเลือกได้อย่างอิสระชีวิตในสังคมทันสมัยคำว่า “วิถีชีวิต” (life style) ได้ทวีความสำคัญขึ้นมาก ยิ่งประเพณีนิยมเสื่อมถอยมากขึ้นเท่าใด ยิ่งการใช้ชีวิตในแต่ละวันนั้น มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลกมากยิ่งขึ้นแล้วทำให้ปัจเจกชนต้องเผชิญหน้ากับตัวเลือกต่างๆ มากขึ้นเท่านั้น ตัวเลือกของวิถีชีวิตจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างตัวตน (Giddens, 1993: 5)

อัตลักษณ์ในยุคทันสมัยจึงเป็นอัตลักษณ์ของปัจเจกมนุษย์ อัตลักษณ์ในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Symbolic interactionism) ให้น้ำหนักแก่ปัจเจกในฐานะผู้กระทำ (agency) และเห็นว่าอัตลักษณ์คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนหรือความเป็นตัวฉัน (self) ก่อตัวขึ้นในบริบททางสังคมมนุษย์ self ประกอบด้วยความรู้สึกที่เรามีต่อตัวเองและความรู้สึกที่เราคิดว่าคนอื่นมีต่อตัวเรา อัตลักษณ์จึงมีความสำคัญพิเศษเนื่องจากเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อระหว่างขั้วทั้งสอง คือ ความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม สังคมได้กำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับบทบาทความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ฯลฯ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ (symbolic aspect) เพราะว่าการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลากหลายแบบและเกี่ยวข้องกับมิติภายในของความเป็นตัวเรา

Charles Cooley เชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ แต่เป็นการรวมและการกระจาย (collective and distributive) ตัวตนของบุคคลเติบโตขึ้นจากการที่บุคคลได้คบค้าสมาคมกับผู้อื่น จุดเริ่มต้นของสังคมของชีวิตมนุษย์มาจากการคบค้าสมาคมกับผู้อื่น ตัวตนตามความคิดของ Cooley เริ่มต้นจากปัจเจกบุคคลแล้วตามด้วยสังคม ตัวตนเกิดในเชิง

วิทยวิธีผ่านทางการสื่อสารสำนักของบุคคลเกี่ยวกับตนเองเป็นการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับตนเองซึ่งบุคคลแสดงให้คนอื่นเห็น Cooley ได้พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับตัวตนอยู่ 2 ประการ

ประการที่หนึ่งคือ กลุ่มปฐมภูมิ (the primary group) เป็นความสัมพันธ์อันใกล้ชิด และเป็นกลุ่มในอันดับต้นๆ ที่เข้ามาในชีวิตของปัจเจกบุคคลซึ่งหล่อหลอมนิสัยปัจเจกของบุคคลนั้นมา กลุ่มปฐมภูมินี้ ได้แก่ พ่อแม่ พี่น้อง เพื่อนฝูง ครู อาจารย์ เป็นต้น

ประการที่สองคือตัวตนในกระจกเงา (looking glass self) เป็นแนวคิดที่อธิบายว่าปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์สะท้อนภาพสิ่งแวดล้อมอย่างฉับพลันต่อปัจเจกบุคคล เป็นเสมือนกระจกส่องใจ (a mirror for the mind) และอธิบายถึงตัวตนไว้ว่า “ฉันเป็นอย่างที่คิด ฉันคิดว่าคุณคิดว่าฉันเป็นอย่างไร” (I am what I think you think I am) ซึ่งหมายถึง บุคคลอื่นๆรอบตัวเราเป็นตัวกำหนดความเป็นตัวตนของเราได้ ซึ่ง Cooley ได้เขียนแสดงไว้ว่า “แต่ละคนคือกระจกส่องตนเอง สะท้อนให้เห็นตนเอง” (each to each a looking glass, reflects the other that both pass)” (นราธิป วิรุพหัชชาตะพันธ์, 2548)

แนวคิดดังกล่าวของ Cooley ได้ช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารระหว่างบุคคลในกระบวนการสังคมประกิดที่หล่อหลอมบุคลิกนิสัยของคน จากแนวคิดเกี่ยวกับตัวตนของ Cooley นี้เองได้เป็นพื้นฐานในการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับตนเองให้กับ George Herbert Mead ในเวลาต่อมา ซึ่ง Mead ได้ศึกษาพัฒนาการที่ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวตน เขาเห็นว่ากลไกสำคัญของการสร้างตัวตน คือ การเรียนรู้ที่จะสวมบทบาท (role-taking) ของผู้อื่น และหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ คือ ภาษาซึ่งเป็นช่องทางถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม ในหนังสือเรื่อง Mind, self and society เป็นผลงานที่มีความสำคัญยิ่งในการอธิบายตัวตนในสังคม สำหรับ Mead คือ การศึกษากิจกรรมหรือพฤติกรรมของบุคคลที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางสังคมพฤติกรรมของบุคคลจะสามารถเข้าใจได้เฉพาะในแง่ของพฤติกรรมของกลุ่มสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ เนื่องจากการกระทำของปัจเจกนั้นเกี่ยวข้องกับอยู่ในการกระทำทางสังคมที่กว้างขวางมากกว่าซึ่งอยู่นอกเหนือตัวเขา และเกี่ยวพันกับสมาชิกคนอื่นๆ ของกลุ่มนั้น Mead กล่าวว่า หากปราศจากสังคมจะไม่มีตัวตน ไม่มีจิตสำนึก ไม่มีการติดต่อสื่อสารในทางกลับกันสังคมต้องถูกเข้าใจในฐานะที่เป็นโครงสร้างซึ่งเกิดขึ้นโดยผ่านทางกระบวนการที่ดำเนินไปของการกระทำทางสังคม ในด้านการติดต่อสื่อสารการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลต่างๆ ที่กระทำโดยคำนึงถึงกันและกันอากัปกริยา (gesture) เป็นกลไกสำคัญที่มีต่อการกระทำทางสังคม อากัปกริยาที่มีในความสำเร็จเข้ามามีบทบาทอากัปกริยาเหล่านี้ขึ้นอยู่กับการตื่นตัวของปัจเจกบุคคลเองในการตอบสนองต่อสิ่งที่เขาถูกกระตุ้นจากบุคคลอื่น การสวมบทบาทคนอื่นแนวโน้มน

ที่จะทำตามการกระทำของบุคคลอื่น อาจปฏิกิริยาที่มีในความสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์มีเงื่อนไขข้อแรกอยู่ที่ความสามารถของผู้เข้าร่วมแต่ละคนในกระบวนการสื่อสารในการมองเห็นผลการกระทำของเขาเองจากจุดยืนของผู้อื่น ซึ่งหมายถึงการสวมบทบาทของผู้อื่น ในการกระทำระหว่างกัน (interaction) โดยใช้สัญลักษณ์ซึ่งมนุษย์ใช้อำปฏิกิริยา จะตีความทัศนคติของกันและกัน โดยกระทำจากพื้นฐานของความหมายที่ได้จากการตีความนั้น

Mead ได้อธิบายเกี่ยวกับการกำเนิดของจิตสำนึกและตัวตนผ่านทางความสามารถที่พัฒนาขึ้นอย่างช้าๆ ในวัยเด็กในการสวมบทบาทของผู้อื่น และมองเห็นผลการกระทำของตนเองจากจุดยืนของผู้อื่น กล่าวคือ สิ่งที่สัญลักษณ์กระตุ้นให้เกิดขึ้นในตัวตนของคนๆหนึ่ง คือ สิ่งที่กระตุ้นให้เกิดขึ้นในปัจเจกบุคคลอื่นๆ นั่นเอง เช่น ในวัยเด็กการเรียนรู้ดังกล่าวเกิดจากการเลียนแบบบทบาทของผู้ใหญ่ผ่านการเล่น เช่น เล่นเป็นพ่อแม่ หรือเป็นครู ค่านิยมกฎเกณฑ์ทางสังคมจะซึมซับเข้ามาผ่านบทบาทเหล่านั้นตามทัศนของ Mead ในเรื่องการเกิดขึ้นของความสามารถในการสวมบทบาทตัวตนที่เกิดขึ้นอย่างช้าๆ ผ่านทางการเข้าร่วมของมนุษย์ในขอบเขตที่กว้างขึ้นเรื่อยๆ ต้องไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงด้านร่างกายเท่านั้นแต่ตัวตนเป็นองค์ภาวะทางสังคม (social entity) ที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางสังคมของพัฒนาการจากการสื่อสารด้วยอำปฏิกิริยาแบบง่ายไปสู่กระบวนการยึดถือ ชาติแท้ของตัวตนคือลักษณะสะท้อนกลับตัวตนเป็นบุคคลขึ้นมาได้เพราะความสัมพันธ์ที่เขามีต่อคนอื่นๆ เข้าไปยังจินตนาการของเขาทำให้ตัวตนของเขากลายเป็นผู้ถูกกระทำจากการสะท้อนของตนเอง ตัวตนในสภาพทั้งผู้กระทำ (subject) และผู้ถูกกระทำ (object) เป็นส่วนสำคัญของการมีลักษณะเป็นสังคม (being social) ความเป็นปัจเจกที่บุคคลมีลักษณะจำเพาะของแต่ละตัวตนนั้น เป็นผลจากการผสมกลมกลืนในลักษณะจำเพาะของทัศนคติของคนอื่นๆ ที่ก่อรูปเป็นปัจเจกบุคคลที่มีรากฐานความเป็นสังคมคนแต่ละคนล้วนมีส่วนเกี่ยวพันกระบวนการสังคม (หทัยชนก อริยทัน โตศรี, 2549)

จากความคิดดังกล่าว Mead จึงเสนอแนวคิดตัวตนที่มีสองด้านต่างปะทะสังสรรค์กันเองตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “me” อันเป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและปฏิสัมพันธ์ กับผู้อื่น และ “I” อันเป็นส่วนที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของเราเอง ทั้ง “me” และ “I” ต่างสัมพันธ์กับข้างนอกทั้งคู่ เพียงแต่ “me” เป็นผลจากการประเมินและซึมซับทัศนะผู้อื่น และ “I” เป็นคำตอบต่อการพยายามที่จะประสาน me ที่หลากหลาย I จึงเป็นศักยภาพของสร้างสรรค์การให้ที่ทางแก่ “I” เท่ากับเป็นการสงวนรักษาอิสรภาพในระดับหนึ่งของปัจเจก Mead นิยามคำว่า “I” ว่าหมายถึงแรงกระตุ้นเร้าภายใน (impulsive tendency) ปัจเจกบุคคล ที่ตอบสนองต่อผู้อื่น ในทางตรงกันข้าม “me” คือ คนอื่นๆ ที่ผสมผสานกันภายในปัจเจกบุคคล (incorporated other) ประกอบด้วยทัศนคติทั้งหมดของผู้อื่นซึ่งปัจเจกบุคคล

มีปฏิสัมพันธ์ด้วยและได้รับเอาทัศนคติไว้ในตน “me” จึงหมายถึง มุมมองของปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวกับการที่คนอื่นมองตนเองว่าเป็นอย่างไร นั่นคือทัศนคติของคนอื่นที่ปัจเจกบุคคลคาดเดาไว้ แนวคิดที่สำคัญของ Mead คือ การสวมบทบาท ซึ่งหมายถึง ความสามารถของปัจเจกบุคคลที่มีตัวตน (self individual) ในการที่จะแสดงพฤติกรรมทางสังคมต่อตนเองเช่นเดียวกับที่แสดงต่อผู้อื่น Mead มองว่าความคิดจิตใจ (mind) มีลักษณะทางสังคม (social) เพราะพัฒนาขึ้นในระหว่างกระบวนการสื่อสารกับผู้อื่น

ทฤษฎีของ Mead อธิบายว่าปัจเจกบุคคลค่อยๆ ทำความรู้จักตนเองผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่สื่อสารกับตนว่าพวกเขาคือใคร (who we are) หากมองย้อนกลับไปพิจารณาแนวคิดตัวตนจากกระแสด้านของ Cooley จะพบว่าไม่ได้อธิบายว่ากระบวนการก่อตัวของตัวตนเป็นอย่างไร แต่ Mead กล่าวว่า ไม่มีใครเกิดมาพร้อมกับตัวตน และตัวตนไม่ได้พัฒนาไปตามสัญชาตญาณ แต่ตัวตนพัฒนาจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กับผู้อื่น ดังนั้นหากมอง “ตัวตน” ในแง่ของอัตลักษณ์แล้วจึงเป็นเหมือนกับการตอบคำถามของปัจเจกบุคคลว่า “who I am” ซึ่งเป็นการตระหนักรู้ในตนเองแล้วแสดงออก (exhibition) ต่อบุคคลอื่นประกอบไปด้วย ส่วนที่เป็นการตระหนักรู้ในตนเอง “I” และส่วนที่ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น “me”

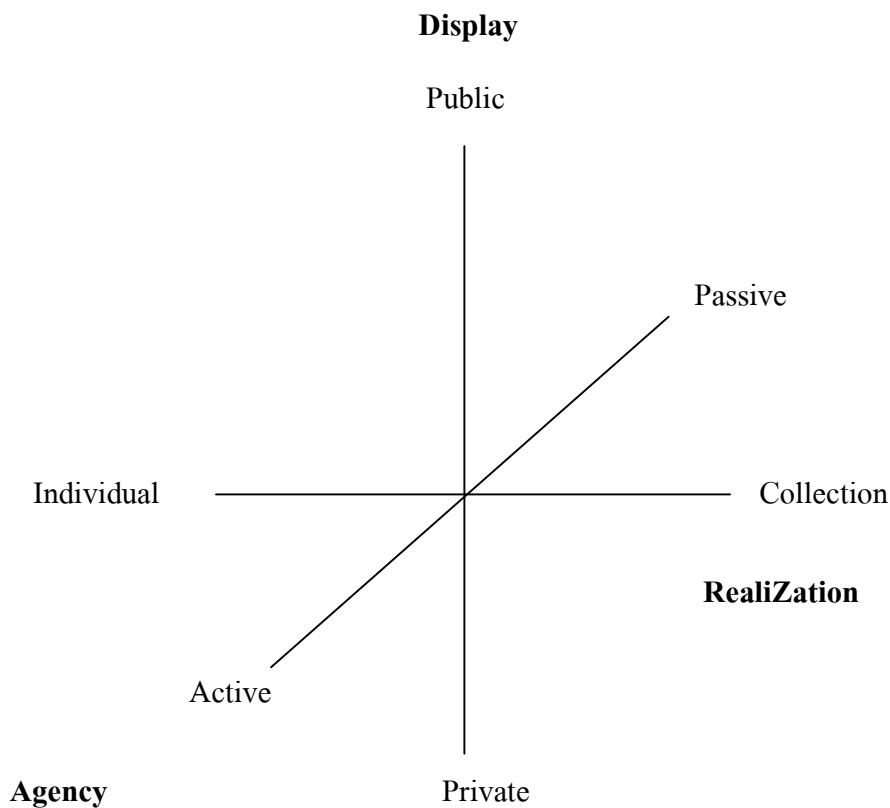
Rom Harre' (อ้างใน นราธิป วิรุพหัชชาตะพันธ์, 2548) ผู้สร้างทฤษฎีตัวตน (theory of self) กล่าวถึง “ตัวตน” ในเรื่องของการประกอบสร้างตนเอง (social construction of self) เอาไว้ว่า “ตัวตน” ประกอบไปด้วยมิติทั้ง 3 ดังนี้

มิติที่หนึ่ง คือส่วนแสดงออก (display) ซึ่งถูกแสดงออกในที่สาธารณะ (displayed publicly) หรือแบบส่วนตัว (remains private) ตัวอย่างเช่น “อารมณ์” เป็นแบบส่วนตัวและ “บุคลิกภาพ” เป็นแบบส่วนรวม

มิติที่สอง คือการตระหนักรู้ (realization) หรือจุดกำเนิดซึ่งมีสองระดับ ปัจเจกบุคคลเป็นส่วนที่มาจาก การตระหนักรู้ในตน (individually realized) หรือการมีสำนึกในตน (self consciousness) และระดับที่สองคือ ระดับสังคมเป็นการตระหนักร่วม (collectively realized) ซึ่งมาจากการที่ปัจเจกบุคคลมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ

มิติที่สาม การกระทำ (agency) ประกอบด้วย 2 รูปแบบคือ แนวรุก (active) เช่น การพูดคุย และแนวรับ (passive) เช่นการฟัง

มิติทั้งสามของ Rom Harre' นั้นสามารถแสดงด้วยแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงมิติความเป็นบุคคล (dimensions of personhood)

ในเรื่องมิติด้านต่างๆ นี้ ในแต่ละมิติจะทำให้ปัจเจกบุคคลมีความเป็นตัวตนได้ต่างกัน เช่น อารมณ์ (emotion) บุคลิกภาพ (personality) จุดมุ่งหมาย (purpose) และการให้ความร่วมมือ (cooperation) หากนำแผนภาพนี้มาใช้ในการอธิบายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมในมิติที่หนึ่ง ในแง่ของการแสดงตัวนั้น เป็นการแสดงตัวตนในที่สาธารณะ และในมิติที่สอง ในแง่ของการตระหนักรู้นั้น ประกอบด้วย การตระหนักรู้ในตน ซึ่งมาจากการที่มุอัลล์ฟตระหนักรู้ว่า “ฉันคือใคร” กับการตระหนักร่วม ซึ่งมาจากการที่มุอัลล์ฟมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งก่อให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมอีกด้วย (collective identity) และในมิติสุดท้ายในแง่ของการกระทำแล้ว (agency) การสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมให้ปรากฏออกมามีลักษณะเป็น “เชิงรุก” เพราะเป็นการที่ปัจเจกแสดงตัวตนของตนเองออกไป

นอกจากนี้แล้ว Rom Harre' ยังได้กล่าวถึงเรื่องตัวตนไว้ในทฤษฎีตัวตนอีกว่า ตัวตนประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง การตระหนักรู้ในตน (self-consciousness) คือ การที่ปัจเจกบุคคลคิดถึงตนเองหรือพูดถึงตนเอง สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “การตระหนักรู้” ซึ่งประกอบไปด้วย “I” ที่หนึ่ง คือ ตัวคนที่ “รู้” และ “I” ที่สอง “รู้เกี่ยวกับ” หากพิจารณาจากประโยค “I know what I am afraid” “I” แรกสะท้อนถึงการตระหนักรู้ (aware) และ “I” ที่สองสะท้อนสิ่งที่แสดงถึงการรู้ว่ากลัว

ประการที่สอง การกระทำ (agency) คือ การที่ปัจเจกบุคคลมองตนเองว่าเป็นผู้กระทำ และมีผลกำลังในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ประการที่สาม อัตชีวประวัติ (autobiography) และอัตลักษณ์ (identity) การกระทำของปัจเจกบุคคลจะเป็นเครื่องแสดงตัวตนของปัจเจกบุคคลออกมา และอัตชีวประวัติจะปรากฏเมื่อปัจเจกบุคคลพูดถึงตนเองแก่บุคคลอื่น

การที่ปัจเจกบุคคลจะเข้ามาสู่พื้นที่สาธารณะ หรือเข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่ๆ ปัจเจกบุคคลต้องผ่านกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมใหม่ๆ นั่นด้วย ดังนั้นการนำแนวคิดด้านอัตลักษณ์ และตัวตนมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อใช้ในการอธิบายการสร้างอัตลักษณ์ (identity formation) ในชุมชนที่มุสลิมอาศัยอยู่ เนื่องจากชุมชนมีส่วนผลักดันทำให้มุสลิมแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมออกมา จากการตระหนักรู้ในตนเอง ทั้งนี้ยังใช้ในการอธิบายในแต่ละขั้นตอนถึงความสัมพันธ์ของการตระหนักรู้ในตนเอง และถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการต่างๆ ในการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม ซึ่งในแต่ละขั้นตอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุสลิม

มโนทัศน์ “**อัตลักษณ์ในแนวคิดหลังสมัยใหม่** (postmodernism)” Michale Foucault นักคิดค้นสำคัญอีกผู้หนึ่งที่ส่งเสริมกระแสการรื้อถอนสารัตถะของปัจเจกภาพ มโนทัศน์เรื่องอำนาจและความรู้ที่มีลักษณะทลายมายาคติเรื่องปัจเจกภาพ เขาทำให้เห็นว่าปัจเจกภาพที่เป็นเรื่องของวาทกรรม (discourse) และปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) ที่ผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งรวมถึงการผลิตชุดความรู้กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติทางสังคม Foucault เปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับอำนาจซึ่งแต่เดิมเคยถูกพิจารณาในแง่รูปธรรมการรวมศูนย์และมักอยู่ในแวดวงการเมืองมาสู่แนวคิดแบบใหม่ว่าอำนาจมีอยู่ในทุกหนทุกแห่งในปฏิบัติการทางสังคมทุกชนิด แม้แต่กิจวัตรประจำวันที่เราทำอยู่ประจำ Foucault ได้นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับสิ่งอื่นๆ แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า

ความรู้ ความรู้ไม่ใช่สิ่งที่เราได้รู้ หากว่าเป็นเรื่องของอำนาจในแต่ละยุคสมัยของแต่ละสังคมที่จะบอกว่าจะอะไรคือความรู้ อะไรไม่ใช่ความรู้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2544: 283-284)

สถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมรับต่อเนื่องมาจากความรู้ที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงให้คนนิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมา อำนาจคือ กระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่สถาบันทางสังคมสถาปนาให้เป็นความจริง เป็นชุดความรู้ใดชุดหนึ่งขึ้นมาความจริงเหล่านี้จะนำไปสู่การปฏิบัติการทางสังคมมากมายทั้งในระดับมหภาคและจุลภาคทั้งนี้ มีความเกี่ยวข้องกับการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ เทคนิคในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ปัจเจกภาพภายในวาทกรรม ได้แก่ การทำให้ปัจเจกภาพกลายเป็นวัตถุความรู้ของความรู้และการศึกษา (objective process) เช่น ร่างมนุษย์ที่ทั้งเป็นและตายถูกนำมาเปิดออกเพื่อการค้นคว้า เทคนิคอำนาจทำงานควบคู่พร้อมกับเทคนิคที่เป็นเสมือนด้านตรงกันข้ามคือ ทำให้ปัจเจกรู้สึกว่าตนเองเป็นองค์ประธานของการกระทำ (subjective process) เทคนิคดังกล่าวเป็นมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางตะวันตกคือ เทคนิคการสารภาพ ประเพณีสารภาพบาปของคริสเตียน โดยอาศัยการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ภายใต้กรอบวาทกรรม การยอมรับตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายใต้กรอบอุดมการณ์ เทคนิคอำนาจที่ลึกที่สุดคือการที่ผู้ตกเป็นเป้าของอำนาจกลับไม่รู้สึกรู้ว่าถูกกระทำ เราขอมอบให้กับวาทกรรมจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในภคิภาของวาทกรรมอย่างไม่รู้ตัว (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543: 51-55)

จากมโนทัศน์ แนวคิดหลังสมัยใหม่ ทำให้เกิดคำถามมากมายในการมองโลก การเข้าถึงความจริงของสิ่งต่างๆ รวมทั้งสิ่งที่เป็นความจริงที่เป็นแก่นแกนของปัจเจกบุคคล แนวคิดหลังสมัยใหม่เห็นว่ามโนทัศน์เป็นเพียงผล (effect) ของชุดวาทกรรมต่างๆ บทบาทตัวเราแบบต่างๆ ที่วาทกรรมหยิบยื่นให้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ สิ่งที่มีจึงเป็นบทบาทของตัวเราในสถานการณ์เท่านั้น (subject positioning) ความเป็นตัวเราจึงมีลักษณะคล้ายเหรียญที่มีสองด้านวาทกรรมจะหยิบยื่นภาพตัวแทน (representative) ต่างๆมาให้ และยึดยึดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมซึ่งบทบาทที่ได้รับดังกล่าวเป็นสิ่งรับประกันประสบการณ์ความเป็นตัวเราในแง่มุมต่างๆ ในอีกด้านหนึ่งการเข้าสวมบทบาทต่างๆ สร้างตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจกเป็นเพียงโครงและรูปแบบที่ปราศจากแก่นแกนที่แท้จริง โครงหรือรูปแบบเป็นเพียงบทบาทของตัวเราในวาทกรรม การรื้อถอนแก่นแกนของปัจเจกภาพเป็นการชี้ให้เห็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบที่เรียกกันว่าความจริงในวาทกรรมต่างๆ

สจิวต ฮอลล์ (อ้างอิงในอภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543: 75-77) กล่าวว่า ความเป็นตัวเราเหมือนตะเข็บที่เย็บให้สมานเป็นเนื้อเดียวกัน สิ่งที่ถูกเย็บเข้าด้วยกันด้านหนึ่งคือ อัตลักษณ์หรือตำแหน่งแห่งที่ อีกด้านหนึ่งคือ กระบวนการปฏิภริยาที่เรามีต่อวาทกรรม ความเป็นตัวเราจึงเกิดมาใน

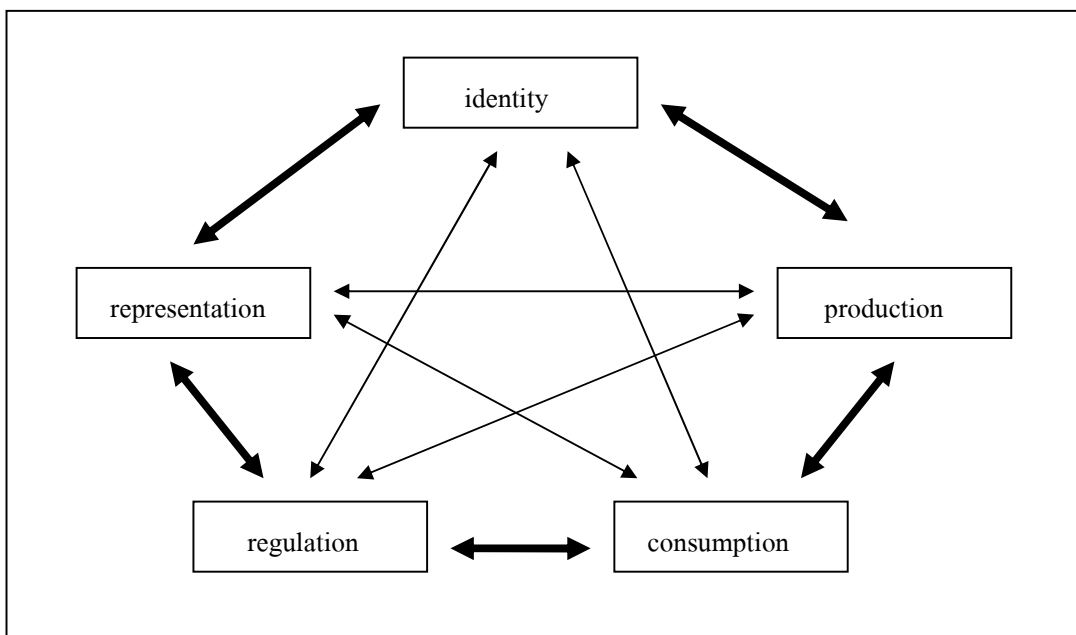
วาทกรรมปัจเจกภาพนั้น เน้นการตระหนักรู้และประสบการณ์ภายในที่เกิดขึ้นแต่ละบริบทเฉพาะหน้า เมื่อปัจเจกภาวะแสดงการตอบโต้ใดๆ เท่ากับว่าได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาด้วย ดังนั้นอัตลักษณ์จึงหมายรวมถึงลักษณะของปัจเจกที่แสดงออก การโยกย้ายตำแหน่งคือ คุณสมบัติที่สำคัญของความเป็นตัวเราซึ่งไม่หยุดตายตัวแต่เปลี่ยนไปตามบริบท ความหมายของอัตลักษณ์ไม่ได้มีความหมายในตัวเอง เพราะอัตลักษณ์อาศัยความหมายของด้านตรงกันข้ามมาเปรียบเทียบความเป็นอื่นที่ถูกปฏิเสธคือ เปรียบตรงกันข้ามที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นของการมีอยู่ของอัตลักษณ์

Woodward ได้กล่าวถึง กระบวนการสร้างอัตลักษณ์นั้นจุดกำเนิดของอัตลักษณ์มีต้นตอมาจากคุณลักษณะที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้เกิดการหาจุดร่วมในการหาตำแหน่งให้แก่ตัวตนเกิดขึ้นใหม่ (the new subject- position) ซึ่งจัดเป็น “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์” (the process of constructing identity) คำอธิบายดังกล่าวส่งผลทำให้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ต้องการทราบถึงกระบวนการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (conceptualization of identity) เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจการทำหน้าที่ของอัตลักษณ์ที่จะอธิบายถึงลักษณะของสิ่งที่มีความแตกต่างกัน
2. อัตลักษณ์จะต้องเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญของการเป็นสมาชิกในสังคม
3. อัตลักษณ์ มักมีรากฐานจากสิ่งที่เป็นธรรมชาติ อาทิ เชื้อชาติ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ รวมไปถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาต่างๆ
4. อัตลักษณ์ มักจะนำไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ อันนำไปสู่การใช้สัญลักษณ์
5. อัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ และเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นเงื่อนไขทางสังคมในการจำแนกบุคคลที่ไม่ใช่พวกเดียวกันออกไป
6. การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และการใช้สัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่ใช้แยกแยะลักษณะที่มีความแตกต่างออกไปจากกลุ่ม จัดเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์ดำรงอยู่
7. กระบวนการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ มักจะสัมพันธ์กับระบบการแบ่งชนชั้นทางสังคม เพื่อแสดงว่านั่นพวกเขา นี้พวกเรา
8. การทำให้เห็นความแตกต่างนั้น ยังอยู่ในสถานะที่มีความคลุมเครือไม่ชัดเจน
9. อัตลักษณ์ ยังเป็นสิ่งที่มีความเป็นเอกภาพ นั้นเป็นเพราะเงื่อนไขต่างๆ ที่นำมาใช้นั่นเอง
10. การที่ยังคงอธิบายให้เห็นว่า เพราะเหตุใดที่ผู้คนในสังคมยังยึดติดอยู่กับอัตลักษณ์แห่งตน ทำให้คนเราจึงต้องค้นหาตำแหน่งแห่งที่ ที่จะยื่นหยัดต่อสู่กับวาทกรรมอันเกิดจากอัตลักษณ์ รวมถึงการอธิบายว่า สังคมและสัญลักษณ์ยังเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์

ทั้งหมดนี้จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่อธิบายว่า เพราะเหตุใด อัตลักษณ์จึงถูกสร้างขึ้น และได้รับการดำรง และรักษาไว้ในแต่ละสังคม

เงื่อนไขทั้ง 10 ประการ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็น และความสำคัญของอัตลักษณ์ที่มีต่อสังคมมนุษย์ และส่งผลให้แต่ละสังคมต้องมีอัตลักษณ์ก่อนำเนิดขึ้นอยู่เสมอ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่ต้องพึงพิงและสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ในสังคม อาทิ การเป็นตัวแทนผลผลิตแห่งอัตลักษณ์ การใช้ของคนในสังคม และกฎเกณฑ์ต่างๆ ตามที่ Du Gay , Hall และคณะ เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นผลการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของพวกเขาแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้น และคนในสังคมร่วมกันใช้ โดยอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม หากต้องการทำความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์จำเป็นต้องวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างภาพตัวแทน สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ ผลผลิตแห่งอัตลักษณ์ การร่วมกันใช้ของคนในสังคม และกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ของสังคม ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แสดงวงจรแห่งวัฒนธรรมของ Du Gay, Hall และคณะ

Stryker (1980 อ้างในพงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, ม.ป.ป. : 85-86) กล่าวว่าอัตลักษณ์เป็นตัวเชื่อมโยงที่สำคัญ ระหว่างปัจเจกบุคคลกับโครงสร้างทางสังคม เพราะว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บุคคลกำหนดให้มีขึ้น โดยจะมีความสัมพันธ์กับตำแหน่งใน โครงสร้างสังคม และบทบาทที่พวกเขาแสดงนั้น จะมีความสอดคล้องกับตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลยึดถือ จากการที่บุคคลเข้าไปสู่สถานการณ์หนึ่ง บุคคลจะทำการนิยามสถานการณ์โดยอาศัยแนวคิดของเขาเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญภายใน สถานการณ์นั้นๆ จากการนิยามสถานการณ์บุคคลจะเลือกอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และ นำเสนออัตลักษณ์ที่เหมาะสมที่สุดของเขาชุดหนึ่ง โดยประสบการณ์ของบุคคล และสถานการณ์ที่มา กระทบจะเป็นตัวบอกใบ้ให้บุคคลเลือกนำเสนออัตลักษณ์ เพื่อใช้ในสถานการณ์ของการปฏิสังสรรค์ ในบางกรณีการเลือกอัตลักษณ์อาจเกิดความขัดแย้ง เนื่องจากบุคคลมีหลายอัตลักษณ์สำหรับ สถานการณ์หนึ่งๆ มากเกินไป เรียกว่า การขัดกันทางบทบาท เช่นเป็นทั้งเพื่อน และลูกน้อง หรือ ต้องเลือกเอาระหว่างอัตลักษณ์อาชีพ หรืออัตลักษณ์ครอบครัว โดยบุคคลเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่มีการ ขัดกันทางบทบาท บุคคลจะเลือกเอาอัตลักษณ์ที่สำคัญที่สุดออก รวมทั้งบุคคลมีแนวโน้มที่จะ เลือกใช้อัตลักษณ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่นที่ร่วมในการปฏิสังสรรค์ เพื่อที่เขาจะได้รับและ ทำให้การปฏิสังสรรค์ดำเนินต่อไปได้ ในกรณีที่คำตอบจากตัวเอง และคำตอบจากสาธารณชนไม่ สอดคล้องกัน อันเนื่องมาจากทัศนะของผู้มองที่แตกต่างกันไป หากบุคคลผู้มีอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ที่ ให้กับตนเองเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่เป็นอัตลักษณ์ที่ขัดแย้งกับทัศนะของสังคมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก่อให้เกิด ปัญหาความกดดันทางสังคมต่อบุคคลผู้มีอัตลักษณ์นั้น ในกรณีนี้บุคคลมีทางเลือกอยู่ 2 ทาง คือ การละ ทิ้งอัตลักษณ์ที่ตนยึดถืออยู่นั้นเพื่อที่จะได้ไม่ต้องเผชิญกับปัญหาความกดดันทางสังคมต่าง ๆ นั้น หรือ อีกทางเลือกหนึ่งคือ การยืนยันในอัตลักษณ์นั้นของตนท่ามกลางความกดดันของสังคมต่างๆที่เกิดขึ้น โดยการใ้การ “แสดงบทบาท” ตามอัตลักษณ์นั้นเป็นตัวยืนยันความชอบธรรมของอัตลักษณ์แห่งตน ดังกล่าว โดยเฉพาะบุคคลนี้สำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับอัตลักษณ์นั้น

Stryker ได้เสนอสมมุติฐานของอัตลักษณ์ (Turner, 2003: 371) ดังต่อไปนี้ ความเด่น ของอัตลักษณ์ (The Salience Identity) ในกรณีที่บุคคลมีการยอมรับ และยึดมั่นผูกพันต่ออัตลักษณ์ มากเท่าไร ก็มีความเป็นไปได้สูงที่จะทำให้อัตลักษณ์นั้นมีความเด่นในลำดับต้นๆ ระดับของการยึด มั่นผูกพันต่ออัตลักษณ์จะเป็นหน้าที่ (Function) ในทางบวกและช่วยเสริมอัตลักษณ์ที่บุคคลยึดถือเมื่อ บุคคลอื่นให้คุณค่าในทางบวกต่ออัตลักษณ์ที่บุคคลยึดถือ และอัตลักษณ์นั้นมีความสอดคล้องกับการ นิยามทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ที่บุคคลยึดถือมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับความคาดหวังของ บุคคลอื่น การขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคล ขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์ที่บุคคลยึดถือ ในกรณีที่

อัตลักษณ์ของบุคคลมีความเด่น บุคคลมีแนวโน้มที่จะขยายความสัมพันธ์ในเครือข่ายให้กว้างขึ้น จำนวนของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายในความสัมพันธ์ของบุคคลนั้น จะมีอิทธิพลต่อความยึดมั่นผูกพันของบุคคลต่ออัตลักษณ์ที่เขายึดถือ จากการมีอัตลักษณ์ที่เด่นของบุคคล (The Consequences of High Salience) ดังกล่าวมาจะมีผลตามมา คือ บุคคลมีแนวโน้มที่จะยึดถืออัตลักษณ์ที่เด่นในลำดับต้นๆ จากอัตลักษณ์หลากหลายที่บุคคลมีอยู่ โดยจะมีลักษณะคือ แสดงบทบาทในลักษณะตามความคาดหวังของบทบาทที่มีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ที่บุคคลยึดถือ บุคคลจะรับรู้ว่าเป็นสถานการณ์นั้น คือ โอกาสที่จะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ที่ตัวเองยึดถือ บุคคลพยายามแสวงหาโอกาส เพื่อที่จะแสดงในอัตลักษณ์นั้น และการที่บุคคลยึดมั่นผูกพันต่ออัตลักษณ์ที่เด่น อัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่ง (The Consequences of Commitment to Identity) จะทำให้เกิดผลตามมาก็คือ ระดับของความยึดมั่นผูกพันต่ออัตลักษณ์ของบุคคล ประกอบด้วย

ประการแรก ผลของการแสดงบทบาทในอัตลักษณ์ที่ยึดมั่นก่อให้เกิดการเห็นคุณค่าในตัวเองของบุคคล ซึ่งจะทำให้บุคคลยึดมั่นอัตลักษณ์นั้นต่อไป และประการที่สอง คือการแสดงบทบาทจะสะท้อนถึงคุณค่าของสถาบัน และบรรทัดฐานของบุคคลนั้น โดยบุคคลจะแสดงบทบาทในลักษณะที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมของตนเอง บุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงการยึดมั่นผูกพันที่มีต่ออัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่ง (Changing Commitments to Identity) ก็ต่อเมื่อ เหตุการณ์ภายนอกมีการเปลี่ยนแปลงไป ก็มีแนวโน้มที่จะทำให้บุคคลปรับเปลี่ยนและยอมรับอัตลักษณ์ใหม่ๆ หรือการก่อให้เกิดอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาได้ โดยอัตลักษณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาก จะสะท้อนให้เห็นถึงระดับความยึดมั่นผูกพันต่ออัตลักษณ์ เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์มาก ก็แสดงให้เห็นว่าระดับความยึดมั่นผูกพันต่ออัตลักษณ์ที่บุคคลยึดถือมีน้อย ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการยึดถืออัตลักษณ์ได้ง่าย

นอกจากนี้ Stryker ได้เสนอกรอบความคิดในการอธิบายการปฏิสังสรรค์ทางสังคมโดยพิจารณาโน้ตสน์ การกระทำบทบาท (role performance) ในฐานะที่เป็นผลผลิตร่วมกันระหว่างอิทธิพลของสังคมและอัตตะ โดยเป็นการผสมผสานแนวคิดที่สำคัญ เช่น การสร้างบทบาท (role making) ความเด่นของอัตลักษณ์ตลอดจนความหมายของวัตถุทางสังคม และผลกระทบของความหมายเหล่านั้น โดยเนื้อหาหลักประกอบด้วย

1. พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคล เป็นพฤติกรรมที่ได้รับการตั้งชื่อและจัดประเภทโดยสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ โดยพฤติกรรมที่บุคคลแสดงนั้นจะมีความหมายในลักษณะของความคาดหวังเชิงพฤติกรรมที่ได้รับการยึดถือร่วมกัน และบุคคลจะเรียนรู้โดยผ่านการปฏิสังสรรค์กับบุคคลอื่นว่าจะ

จัดประเภทให้กับวัตถุที่ตนเองประสบอย่างไร และในกระบวนการดังกล่าวบุคคลยังได้เรียนรู้ว่าเขาได้รับการคาดหวังว่าจะกระทำต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร

2.บุคคลมีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างการปฏิสังสรรค์ เกี่ยวกับคำเรียกประเภทต่างๆ รวมถึงสัญลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดตำแหน่งทางสังคมของบุคคล โดยบุคคลจะมีการแสดงบทบาทของพฤติกรรมที่ได้รับความคาดหวังจากสถานภาพทางสังคม

3.บุคคลทั้งหลายที่กระทำในบริบทแห่งแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นระเบียบ ได้แก่ในบริบทของโครงสร้างสังคมให้ชื่อแก่กันและกัน ในลักษณะของการรับรู้ของแต่ละคนได้เป็นเจ้าของตำแหน่งทางสังคมชุดหนึ่ง โดยโครงสร้างสังคมจะเป็นตัวจัดระเบียบให้เกิดแบบแผนทางพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้นการเรียกชื่อกันและกันจึงเป็นสิ่งที่คาดหวังในการแสดงพฤติกรรมต่อกันของบุคคล

4.บุคคลทั้งหลายที่มีการกระทำในบริบทที่เป็นระเบียบให้ชื่อแก่ตนเองเช่นกัน การตั้งชื่อให้กับตนเองในรูปแบบของตำแหน่งทางสังคมเหล่านี้ ซึ่งกลับกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “อัตตะ” ของบุคคล ก่อให้เกิดความคาดหมายเกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งถูกซึมซับมาจากคนอื่น ๆ

5.เมื่อเข้าสู่การปฏิสังสรรค์ บุคคลจะนิยามสถานการณ์โดยการใช้ชื่อต่างๆแก่กันกับผู้ร่วมปฏิสังสรรค์คนอื่นๆ แก่ตนเอง และแก่ลักษณะหรือสิ่งต่างๆภายในสถานการณ์นั้นๆ

6.อย่างไรก็ตามนิยามเหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางสังคม ถึงแม้ว่ามันอาจจะเป็นตัวควบคุม หรือจำกัดขอบเขตนิยามที่เป็นทางเลือกอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นภายในการปฏิสังสรรค์ก็ตาม

7.การที่บทบาททั้งหลายจะถูก “สร้าง” มากกว่า “เล่น” มากน้อยเพียงใด รวมทั้งองค์ประกอบใดที่จะเข้ามาในการสร้างบทบาทนั้นบ้าง ขึ้นอยู่กับโครงสร้างสังคมที่กว้างกว่าซึ่งเป็นตัวครอบคลุมสถานการณ์ปฏิสังสรรค์ต่างๆเข้าไป โครงสร้างบางชนิดมีลักษณะ “เปิด” ในขณะที่บางชนิด “ปิดตาย” สำหรับการสร้างบทบาทและการกระทำบทบาทที่ “แปลกใหม่” โครงสร้างทั้งหลายกำหนดจำกัดเอาไว้ในชนิดของนิยามต่างๆ ที่อาจถูกปลุกเร้า ดังนั้นจึงทำหน้าที่เป็นตัวจำกัดขอบเขตของการปฏิสังสรรค์ที่จะเกิดขึ้น

8.ในภาวะที่มีการสร้างบทบาท มากกว่าเป็นเพียงการเล่นบทบาทตามที่กำหนด การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้ในลักษณะของนิยามในชื่อหรือคำที่เกี่ยวกับประเภทต่างๆ ซึ่งนิยามเหล่านี้ใช้ และในแบบของการปฏิสังสรรค์ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมใหญ่ที่ครอบคลุมการปฏิสังสรรค์เหล่านั้นได้เช่นกัน

จากการแยกแยะความคิดเกี่ยวกับอัตตะ (self) Stryker ได้สร้างมโนทัศน์ที่มีความสำคัญขึ้นมา คือ ความเด่นของอัตลักษณ์ (Identity Saliency) การยึดมั่นผูกพัน (commitment) และเกียรติภูมิแห่งตน (Self-Esteem)

ความเด่นของอัตลักษณ์ (Identity Saliency) หมายถึง ความสำคัญ (ที่มีต่อบุคคล) ของการที่คนอื่นกำหนดตำแหน่งให้กับเขา (บุคคล) ในฐานะที่เป็นวัตถุทางสังคมประการหนึ่ง ในลักษณะเดียวกับที่บุคคลนั้นกำหนดให้กับตนเองและประกาศให้คนอื่น ๆ รู้ ความคิดเกี่ยวกับความเด่นของอัตลักษณ์ได้รวมเอาสมมุติฐานเกี่ยวกับการจัดลำดับสูงต่ำของอัตลักษณ์ (Identity Hierarchy) เข้าไว้ด้วย ซึ่งหมายถึงว่าจากการที่บุคคลหนึ่งๆ มีอัตลักษณ์จำนวนมาก จึงจัดลำดับให้กับอัตลักษณ์ของคนในลักษณะที่ว่า อัตลักษณ์บางอัตลักษณ์จะได้รับการเลือกมาใช้บ่อยครั้งกว่าอัตลักษณ์อื่นๆ ในสถานการณ์ต่างๆทางสังคม เช่น อัตลักษณ์ความเป็นอาจารย์ สามี พ่อ ข้าราชการ ฯลฯ อัตลักษณ์เหล่านี้จะถูกเรียงตามลำดับความสำคัญและอัตลักษณ์หนึ่งมีแนวโน้มที่จะถูกนำมาใช้ในสถานการณ์หนึ่งๆ มากกว่าอัตลักษณ์อื่นๆ

ความยึดมั่นผูกพัน (commitment) หมายถึงขอบเขตที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับคนกลุ่มหนึ่งๆ ขึ้นกับการที่เขาเป็นคนประเภทหนึ่ง ในการยอมรับตำแหน่งและกฎเกณฑ์ชุดๆหนึ่ง ถ้าบุคคลให้คุณค่าแก่ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับบุคคลบางคน โดยที่ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นผลมาจากการยอมรับตำแหน่งและบทบาทบางรูปแบบ คือการเป็นบุคคลบางประเภท บุคคลนั้นจะถูกยึดมั่นผูกพัน ไม่มากก็น้อยในระดับหนึ่ง ขึ้นอยู่กับความสำคัญของการธำรงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ที่มีความสำคัญต่อเขา โดยความยึดมั่นผูกพันมีหลายแง่มุม ได้แก่ จำนวนบุคคลอื่นๆ ที่บุคคลมีความสัมพันธ์ผ่านทางความเป็นเจ้าของตำแหน่ง ความสำคัญของบุคคลเหล่านั้นที่มีต่อบุคคล และจำนวนชนิดของกิจกรรมที่เชื่อมโยงบุคคลเข้ากับคนอื่นๆ

เกียรติภูมิแห่งตน (Self-Esteem) มีความสำคัญต่อการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับสังคม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างอัตลักษณ์ กับการกระทำบทบาทจากระบวนการสวมบทบาท และการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้ตำแหน่งของตนเอง และความหมายของคนอื่น และถูกนำเข้าไปเชื่อมโยงกับระบบแบบแผนการปฏิบัติสังสรรค์บุคคลทั้งหลายและพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ต่างๆ ของตนขึ้นมาจากพื้นฐานความนิยมของสังคม บุคคลทั้งหลายจึงแสวงหาวิถีทางในอันที่จะทำให้อัตลักษณ์ของตนได้รับการยอมรับและยืนยันความถูกต้อง จากคนอื่น ดังนั้นบุคคลทั้งหลายจะชอบที่จะมองและคิดถึงตัวเองในแง่ดี จึงเชื่อมโยงเกียรติภูมิแห่งตนเข้ากับพฤติกรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์เด่นของเขา (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, ม.ป.ป. : 58-86)

จากแนวคิดอัตลักษณ์ของ Stryker สามารถนำมาเป็นกรอบอธิบายการดำเนินชีวิตของมุสลิมได้ว่า ในสถานการณ์ต่างๆ ของการปฏิสังสรรค์ทางสังคมจะมีสถานการณ์ที่กระทบต่ออัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุสลิม และมุสลิมมีแนวโน้มที่จะเลือกนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองในอัตลักษณ์ที่เด่นชัดสุดจากอัตลักษณ์ซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลายที่มีการจัดวางลำดับไว้ โดยที่อัตลักษณ์ซึ่งมีความเด่นในสถานการณ์หนึ่งๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ และการนิยามสถานการณ์นั้นของมุสลิม ผู้วิจัยจึงต้องการทราบว่าท่ามกลางสถานการณ์ที่แตกต่างหลากหลายที่กระทบต่ออัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุสลิม มุสลิมมีการนิยามสถานการณ์อย่างไร มุสลิมมีกลยุทธ์ในการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมต่อสถานการณ์ที่กระทบกับอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมอย่างไร และมุสลิมเลือกเรียนรู้และสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของตนเองอย่างไรบ้าง

อัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ทั้งระหว่างบุคคลในสังคมและภายในตัวบุคคลเองในแต่ละบุคคลอาจมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย แต่จะมีการเลือกเอาเพียงอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งที่ยอมรับเพื่อนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของบริบทในช่วงเวลาและพื้นที่ และอัตลักษณ์นี้อาจถูกกำหนดได้ทั้งจากบุคคลเป็นผู้กำหนดตนเองหรือถูกกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลโดยสังคมก็ได้ การกำหนดอัตลักษณ์นี้เกิดขึ้นบนกระบวนการคิดเกี่ยวกับระบบของความแตกต่าง ระบบของความหลากหลาย และการตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ที่จะสร้างขึ้นนั้นมีความเชื่อมโยงกับสังคมอย่างไร ดังนั้นอัตลักษณ์กับสังคมจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก เนื่องจากการนิยามความเป็นตัวตนของอัตลักษณ์นั้นต้องมีการอ้างอิงกับสังคม แม้จะเป็นในระดับตัวบุคคลก็ยังคงมีการนิยามตนเองว่ามีตำแหน่งแห่งที่ หรือมีบทบาทอย่างไรในสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2550) กล่าวว่าอัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ก่อสร้างทางสังคม (social construct) นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิต (produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ (regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น ทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่ง แห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้ หรือการนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา อัตลักษณ์ เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงทางทฤษฎีสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะในแวดวงวัฒนธรรมศึกษา พบว่า มโนทัศน์ “อัตลักษณ์” ซึ่งจะควบคู่กับมโนทัศน์อำนาจ การนิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง

ดังนั้น อัตลักษณ์จึงมีความสำคัญเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นปริมณฑลที่เชื่อมต่อกับอัตลักษณ์ “ความเป็นปัจเจก” และสัมพันธ์กับสังคม (social aspect)

2.1.2 อัตลักษณ์กับวัฒนธรรม

กาญจนา แก้วเทพ กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural identity) ก่อตัวมาจากการใช้วาทกรรม (discourse) และปฏิบัติการต่างๆ ในสังคม (social practice) ที่ดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การสนทนา การทักทาย การประกอบพิธีกรรม ฯลฯ บุคคลที่มี อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดียวกันก็จะถูกยอมรับจากสมาชิกภายในชุมชนเดียวกันว่า “เป็นคนวงใน/เป็นคนในวัฒนธรรมเดียวกัน” (us) ในด้านบทบาทของอัตลักษณ์ต่อบุคคลและสังคม นักวัฒนธรรมนิยมบางสำนักมีแนวคิดพื้นฐานว่า เรื่องของวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” (power) เนื่องจากวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกับเรื่องอัตลักษณ์ของบุคคลหรือของสังคมนั้นเป็นแหล่งที่มาของอำนาจบางชนิด เช่น ความมั่นใจในตนเอง (self-confidence) ความภาคภูมิใจและความรู้สึกมีศักดิ์ศรีในตนเอง ดังนั้น หากบุคคลหรือสังคมใดขาดอัตลักษณ์เฉพาะตัวหรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแล้ว จะทำให้ขาดความมั่นใจ หมดความภาคภูมิใจในตัวเอง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน อัตลักษณ์คือการต่อสู้ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งภายใต้สังคมที่เต็มไปด้วยผู้คนที่หลากหลาย

นอกจากนี้ กาญจนา ยังกล่าวต่อไปว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของเกณฑ์แบ่ง “เขา” และ “เรา” เนื่องจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่บอกว่า “เราเป็นใคร” (we/us) และแตกต่างจากคนอื่น (they/them) อย่างไร โดย Sarbaugh อธิบายว่า ความรู้สึก เป็นวัฒนธรรมเดียวกัน นั้นอาจจะแล้วแต่รหัส/สัญญาณ ที่เรากำลังใช้เกณฑ์ในการแบ่ง ดังตัวแปรสำหรับวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมหรือการพิจารณาอัตลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 ตัวแปร หนึ่งคือ โลกทัศน์ (worldview) ซึ่งเป็นชุดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความหมายชีวิต เป้าหมายของชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล ฯลฯ สองคือ แบบแผนของบรรทัดฐาน (normative pattern) ซึ่งเป็นแบบแผนที่วางแนวทางในการปฏิบัติในกลุ่มว่า ต้อง/ไม่ต้อง ทำอะไร ควร/ไม่ควรทำอะไร ตามระดับความเข้มงวดของแต่ละวัฒนธรรมที่ต่างกันไป สามคือ ระบบรหัส (code system) ซึ่งเป็นแบบแผน/กฎทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับทุกอย่างที่มีความหมาย (meaning) ไม่ว่าจะเป็นวัจนภาษา อวัจนภาษา สถานที่ เวลา โครงสร้างทางสังคม ฯลฯ และสี่คือ ความสัมพันธ์ที่บุคคลได้รับรู้ (perceived relation) ซึ่งอาจมีหลายมิติ เช่น เป้าหมายของแต่ละวัฒนธรรมนั้นไปด้วยกันหรือไม่ เกี่ยวกับลำดับชั้นของความสัมพันธ์นั้น และ ความรู้สึกบวก-ลบกับ “ผู้อื่น” (alien) เป็นต้น

2.1.3 อัตลักษณ์ในแนวคิดของนักทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Structural Determinism)

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 หรือยุคแสงสว่างแห่งปัญญา เป็นยุคที่มนุษย์พยายามค้นหาความจริงในเชิงประจักษ์นิยม โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นการสร้างทฤษฎีทางสังคมในยุคนี้จึงมีลักษณะที่เป็นทฤษฎีมหภาค (Grand Theory) ที่มุ่งแสวงหากฎสากล (Universal Law) ซึ่งเชื่อว่า กฎที่เป็นสากลนั้น สามารถอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ได้ วิธีคิดกระแสหลักของยุคนี้จึงเชื่อในแนวคิดที่เรียกว่า “สารัตถะนิยม” (Essentialism) หรือแนวคิดที่เป็นแก่นแกนความรู้ และความจริง เป็นแนวคิดที่ยึดติดอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลเสมอ ในยุคนี้จึงใช้วิธีดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ให้อยู่ในกฎระเบียบของสังคม ทฤษฎีทางสังคมจึงต้องมีลักษณะครอบคลุม และมีพลังการอธิบายสูง นักคิดในกลุ่มนี้ คือ August Comte และ Emile Durkheim (อ้างอิงในอภิญา เพื่อฟูสกุล, 2543: 18) เห็นพ้องกันว่า วิธีคิดแบบเสรีนิยมเป็นเพียงจินตนาการเชิงปรัชญา ซึ่งควรถูกแทนที่โดย (The Great Being) เป็นสิ่งที่มาแทนพระเจ้าในยุคแห่งเหตุผล ส่วน Durkheim เห็นว่า สังคมมีแรงยึดเหนี่ยวโดยธรรมชาติซึ่งอยู่เหนือกว่า และมีอำนาจบังคับปัจเจก แรงยึดเหนี่ยวที่เป็นจิตวิญญาณร่วม (Collective Conscience) นั้น ในยุคก่อนสมัยใหม่แสดงตัวในรูปของจิตสำนึกทางศาสนา ส่วนในสังคมตะวันตกสมัยใหม่แรงยึดเหนี่ยวนี้คือ จิตสำนึกร่วมของกฎหมายสมัยใหม่ จิตวิญญาณร่วมนี้ เป็นที่มาของศีลธรรม นั่นคือ Durkheim เห็นว่าสังคมคือ รากฐาน และที่มาของ ศีลธรรม การเสนอแนวคิดเช่นนี้ เนื่องจาก Durkheim ได้รับรู้ถึงความวุ่นวาย และความรุนแรงทางการเมืองในสังคมฝรั่งเศสในสมัยนั้น ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการนิยมในลัทธิปัจเจกนิยม เขาจึงต้องการเตือนถึงอันตรายจากการไร้ระเบียบที่เกิดขึ้นในสังคม

อย่างไรก็ตาม Durkheim ก็ให้ความสำคัญกับปัจเจกโดยเชื่อว่า สังคมที่ดีต้องเป็นสังคมที่เปิดช่องให้ปัจเจกเป็นตัวของตัวเองได้ โดยไม่เกิดความแตกแยกหรือเกิดความวุ่นวาย ดังนั้นในประเด็นการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมนั้น Durkheim เห็นว่าพลวัตสำคัญคือพลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกร่วมกันสร้าง และผลิตซ้ำสัญลักษณ์ที่เป็นเสมือนอัตลักษณ์ร่วมของสังคม โดยกระทำผ่านพิธีกรรม เขาให้ความสำคัญกับพลังของพิธีกรรมทั้งแง่มุมการเสนอเนื้อหา (Cognitive Aspect) และแง่มุมของพลังทางอารมณ์ (Emotive Aspect) พิธีกรรมคือ ภาษาสัญลักษณ์ที่เมื่อความหมายผ่านการปลุกเร้าอารมณ์ของผู้เข้าร่วมพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ ให้มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดังนั้นอัตลักษณ์ในความคิดของ Comte และ Durkheim จึงเป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคม อันมีพลังพิธีกรรมที่ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วม โดยพวกเขาเชื่อว่า อัตลักษณ์ร่วมของสังคมนั้นมีอาจลดทอนลงไปเป็นจิตสำนึกของปัจเจกคนใดคนหนึ่งได้ เพราะอัตลักษณ์ของสังคมไม่ใช่การนำเอาอัตลักษณ์ของปัจเจกแต่ละคนมารวมกัน โดยทั้งสองเชื่อว่าสังคมมีโครงสร้างที่ยิ่งใหญ่กว่านั้น และเป็นสิ่งที่มีคุณภาพใหม่ในตัวเอง อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจเหนือกว่าของสังคมที่มีต่อปัจเจกนั่นเอง

จากการทบทวนอัตลักษณ์ในแนวคิดของนักทฤษฎีโครงสร้างนิยมในงานวิจัยนี้เพื่อทำความเข้าใจว่า แม้แนวคิดของกลุ่มโครงสร้างนิยมจะปฏิเสธหรือไม่ให้ความสำคัญของพลังระดับปัจเจกและมองว่าปัจเจกในสังคมเป็นเพียงแค่ผู้กระทำการที่ถูกชักจูง (Passive Actor) แต่ผู้วิจัยตระหนักว่า ส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ถูกสร้างจากโครงสร้างทางสังคม แม้ว่ามุอัลลัฟจะพยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมให้คนทั่วไปประจักษ์ แต่วิถีชีวิตบางส่วนจะยังคงอยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคมเช่นกัน กฎเกณฑ์ทางสังคมจะถูกหล่อหลอมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในการดำเนินชีวิตประจำวัน บางครั้งมุอัลลัฟได้นำเอาสิ่งที่สังคมคาดหวังและนิยามความหมายให้กับตนเองมาใช้ในการสร้างอัตลักษณ์เพื่อเป็นข้อต่อรองเชิงผลประโยชน์ด้วยเช่นกัน จึงขึ้นอยู่กับว่ามุอัลลัฟจะสังเกตเห็นหรือรู้สึก (Perceive) ต่อโครงสร้างอย่างไร

2.1.4 อัตลักษณ์ในแนวคิดของนักทฤษฎีสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ เป็นกลุ่มแนวคิดที่เน้นการศึกษาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล โดยมีที่มาจากอิทธิพลของแนวความคิดของปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ตามแนวคิดปฏิบัตินิยมนั้น ความเป็นจริง (Reality) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น (Created) โดยมนุษย์ในสังคมที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ หลักการที่สองของแนวความคิดนี้คือ มนุษย์จะคัดสรร และจดจำเฉพาะความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หากว่าอะไรไม่เป็นประโยชน์มนุษย์ก็จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงสิ่งนั้น

ดังนั้นการที่เราจะเข้าใจผู้กระทำ (Actors) ต้องทำความเข้าใจพื้นฐานของสิ่งที่เราปฏิบัติ แนวความคิดนี้จึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาสังคมในเชิงสัญลักษณ์สัมพันธ์ เพราะนำไปสู่หลักการที่สำคัญ 3 ประการ (เขาวลักษณะ อภิชาติวัลลภ, 2538: 16) ประการที่หนึ่งคือการให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลกรอบๆ ตัว ประการที่สองคือการตั้งฐานคิดว่าผู้กระทำและโลกรอบๆตัวเขาเป็นกระบวนการพลวัตมิใช่โครงสร้างที่คงที่ และประการสุดท้ายคือการให้ความสำคัญแก่ความสามารถของคน ในการแปลความหมายโลกและสังคมนรอบๆตัวเขา

ถึงแม้ว่านักคิดทฤษฎีในสายสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism) แม้จะให้น้ำหนักแก่ปัจเจกในฐานะ “ผู้กระทำการ” (Agency) แต่ก็เห็นว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม Max Weber (อ้างใน สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540: 34) ได้ให้แนวคิดในการศึกษาสังคมแบบตีความ ซึ่งกลุ่มนักทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล คือ การศึกษาสังคมด้วยวิธี Verstehen หรือที่เรียกว่า Interpretive Understanding เป็นการศึกษาด้วยวิธีการตีความ ซึ่งหมายความว่า การที่เราจะเข้าใจพฤติกรรมใดๆ ในสังคม ผู้ศึกษาจะต้องเอาตัวเองเข้าไปอยู่ในพื้นที่ของผู้กระทำนั้น ซึ่งเป็นการศึกษาจากทัศนคติใน หรือเป็นการศึกษาจากทัศนคติของผู้กระทำ แล้วตีความหมายของการกระทำนั้นออกมา Weber ได้เสนอไว้ว่าการทำความเข้าใจทางสังคม จำเป็นต้องใช้วิธีการตีความ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำอธิบายของสาเหตุ และผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น เป็นการมองพฤติกรรมทั้งหมดของคน และตีความหมายของพฤติกรรมที่แสดงออกมา ซึ่งมักจะมีความสัมพันธ์กันเสมอ

Weber สนใจพลังทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างแบบแผนบุคลิกภาพ โลกทัศน์ และความโน้มเอียงทางพฤติกรรม โดยเขาได้สร้างตัวแบบบุคลิกภาพ (Personality Types) ที่ได้แรงบันดาลใจทางศาสนาหลายแบบ นอกจากนี้ Weber ยังศึกษาตัวกำหนดทั้ง โครงสร้างการเมือง การเก็บภาษี ตลาด กลุ่มอำนาจ โครงสร้างระบบเครือญาติ ว่าเป็นบริบทเชิงโครงสร้างของการเกิดอุดมการณ์ และบุคลิกภาพทางศาสนาแบบหนึ่งๆ อย่างไร เขาใช้แนวทางประวัติศาสตร์เปรียบเทียบเพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรทางสังคมที่เหนียวรั้ง หรือส่งเสริมการเกิดโลกทัศน์ทางศาสนาที่เอื้อต่อการสะสมทุน ดังนั้นในทัศนะของ Weber อัตลักษณ์จึงเป็นการศึกษาทางสังคมของกลุ่มที่เกาะเกี่ยวกันบนอุดมการณ์ศาสนา อันเป็นการพยายามชี้ให้เห็นการกำหนดซึ่งกันและกันของแบบแผนบุคลิกภาพและโครงสร้างทางสังคม แม้ว่า Weber จะมีทัศนะบางเรื่องที่มีน้ำหนักไปทางโครงสร้างกำหนด แต่สิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้คือ เรื่องทัศนคติใน หรือการมอง การตีความ และการให้ความหมายโดยผู้ถูกศึกษาเป็นผู้นิยามเอง

2.1.5 อัตลักษณ์ในแนวคิดของนักคิดหลังทันสมัยนิยม (Postmodernism)

แนวคิดหลังทันสมัยนิยม (Postmodernism) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นหลังจากสังคมมนุษย์พัฒนามาถึงขั้นของความทันสมัยและมีความเจริญทางเทคโนโลยีถึงขีดสุด แต่ปัญหาของสังคมมนุษย์กลับยิ่งรุนแรง โดยเกิดการเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีที่คิดหาผลประโยชน์จากประเทศอื่น ในโลกที่ยังล้ำหลังทางเทคโนโลยี การล่าอาณานิคมแล้วแสวงหาประโยชน์ ตลอดจนทั้งเข้าครอบครองทรัพยากรของประเทศที่ล้ำหลังกว่า และรุนแรงถึงขั้นการทำ

สงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ หรือแม้แต่คนที่อาศัยอยู่ในประเทศเดียวกัน ก็มีการแบ่งแยกเป็นกลุ่ม ชนชั้น ความเป็นพวกเขาพวกเรา สิ่งเหล่านี้จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมามากมาย นักคิดในยุคหลังทันสมัยนิยมจึงเริ่มทบทวนหาความรู้ในเชิงประจักษ์ว่า แท้จริงแล้วความรู้ที่ได้สามารถแก้ปัญหาทุกอย่างของสังคมโลกได้จริงหรือไม่ จึงมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับ วิธีการมองโลกแบบใหม่ และมีการปรับเปลี่ยนวิธีศึกษาสังคมในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “Postmodern” ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดการอิมตัวของยุคทันสมัยนั่นเอง

คำว่า “Postmodern” เป็นคำคุณศัพท์แปลว่า “หลังทันสมัย” หรือบางครั้งเรียกว่า “หลังความทันสมัย” หรือ “หลังทันสมัยนิยม” นอกจากนี้ยังใช้คำว่า “Against” ซึ่งแปลว่า “ต่อต้าน” และบางครั้งยังเรียกว่า “ทันสมัยนิยม” ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อจะได้เข้าใจความหมายเดียวกัน ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “หลังทันสมัย”

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2544: 141) ได้กล่าวถึงคำว่า Postmodern ว่าคำนี้พูดถึงเรื่อง 3 เรื่องที่แตกต่างกันคือ

1. สภาพสังคมร่วมสมัยในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งตกอยู่ในสภาพที่เรียกว่า สภาพะหลังสมัยใหม่ (Postmodern Condition หรือ Postmodernity) ซึ่งก่อให้เกิดการแปรปรวนขึ้นในระบบ คุณค่า เกิดการพราเลี่ยนขึ้นในพรมแดนที่ใช้แยกแยะสิ่งต่างๆ เช่น วัฒนธรรมบริโภคนิยมร่วมสมัยที่ผูกมากับระบบทุนนิยมขั้นล่าสุด หรือ Late Capitalise

2. การสร้างสรรค์ศิลปวรรณกรรมแนวหนึ่งที่ทำทลายคติ และรสนิยมทางสุนทรียะของสังคมยุคสมัยใหม่ (Modern) เช่น ในเรื่องการแบ่งชั้นศิลปะเป็นสูงกับต่ำ เป็นต้น

3. คำว่า Postmodern เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อแนวคิดทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ในมนุษย์ศาสตร์แนวหนึ่ง ที่มีลักษณะเฉพาะตัวคือ จะเสนอมุมมองใหม่ๆที่เกิดจากการตั้งคำถามต่อกลุ่มทฤษฎีและองค์ความรู้ทั้งหลายที่เชื่อถือมาตั้งแต่ยุคแห่งความรู้แจ้ง (Enlightenment) ซึ่งยังคงมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

จะเห็นว่า คำว่า Postmodern มีการนำมาใช้ในศาสตร์หลายๆสาขา เช่น สาขาทางสังคมศาสตร์ สาขาทางศิลปะ และในแนววิชาการ ซึ่งล้วนมีนัยของการต่อต้าน แนวความคิดแบบเดิม คือ การศึกษาเชิงประจักษ์ อันเป็นวิธีการค้นหาความรู้ในยุคสมัยใหม่ที่ก้าวข้ามออกจากกรอบของสังคมแบบเดิมที่ให้อำนาจแก่ผู้ที่อยู่ในสังคมส่วนบน

อภิญา เพื่อพิสูจน์ (2530: 33-39) ได้สรุปจุดเด่นที่สำคัญของแนวคิดหลังทันสมัยนิยมไว้ ดังนี้

1. การตั้งข้อสงสัยกับเหตุผล ในฐานะเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความจริง ซึ่งแนวคิดหลังทันสมัยนิยม เห็นว่าช่วงนี้เป็นช่วงวิกฤตของเหตุผล โดยยุคทันสมัย (Modern) ทฤษฎีทางสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานการยอมรับของเหตุผล ในฐานะเครื่องมือแสวงหาความรู้ เช่น

1.1 เชื่อว่าเหตุผลจะไม่บิดเบือน หรือเข้าไปแทรกแซงสิ่งที่ถูกศึกษา

1.2 เหตุผลต้องการเพียงคำอธิบาย และทำความเข้าใจต่อสิ่งนั้น เหตุผลจึงไม่เคยถูกตั้งข้อสงสัย หรือตั้งคำถาม ทำให้มองไม่เห็นว่าคุณเหตุผล มีส่วนสร้างสิ่งที่ถูกศึกษาอย่างไร

1.3 เหตุผลเป็นสิ่งที่โปร่งใส และเป็นกลาง

1.4 เชื่อว่าเหตุผล ทำให้สามารถเข้าถึงความจริงจึงต้องมีเครื่องมือ หรือมาตรฐาน เพื่อวัดความถูกต้องของความรู้

1.5 เชื่อว่าความรู้แท้ที่จริงที่ได้มานั้น ต้องมีลักษณะที่เป็นสากล ความถูกต้องของความรู้ นั้น ต้องเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อบริบทของเวลา และสถานที่ใด

จากเรื่องความเชื่อในหลักเหตุผลดังกล่าว ทำให้แนวคิดหลังทันสมัยนิยม เสนอให้ย้ายจุดการศึกษา มาตรวจสอบแนวคิดต่างๆ ที่เป็นกรอบพื้นฐานในการมองความจริง โดยเห็นว่า จุดบอดของเหตุผลก็คือ เหตุผล ไม่อาจเข้าถึงกระบวนการทางสังคมที่ทำให้ตัวเหตุผลเองกลายมา เป็นฐานของความรู้ทั้งหมด เพราะสังคมมนุษย์มีการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่เหตุผลมีลักษณะแน่นอนตายตัว

2. การเปลี่ยนแปลงฐานะและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษา หรือปัญหาญาณวิทยา (Epistemology) ที่ว่าด้วยการเข้าถึงความจริง ในทฤษฎีของยุคโครงสร้างนิยมอ้างอิงปรัชญาสังคมเกี่ยวกับความจริงสุดท้ายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และสังคมเสมอ ในขณะที่แนวคิดหลังทันสมัยนิยม ปฏิเสธ “ความจริง” เหล่านี้ สาเหตุเพราะทฤษฎีโครงสร้างนิยมมักจะผูกติดกับอำนาจ ซึ่งหมายถึง อำนาจของผู้ประกาศตนเองเป็นผู้ค้นพบความจริง ที่จะยึดเอามาตรฐานในวัฒนธรรม หรือความเจริญของกลุ่มทางสังคมของผู้ศึกษาเป็นหลัก จึงไม่อาจเข้าถึงการตีความ หรือการให้ความหมายแก่ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่าอื่นที่ตนเองศึกษา เช่น การมองพิธีกรรมของชนกลุ่มน้อย เป็นเรื่องไร้สาระ เป็นต้น ในการศึกษาของนักวิจัยที่ผ่านมา นักวิจัยจะอยู่นอกกรอบของบริบทของการศึกษา แต่สามารถอธิบาย หรือวิพากษ์ภาพของชุมชนที่ศึกษาในเชิงองค์รวมทั้งหมด (Totality) ได้ อย่างทะลุปรุโปร่ง เป็นการถืออภิสัทธา และอ้างตำแหน่งแห่งที่ของตัววิจัยที่อยู่เหนือความจริง โดย

มองข้ามเสียงสะท้อน หรือการตีความของชุมชน ดังนั้นการศึกษาของนักวิจัยที่ผ่านมาก็ถูกตั้งคำถามมากมาย เพราะตามแนวการศึกษาของ Postmodern เชื่อว่า ผู้วิจัยไม่สามารถหลุดออกมากรอบของวาทกรรม (Discourse) ได้ การวิพากษ์วาทกรรมจึงต้องมาจากพื้นที่ภายในตัววาทกรรม ด้วยเหตุผลนี้จึงนำไปสู่การพยายามเปลี่ยนแปลงวิธีศึกษา และวิธีเขียนงานแบบใหม่ขึ้น นั่นคือ งานเขียนควรเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ทั้งผู้ศึกษา และผู้ถูกศึกษา ได้มีโอกาสแสดงความรู้สึก นึกคิด และความมีตัวตนของคุณ เพราะในการเขียนงานแบบเก่านั้น จะเป็นข้อเขียนที่มาจากทัศนคติของผู้ศึกษาแต่ฝ่ายเดียว

3. การเปลี่ยนแปลงฐานะของทฤษฎียุคใหม่ จะเน้นการวิเคราะห์เชิงองค์รวมทั้งหมด (Totality) การมองเห็น และการอ่านสิ่งที่ศึกษาได้ทะลุปรุโปร่งล้วนแต่เป็นภาพมายา ในเมื่อเราไม่อาจรับรู้ความจริงที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์หรือวาทกรรมไปได้ ในทฤษฎีจึงไม่ควรมียุทธศาสตร์ที่อ้างถึงความจริงที่เป็นจุดเริ่มต้นพื้นฐาน แต่น่าจะเป็นประโยคที่เป็น “ภาพแทนความจริง”

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่า การไม่นำเสนอทฤษฎีใดๆ และไม่เสนอทางออกของปัญหา ทำให้แนวคิดหลังทันสมัยนิยมถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า มีข้ออ่อนในเรื่องของการไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าอะไรจริง อะไรเท็จ และจะนำไปสู่ความไร้ระเบียบของสังคมได้ แต่อย่างไรก็ตามในประเด็นปัญหาการไม่อาจสร้างทฤษฎีได้นั้น ไม่ใช่จะหาข้อสรุปที่เป็นสากลไม่ได้เพียงแต่ยังไม่ถึงเวลาที่จะทำเช่นนั้นได้ และพยายามที่จะไม่นำเสนอทฤษฎีแบบครอบจักรวาลเช่นเดิม แต่จะเปลี่ยนมาเน้นการศึกษาเฉพาะกรณี เน้นระดับท้องถิ่น หรือชุมชน โดยเชื่อว่าการศึกษาที่เน้นบริบทจะช่วยทำให้ตอบได้ว่า ทางเลือกแบบไหนเหมาะสมที่สุด ในบริบทแบบไหนและเน้นการหาทางออกแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมที่สุดในบริบทเฉพาะ

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของความรู้ และวิธีการแสวงหาความรู้ดังกล่าว มีผลอย่างมากในการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ การนิยามใหม่ของปัจเจกภาพเกิดขึ้น จากการทลายมายาคติเรื่อง ความชอบธรรมของเหตุผลของแนวคิดหลัง โครงสร้างนิยม (Post-structuralism) ที่มีลักษณะคือความเป็นศูนย์กลางออกจากปัจเจก ซึ่งเป็นการไม่ให้สิทธิแก่ปัจเจก ในฐานะเป็นผู้กระทำการ (Agent) และเชื่อว่าปัจเจกไม่สามารถแทนความรู้ที่เป็นสากลได้ แต่ในการนิยามใหม่ของปัจเจกนั้น เห็นว่าปัจเจกภาพเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และเป็นผลของกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมหลายระดับ ตั้งแต่ระดับจุลภาคไปจนถึงระดับมหภาค ปัจเจกภาพจึงเป็นเรื่องของกระบวนการสร้างความหมายทางสังคมให้เกิดขึ้นกับอัตลักษณ์อย่างหนึ่ง อาจจะเป็นอัตลักษณ์ของปัจเจกหรือของกลุ่มก็ได้ ความเป็นปัจเจกจึงถูกเน้น

ในฐานะที่เป็น “กระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์” มากกว่าแก่นแกนของคุณสมบัติบางอย่างที่มีลักษณะตายตัว (Chris Weedon, 1987 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543: 38)

Richard Rodriguez Essay (1997) ได้เสนอว่า อัตลักษณ์นั้น ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม ไม่ได้ถูกกำหนดโดยเชื้อชาติเสมอไป ความเป็นคนเอเชียหรือเป็นคนยุโรป ไม่ได้กำหนดโดยสีผิว เพราะในแต่ละเชื้อชาติ หรือเผ่าพันธุ์นั้น ไม่ได้มีอัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมเดียว แต่จะรวมความหลากหลายของวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่มีการสื่อสาร และปฏิสัมพันธ์กัน เช่น ในวัฒนธรรมของคนขาวอาจจะมีวัฒนธรรมของคนดำ ผสมอยู่ และในวัฒนธรรมของคนดำ ก็อาจจะมีวัฒนธรรมของคนขาวผสมผสานอยู่ด้วยเช่นกัน (นิลวดี พรหมพักพิง, 2547)

ดังนั้นการศึกษาอัตลักษณ์จึงค่อนข้างจะหลากหลายซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับระบบสังคม ในหลายระดับ จากการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ในแนวคิดของนักคิดหลังทันสมัยนิยมพอจะสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตัวเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น อัตลักษณ์จึงเป็นกระบวนการนิยามความหมายของปัจเจก และกลุ่มทางสังคมที่สามารถลื่นไหล ไม่คงรูปเพราะอัตลักษณ์สามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมโลกาภิวัตน์ อัตลักษณ์มีการคาบเกี่ยวซ้อนทับกันอยู่ 2 ลักษณะ คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคม สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นในเรื่องการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ของบุคคลในฐานะที่มุฮัลล์เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ของชุมชน

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ตามบริบทหรือสถานการณ์ต่างๆ ไม่ผูกติดอยู่กับประวัติศาสตร์ของปัจเจกหรือกลุ่มสังคมนั้นๆ แต่จะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ นั่นคือ ปัจเจกหรือกลุ่มคนมีวิธีที่จะเลือกใช้อัตลักษณ์แบบไหน ภายใต้เงื่อนไขแบบใดที่อัตลักษณ์จะเป็นประโยชน์ต่อเขาก็จะถูกเลือกนำมาใช้ การเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุฮัลล์ จึงเป็นกระบวนการนิยามความหมายของมุฮัลล์ โดยการตอบโต้ ต่อรองเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ เช่น สิทธิในชุมชนที่อยู่อาศัย สิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งกระบวนการนิยามความหมายนั้นจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ระบบคุณค่า และวัฒนธรรม อันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม

สรุปภาพรวมแนวคิดอัตลักษณ์

Kathryn Woodward แบ่งอัตลักษณ์เป็นสองระดับ คือ อัตลักษณ์บุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคม และสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามี-ภรรยา ความเป็นศิษย์-อาจารย์ ในมิตินี้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (symbolic aspect) ซึ่ง Charles Cooley นักคิดสายทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) เชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานของตัวตนเชิงจิต (Mental Selves) ของหลายๆ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเองพัฒนาขึ้นจากปฏิกิริยาของเราต่อความคิดเห็นของผู้อื่นเกี่ยวกับตัวเรา

Cooley เรียกตัวตนที่เกิดจากกระบวนการนี้ว่า ตัวตนในกระจกเงา (the Looking Glass Self) ซึ่งประกอบด้วยภาพลักษณ์ของเราที่เรามีต่อตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับความคิดของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น รวมถึงปฏิกิริยาและความรู้สึกของเรามีต่อจินตนาการดังกล่าว ทั้งหมดนี้หลอมรวมกันก่อนเป็นความรู้สึกที่มีต่อตนเอง เช่น ความภาคภูมิใจ ความรู้สึกต่ำต้อยด้อยค่า ส่วน George Herbert Mead ศึกษาพัฒนาการที่ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวตน ที่ก่อร่างสร้างตนจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ โดยชี้ให้เห็นว่ากลไกสำคัญต่อการสร้างตัวตน คือ การเรียนรู้ที่จะสวมบทบาท (Role Taking) ของผู้อื่น หัวใจสำคัญของการเรียนรู้คือ ภาษา ซึ่งเป็นช่องทางการถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม ซึ่งเมื่อมองถึงจุดนี้อาจดูราวกับว่าสังคมได้แสดงบทบาทครอบงำและสร้างตัวตนของปัจเจกบุคคล Mead ได้พยายามรักษาอิสรภาพของปัจเจก โดยเสนอแนวคิดที่ว่าตัวตนนี้มีสองด้านที่ปะทะสังสรรค์กันอยู่ตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “me” ซึ่งเป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และ “I” ซึ่งเป็นตัวตนตามลักษณะเฉพาะของเราเอง โดยทั้ง “me” และ “I” ต่างก็สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเรา เพียงแต่ me เป็นผลจากการประเมินและซึมซับจากทัศนคติของผู้อื่น ส่วน I เป็นคำตอบและความพยายามที่จะประสาน me ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน ถือเป็นศักยภาพของความคิดสร้างสรรค์ (พีรยุทธ โอพันธ์, 2551: 17-19)

Erving Goffman จำแนกความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลกับอัตลักษณ์ทางสังคม โดยนิยามความคิด ความรู้สึกที่ปัจเจกมีต่อตนเองว่า Ego Identity ส่วนภาพของปัจเจกในสายตาของคนอื่นในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เขาเรียกว่า Personal Identity ลักษณะความเป็นปัจเจก

สภาพของบุคคลในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์มิใช่เป็นภาพความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียว บางส่วนแยกจากกัน แต่ก็มีบางส่วนที่ซ้อนทับกันของบทบาท เนื่องจากตัวตนของคนเราประกอบด้วยภาพลักษณ์ของที่มีต่อตนเอง หมายถึง “I” หรือ Ego Identity และจินตนาการเกี่ยวกับ

ความคิดของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น หมายถึง “me” หรือ Personal Identity (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 27)

ในปัจจุบันการมองภาพของสังคมด้วยกรอบแนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ถูกท้าทายด้วยกลุ่มความคิดใหม่ คือ แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ซึ่งมีลักษณะเด่นของแนวคิดคือการตั้งข้อสงสัยกับเหตุผลในฐานะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าถึงความเป็นจริง การเปลี่ยนแปลงฐานะและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษาด้วยการเข้าถึงความจริง และการเปลี่ยนแปลงฐานะของทฤษฎีที่ถูกมองว่าเป็นสิ่งครอบงำปัญญาของมนุษย์และควรที่จะปฏิเสธ ลักษณะเด่นดังกล่าวนี้ สร้างผลกระทบต่อการมองปัจเจกสภาพ ในฐานะของอัตลักษณ์ (Identity) เป็นอย่างมาก เนื่องจากการวิจารณ์แนวคิดสารัตถนิยม (Essentialism) ที่พยายามแสวงหาคำตอบสุดท้ายให้แก่คำถามต่างๆ โดยเสนอคุณสมบัติบางอย่างที่เป็นพื้นฐานของธรรมชาติและพฤติกรรมมนุษย์ และยืนอยู่บนหลักของเหตุผล ทำให้เกิดการไร้ซึ่งสารัตถอันเป็นสากลของปัจเจกภาพ แทนที่ปัจเจกภาพจะเป็นที่มาของความหมายและประสบการณ์ ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง แนวคิดนี้กลับเห็นว่าแนวคิดปัจเจกสภาพดังกล่าว เป็นเพียงผลกระทบ (Effect) ของชุดวาทกรรมต่างๆ บทบาทของตัวตนแบบต่างๆ ที่วาทกรรมหยิบยื่นให้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์

ดังนั้น สิ่งที่เป็นตัวตนจึงมีอยู่ในเฉพาะสถานการณ์เท่านั้น กล่าวได้ว่าแนวคิดหลังทันสมัยเชื่อว่า ความเป็นปัจเจกถูกเน้นในฐานะที่เป็นกระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์ มากกว่าที่จะเป็นแก่นแกนของคุณสมบัติบางอย่างที่มีลักษณะตายตัวจะเห็นได้ว่าทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เชื่อว่าตัวตน (Self) มีทั้งแบบที่เกิดจากความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และแบบที่เป็นตัวตนจริงแท้ของเรา ถือเป็นเงาสะท้อนปัจเจกสภาพที่มีขนาดเล็ก ที่อยู่เบื้องหลังสภาพของปัจเจกบุคคลที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าในฐานะอัตลักษณ์ที่ปรากฏตัวและแสดงตนต่อสาธารณะของปัจเจกบุคคล ส่วนแนวคิดหลังสมัยใหม่ เชื่อว่าอัตลักษณ์ มีความไหลเลื่อนมากกว่าที่จะเป็นผลผลิตสำเร็จรูปจากวาทกรรม และไม่สามารถซ้อนทับกับปัจเจกสภาพได้อย่างสนิทแน่น ปัจเจกสภาพทั้งสองแนว คือ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) และแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) มีความแตกต่างกันในประเด็นของแนวคิดที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะประเด็นความต้องการองค์ประธาน (Subject) ของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ขณะที่แนวคิดหลังสมัยใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับองค์ประธาน และความเชื่อที่ว่าปัจเจกสภาพเป็นที่มาของความหมายและประสบการณ์ และมีความสมบูรณ์ในตัวเองล้วนเป็นเพียงภาพลวงตาที่เกิดจากผลกระทบของชุดวาทกรรมต่างๆ

2.2 แนวคิดศาสนาอิสลามและวิถีชีวิตของชาวมุสลิม

2.2.1 ความเชื่อ ทัศนคติ และความศรัทธา

คำว่า “ความเชื่อ” พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ (2530) ให้ความหมายของความเชื่อ ว่าหมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ

Rokeach (1972) ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะของความถูก-ผิด จริง-เท็จ ดี-ไม่ดี ซึ่งอาจกระตุ้นให้เกิดการกระทำและก่อให้เกิดความต้องการหรือไม่ต้องการ ความเชื่อตามแนวคิดของเขามี 3 ชนิด และความเชื่อในข้อ 2 นั้น มีความรู้สึกหรือการประเมินค่ารวมอยู่ด้วยชัดเจน ดังนี้

1. ความเชื่อตามสภาพของสิ่งที่มีอยู่ (descriptive beliefs หรือ existential beliefs) เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่ในแง่ความถูก-ผิด จริง-เท็จ ตัวอย่าง ฉันเชื่อว่าโลกกลม

2. ความเชื่อเชิงประเมินค่า (evaluative beliefs) หมายถึง ความเชื่อที่มีการประเมินเป็นพื้นฐานแฝงอยู่ เช่น คนจีนขยัน คนไทยใจดี

3. ความเชื่อตามบทบัญญัติ กฎเกณฑ์ ระเบียบ วินัยที่สังคมกำหนดไว้ (prescriptive beliefs) เช่น ความเชื่อตามหลักศาสนา ตัวอย่าง คนกินไม่บาปคนฆ่าบาป หรือกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคม เช่น เด็กควรเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ ดังนี้เป็นต้น

สุชา จันท์เอม (2524) กล่าวว่า ความเชื่อ เป็นการยอมรับเกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นความจริง เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา ลัทธิ ตลอดจนเรื่องอื่นๆ ความเชื่อเป็นสิ่งที่หักห้ามได้ยาก และมีอิทธิพลต่อบุคคลมาก คนเราจะทำสิ่งใดลงไปตามความเชื่อและความคิดเห็นของตนเป็นส่วนใหญ่

อุทัย หิรัญโต (2526) ให้ความหมายของความเชื่อ (Belief) ว่าหมายถึง การยอมรับข้อเสนอ (Statement) อย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับเช่นนี้ อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือความศรัทธาโดยถูกต้อง ความเชื่ออาจเกิดได้จากสาเหตุหลายอย่าง เช่น การพบเห็นด้วยตนเอง การพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์และการเชื่ออย่างมงาย

ธวัช ปุณโณทก (2528) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง

มณี พะยอมยงค์ (2529) เสนอไว้ว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศ ภัยธรรมชาติ หรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถรู้สาเหตุว่าเกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกยอมรับ และเชื่อถือในอำนาจของสิ่งเหล่านั้น บางครั้งก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อถือ

ทัศนีย์ ทานตวนิช (2533) ได้ให้ความเห็นว่า ความเชื่อหมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตาม ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ (2531) ความเชื่อ คือ กระบวนการความคิดที่เชื่อถือ (Trust) ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างฝังแน่น ความเชื่อมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทัศนคติ มีผู้ให้ความเห็นว่าการแยกทัศนคติและความเชื่อออกจากกันเป็นเพียงการให้เชื่อในสิ่งที่เหมือน ๆ และก่อให้เกิดความสัมพันธ์มากกว่า อย่างไรก็ตามในที่นี้แยกความเชื่อและทัศนคติออกจากกัน เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ว่าความเชื่อและทัศนคติส่วนใดแตกต่างกันอย่างไร

Myers and Myers (1992) กล่าวว่า ความเชื่อเป็นการแสดงถึงวิถีทางในการมองสิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่อยู่ระหว่าง 2 ขั้ว คือ ถูก กับ ผิด หรือ ใช่ กับ ไม่ใช่ และการแสดงออกถึงที่บุคคลเห็นด้วย และยอมรับว่าเป็นความจริง

อรวรรณ ปิลาพันธ์โอวาท (2537) ความเชื่อ (Belief) เป็นความสัมพันธ์ (Relationship) ที่เรามองระหว่างเหตุการณ์ สิ่งของ ผู้คน หรือลักษณะหนึ่งลักษณะใดของสิ่งแวดล้อม ในสถานการณ์เช่นนี้ เรากล่าวว่าเรามีความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ความเชื่อส่วนใหญ่เป็นผลผลิตเกิดจากประสบการณ์ของเราโดยตรง และเริ่มสร้างสมมาตั้งแต่แรกเกิด นั่นคือเราเกิดความเชื่อเพราะเราใช้ หู ตา จมูก ลิ้น สัมผัส ความเชื่อที่เป็นรากฐานฝังลึกในจิตใจมนุษย์เป็นความเชื่อที่เราเชื่อในผัสสะของตนเอง

ความหมายของ ความเชื่อตามมีผู้กล่าวไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง เป็นการแสดงถึงวิถีทางในการมองสิ่งต่างๆ รอบตัว ที่แต่ละบุคคลเห็นด้วยและยอมรับว่าเป็นความจริง เป็นความรู้สึก ความคิดที่บุคคลยอมรับในข้อเท็จจริง หรือข้อสรุปที่เป็นจริงเกี่ยวกับบุคคล สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่างๆ กระตุ้นให้เกิดการกระทำและก่อให้เกิดความต้องการหรือไม่ต้องการ ความเชื่อเป็นสิ่งที่หักห้ามได้ยากและมีอิทธิพลต่อบุคคลมาก คนเราจะทำสิ่งใดลงไปตามความเชื่อและความคิดเห็นของตนเป็นส่วนใหญ่ ความเชื่ออาจเกิดได้จากสาเหตุหลายอย่าง เช่น การพบเห็นด้วยตนเอง การพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่ง

ใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริงอาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ให้เห็นจริงได้หรือไม่ก็ได้ แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งให้การยอมรับและให้ความยำเกรง เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อปฏิบัติและละเว้นการปฏิบัติสิ่งใด ๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคล และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่ยอมรับและนับถืออาจเป็นความคิดที่เป็นสากลหรือเป็นที่ยอมรับบางกลุ่มหรือเป็นความจริงทั้งหลายที่อยู่รอบตัวเรา เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อในพระเจ้า ลัทธิ วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และจงรักภักดี เป็นการแสดงถึงความต้องการที่จะหาสิ่งมาบำรุงจิตใจ ความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่กำหนดทัศนคติของบุคคล

คำว่า “ทัศนคติ” (Attitude) ตามพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นคำสมาสระหว่างคำว่า “ทัศน” ซึ่งแปลว่า ความเห็น กับคำว่า “คติ” ซึ่งแปลว่า แบบอย่างหรือลักษณะ เมื่อรวมกันเข้า “ทัศนคติ” จึงแปลว่า ลักษณะของความเห็นซึ่งหมายถึงความรู้สึกส่วนตัวที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

Allport (1935) ทัศนคติเป็นสภาวะความพร้อมทางจิต ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ สภาวะความพร้อมนี้จะเป็นตัวกำหนดทิศทาง หรือเป็นตัวกระตุ้นปฏิกิริยาตอบสนอง ของบุคคลต่อสิ่งต่างๆ หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

Good (1947) ให้ความหมายว่า ทัศนคติคือการตอบสนองที่มีอยู่ภายในตัวบุคคล การตอบสนองนี้เป็นการตอบสนองทางสังคมของแต่ละบุคคลที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากมีพลังผลักดัน

Rosenberg (1956) ให้ความหมายเกี่ยวกับทัศนคติว่า ทัศนคติคือการตอบสนองด้านความรู้สึกที่บุคคลมีต่อสรรพสิ่งต่างๆ ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้เกี่ยวพันกับความคิดและความเข้าใจของบุคคลนั้นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

Freeman Gar Smith and Sears (1960) ให้ความหมายว่า ทัศนคติ เป็นสภาวะทางจิตและประสาทที่เกี่ยวกับความพร้อม ซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์เป็นตัวนำหรือมีอิทธิพลเหนือการตอบสนองของแต่ละบุคคลที่มีต่อวัตถุและประสบการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

Hillgard (1962) ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ต่อแนวคิดหรือสภาพการณ์ใดๆ ในทางเข้าหาหรือหนีออกข้าง และเป็นความพร้อมที่จะตอบสนองในทางเอนเอียงไปในลักษณะเดิม เพื่อได้พบพานกับสิ่งที่ได้กล่าวนั้นอีก

Newcomb (1964) กล่าวว่าไว้ว่า ทักษคติ ซึ่งมีอยู่เฉพาะในบุคคลนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม แสดงออกในพฤติกรรมซึ่งเป็นไปได้ 2 ลักษณะ คือลักษณะชอบหรือพึงพอใจ ซึ่งทำให้บุคคลอื่นเกิดความพอใจ รักใคร่ อยากใกล้ชิดสิ่งนั้น ๆ หรืออีกลักษณะหนึ่งที่แสดงออกในรูปความไม่พอใจ เกลียดชัง ไม่อยากเข้าใกล้สิ่งนั้น

Thurstone (1967) ให้ความหมายเกี่ยวกับทักษคติไว้ว่า ทักษคติเป็นระดับความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกหรือด้านลบ ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Psychological Object) ซึ่งอาจจะเป็นอะไรก็ได้ เช่น สิ่งของ บุคคล บทบาท องค์การ ความคิด ฯลฯ และความรู้สึกเหล่านี้ ผู้รู้สึกสามารถบอกความแตกต่างได้ว่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ (2531) ทักษคติ เปรียบเสมือนระบบกลไกเพื่อสนับสนุนค่านิยมต่างๆ ที่บุคคลมี ตัวอย่าง เช่น หากคนคนหนึ่งมีค่านิยมทางวัตถุมากย่อมมีทักษคติต่ออาชีพครูในทางไม่ดี เช่น อาจกล่าวว่าเป็นอาชีพแย่ที่สุด เพราะเงินเดือนน้อย หากคนหนึ่งมีค่านิยมทางศาสนาสูง เมื่อมีการเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดคนหนึ่งมีแนวคิดเคร่งครัดทางศาสนาเช่นเดียวกับตนมาก เขาก็ย่อมเลือกผู้สมัครคนนั้น

ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม (2544) ทักษคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกดังกล่าวอาจจะเกี่ยวกับบุคคล สิ่งของ สภาพการณ์ เหตุการณ์ เป็นต้น เมื่อเกิดความรู้สึก บุคคลนั้นจะมีการเตรียมพร้อมเพื่อมีปฏิกิริยาตอบโต้ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งตามความรู้สึกของตนเอง

East (1997) ให้ความหมาย “ทักษคติว่า” ว่าเป็นการตอบสนองเชิงประเมินต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแบรอน (Barron, 1977) ที่ว่า ทักษคติ คือการแสดงออกทางกระบวนการรู้ – การคิด (Cognitive representation) ซึ่งสรุปจากการประเมินของบุคคลต่อวัตถุทางทักษคติอาจจะเป็นต่อตนเอง บุคคลอื่น หรือต่อกลุ่มชนและการกระทำ หรือต่อเหตุการณ์ ฯลฯ

สรุปได้ว่า ทักษคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความรู้สึกส่วนตัวที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นความคิดเห็นซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคล เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็น และความรู้หรือความจริง รวมทั้งความรู้สึกของบุคคลที่ประเมินค่าออกมาทั้งในทางบวกและทางลบ มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆขึ้นทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงออกตอบโต้ต่อสิ่งต่าง ๆ หรือเป็นตัวกระตุ้นปฏิกิริยาตอบสนอง ของบุคคลต่อ

ถึงต่าง ๆ หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ทักษะคติเปลี่ยนแปลงได้เมื่อรับรู้ข้อมูลใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับเรื่องนั้น ๆ อาศัยประสบการณ์เป็นตัวนำหรือมีอิทธิพลเหนือการตอบสนองของแต่ละบุคคลที่มีต่อวัตถุและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พร้อมทั้งจะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่งอาจเป็นไปได้ในทางเข้าไปหาหรือถอยหนี ทักษะคติจึงเป็นพื้นฐานในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมความศรัทธาของแต่ละบุคคล

คำว่า “ความศรัทธา” มีผู้ให้ความหมายที่น่าสนใจไว้ ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (2536) ได้ให้ความหมายของศรัทธา แปลว่า ความเชื่อที่เป็นเรื่องทางฝ่ายจิต มีความเชื่อด้วยกำลังของจิต แม้ไม่เนื่องด้วยวัตถุ เช่น เครื่องราง เป็นต้น นั่นก็เนื่องมาจากความรู้ในขั้นพื้นฐาน เข้าใจถึงนั้นจึงมีศรัทธา ศรัทธาในพุทธศาสนาเชื่อเรื่องกรรม เชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อการที่ผู้ทำจะได้รับผลของกรรม แล้วก็เชื่อเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่ศรัทธาระบุไปในลักษณะอย่างนี้ ถ้าเรามีศรัทธา มันก็มีกำลังทางจิตขึ้นมา ดังนั้นจะต้องไปชำระสะสางดูให้ดีกว่าเราบกพร่องอะไรบ้าง หรือมันกำลังไขว้เขวปนเป เป็นระเบียบอย่างไรบ้าง ไปตรวจสอบดูให้ดี

แสวง จันทรงาม (2542) ได้กล่าวไว้ว่า “ศรัทธา คือ ความเชื่อในบุคคล หรือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นจริงตามนั้น”

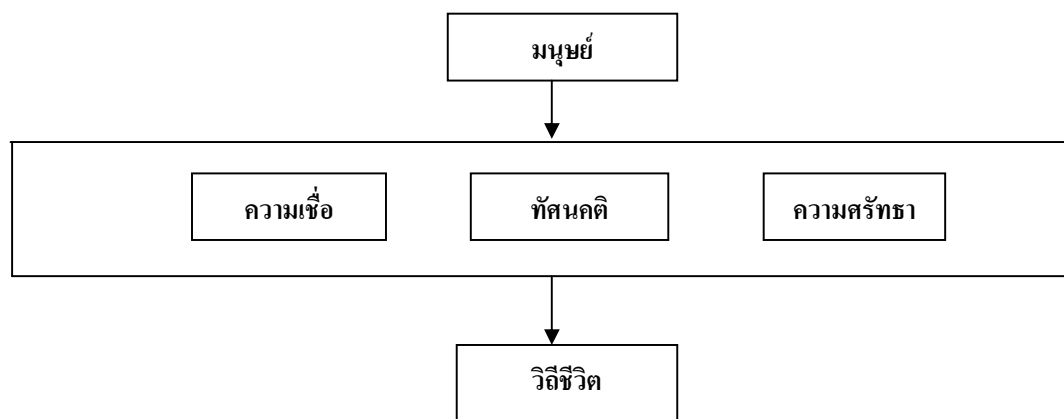
พระธรรมปิฎก (2541) ได้กล่าวไว้ว่า “ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความซาบซึ้ง ไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทางเชื่อมต่อนำไปสู่ความรู้ได้ เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่นฝากความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมรับและอาศัยความรู้ผู้อื่น หรือแหล่งแห่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้แนะแก่ตน ถ้าผู้มีศรัทธารู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญาของตนเป็นทุนประกอบไปด้วยศรัทธานั้นก็สามารถนำไปสู่ความเจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้ เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อผู้อื่นนั้นหรือแหล่งความรู้ี้มีความรู้แท้จริง และมีกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้รู้จักใช้ปัญญา แต่ถ้าเชื่ออย่างมงาย คือไม่รู้จักคิด ไม่ใช้ปัญญาของตนเลยและผู้อื่นหรือแหล่งความรู้นั้นไม่มีความรู้จริง ทั้งไม่มีกัลยาณมิตรที่จะช่วยชี้แนะ หรือมีบาปมิตร ผลอาจกลับตรงกันข้ามนำไปสู่ความหลงผิดห่างไกลจากความรู้ยิ่งขึ้น

อับบาส สาตและ อาจารย์สอนศาสนาอิสลามในอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ให้ความหมายของคำว่า ศรัทธา หมายถึง การที่บุคคลมีความเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างไตร่ตรองด้วยเหตุและผล แสดงออกด้วยการปฏิบัติตามความเชื่อนั้น การที่มุสลิมมีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮฺ(ซบ.) และเชื่อว่าพระองค์คือผู้สร้างโลกและสร้างทุกสิ่งในโลกใบนี้ มุสลิมทุกคนจึงต้อง

ปฏิบัติตามหลักการของศาสนาอิสลาม หรือกล่าวได้ว่ามุสลิมต้องเชื่อและปฏิบัติตามที่อัลลอฮฺ(ซบ.) ใช้ และไม่ประพฤตปฏิบัติในสิ่งที่อัลลอฮฺ(ซบ.) ห้าม ผู้ที่ปฏิบัติตามจะได้รับสวรรค์เป็นสิ่งตอบแทน ผู้ที่ละเมิดก็จะได้นรกเป็นสิ่งตอบแทน เช่น การที่ศาสนาอิสลามห้ามการกินดอกเบี้ย เพราะจะได้รับการลงโทษในนรก มุสลิมจึงหลีกเลี่ยงทุกๆ ธุรกิจที่มีดอกเบี้ย (สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2552)

ดังนั้นสรุปได้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความซาบซึ้ง ความเห็นตามด้วยอย่างมั่นใจ และให้ความไว้วางใจ ศรัทธา ไม่ใช่ความรู้แต่อาจเป็นทางเชื่อมต่อไปสู่ความรู้ได้ เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ ความไว้วางใจในปัญญาหรือความรู้ของผู้อื่น ยอมรับและอาศัยความรู้ผู้อื่นเป็นเครื่องชี้แนะตนนำไปสู่ความเจริญได้เมื่อผู้อื่นนั้นหรือแหล่งความรู้นี้มีความรู้แท้จริง ถ้าผู้อื่นหรือแหล่งความรู้นั้นไม่มีความรู้จริง ผลอาจกลับตรงกันข้ามนำไปสู่ความหลงผิดห่างไกลจากความรู้ยิ่งขึ้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับ ความเชื่อ ทศนคติ และ ความศรัทธา พิจารณาได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วก็จะเกิดทศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น เมื่อทศนคติที่ดีนั้นได้รับการตอบสนองจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มนุษย์ให้ความเชื่อถือแล้ว ก็จะนำไปสู่ความศรัทธาฝังลึกในจิตใต้สำนึก สื่อสารออกมาเป็นพฤติกรรม ทั้งด้วย กาย วาจา และ จิตใจให้ผู้อื่นได้รับรู้ ซึ่งสามารถสรุปความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ดังนี้

ภาพที่ 2.3 แสดงความสัมพันธ์ของ ความเชื่อ ทศนคติ ความศรัทธา

ความเชื่อพื้นฐานของมุสลิม คือ เชื่อในพระเจ้าผู้ทรงเกรียงไกรนามว่า อัลลอฮฺ(ซบ.) มุสลิม คือผู้ที่ยอมรับนับถือศาสนาอิสลามโดยศรัทธาอย่างบริสุทธิ์ใจต่อความเป็นเอกภาพของอัลลอฮฺ (ซบ.) พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลกและจักรวาล พระองค์คือผู้สร้างมนุษย์ สรรพสัตว์ ท้องฟ้า และแผ่นดิน และทุกสิ่งที่อยู่ระหว่างท้องฟ้าและแผ่นดิน ไม่มีผู้ใดมีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับสร้างของพระองค์ อัลลอฮฺ(ซบ.) คือผู้บริบาลโลกและจักรวาลให้ดำเนินไปตามระบบที่พระองค์ทรงวางไว้ และพระองค์เป็นผู้กำหนดกรรมบุญสูงสุดในการดำเนินชีวิต นอกจากศรัทธาเชื่อมั่นว่ามีพระเจ้าองค์เดียวแล้ว คนมุสลิมต้องเชื่อมั่นต่อความเป็นศาสดาของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ความเชื่อสองประการนี้เป็นสาระของบทบัญญัติตนของผู้ที่ยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งตามหลักการของศาสนาอิสลามมิได้แยกวัตถุและจิตใจออกจากกัน อิสลามถือว่าชีวิตเป็นเอกภาพคำสอนของอิสลามประกาศขึ้นมาเพื่อทำให้ชีวิตมนุษย์มีความสมบูรณ์

อิสลามเชื่อโดยหลักการว่า การยกระดับจิตใจนั้นสามารถกระทำสำเร็จได้โดยการอยู่ในกรอบธรรมของชีวิต จุดมุ่งหมายของอิสลามอยู่ที่การขัดเกลาและการยกระดับจิตใจให้สูงส่ง สร้างคุณภาพให้แก่ชีวิตโดยการชี้ทางตรงให้มนุษย์ได้ปฏิบัติตาม เพื่อไปสู่ความสันติสุขทั้งด้านการขัดเกลาจิตวิญญาณ การดำรงสันติภาพระหว่างมนุษย์ และการดำเนินไปสู่การเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์ ความเชื่อได้ถูกขนานนามว่า “รากศรัทธาของศาสนา” ส่วนการปฏิบัติตนในศาสนาเรียกว่า “สาขา” ของศาสนา ถ้อยคำทั้งสองแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่าง ความเชื่อ และการปฏิบัติ จากทฤษฎีของอิสลามถือว่า ต้นไม้ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ถ้าปราศจากราก ดังนั้น จึงไม่มีการกักตุนใดๆ ที่จะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความเชื่อศรัทธา ขณะเดียวกันไม่มีพรรณไม้ใดๆ ที่จะกำเนิดผลไม้ได้โดยปราศจากกิ่งก้านอันเป็น สาขา ของต้นไม้ ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อศรัทธาจึงไม่มีความหมายอันใด ถ้าปราศจากการปฏิบัติ และการประกอบกรรมดี ศาสนาอิสลามจึงวางอยู่บนหลักคำสอนสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ ความศรัทธา การปฏิบัติ และ จริยธรรม

ความศรัทธาต่อคำสอนของศาสนา เป็นเกราะกำบังที่แข็งแกร่งและดีที่สุดใน จะไม่ทำให้ชีวิตผันแปรไปสู่ความตกต่ำและล้มเหลว การเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ(ซบ.) พระผู้เป็นเจ้า จะไม่ทำให้ชีวิตพบกับความระส่ำระสายจนทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองตกต่ำและมีชีวิตที่น่ารังเกียจ คนที่มีศรัทธาจะตระหนักอยู่เสมอว่า ชีวิตของเขาได้พันนาการเข้ากับอำนาจสูงสุดของพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกและมวลสรรพสิ่งทั้งหลาย ในทุกสถานภาพเขาจะรำลึกถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าเสมอ และมอบหมายตนเองให้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของพระองค์ตลอดเวลา เขาเป็นผู้มีจิตใจมั่นคงและมีสมาธิเสมอ

พระเจ้าผู้ทรงเมตตาทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาอย่างประเสริฐที่สุด ฉะนั้น จะเป็นไปได้ อย่างไม่ที่พระองค์จะปล่อยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ตามลำพัง หรือปล่อยให้สังคมมนุษย์ดำเนินไปตามยถากรรมของตัวเองที่เต็มไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งในที่สุดแล้วชีวิตของพวกเขาจะประสบกับความหายนะ และความล้มเหลว เป็นความสงสัยที่อยู่ในใจมาตลอดว่า มนุษย์จะดำเนินชีวิตของพวกเขาอย่างไร พระองค์ทรงจัดความสงสัยเหล่านั้นด้วยการประทานกฎการปฏิบัติต่างๆ ผ่านท่านศาสดา

(นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ผู้ปราศจากความผิด ให้มาสอนและแนะนำมนุษย์ไปสู่การปฏิบัติ กฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นครรลองสำหรับการดำเนินชีวิต เป็นสาเหตุทำให้มนุษย์พบกับความสมบูรณ์อย่างแท้จริง มนุษย์อาจมองไม่เห็นมรรคผล หรือได้รับประโยชน์อย่างสมบูรณ์จากคุณงามความดี พวกเขาไม่อาจมองเห็นผลรางวัลหรือการลงโทษของตนเอง จากจุดนี้ทำให้เข้าใจได้ทันทีว่าต้องมีสถานที่อื่นอีก อันเป็นสถานที่ตรวจสอบการกระทำของมนุษย์อย่างละเอียดด้วยความยุติธรรม ถ้าเป็นคุณงามความดี มนุษย์จะได้รับรางวัลเป็นการตอบแทน แต่ถ้าเป็นความชั่วก็จะถูกลงโทษไปตามผลกรรมนั้น ศาสนาได้เชิญชวนมนุษย์ไปสู่หลักการศรัทธา และความเชื่ออันจริงจัง พร้อมทั้งพยายามผลักดันมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความโง่เขลาเบาปัญญา (สืบค้น 10 มกราคม 2552, จาก <http://www.al-shia.org/html/thi/kids/religion/1/004.htm>)

วิถีชีวิตมุสลิมตามหลักการศาสนาอิสลาม จึงเป็นการดำเนินวิถีชีวิตอีกแนวทางหนึ่ง ที่กล้าท้าทาย กล้าเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในภาวะการณ์ปัจจุบัน เป็นวิถีชีวิตที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ฯลฯ เป็นแนวทางหรือวิถีชีวิตที่สมดุล เช่น ความสมดุลระหว่างวัตถุและจิตใจ ความสมดุลระหว่างโลกนี้และโลกหน้า การเผชิญหน้ากับลัทธิหรือแนวคิดโลกาภิวัตน์คือปัญหาที่ใหญ่มากสำหรับมวลมุสลิมทั้งหลายที่จะต้องร่วมกันแก้ปัญหาข้อนี้ซึ่งอาจจะมีหลายคำตอบ หลายมิติ หลายมุมมอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะมุสลิมยังขาดองค์ความรู้ และมีความเข้าใจอิสลามที่ไม่ถูกต้อง เช่น การเข้าใจอิสลามที่ไม่ครอบคลุม ไม่รอบด้าน หรือพูดได้ว่า ปัญญาชนมุสลิมส่วนหนึ่งเข้าใจอิสลามในด้านความเชื่อถือ และด้านพิธีกรรมในเชิงลึก แต่ขาดความเข้าใจอิสลามในแง่ของอุดมการณ์ หรืออิสลามที่เป็นวิถีชีวิต ในขณะที่มุสลิมอีกบางส่วนมีความเข้าใจอิสลามในเชิงกว้าง เข้าใจว่าอิสลามคือระบอบแห่งการดำรงชีวิต หรือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตแต่ขาดความเข้าใจเชิงลึกในด้านความเชื่อมั่น การศึกษาเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาทั้งหมดนี้ได้ (ชากีรีน สุมาลี อ้างถึงใน <http://gotoknow.org/blog/shakirin/154185> สืบค้น 2 เมษายน 2552)

ชาวไทยมุสลิมเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตแตกต่างจากกลุ่มชนอื่นๆ เพราะต้องยึดมั่น ตั้งมั่นอยู่ในหลักการของศาสนาอิสลาม มีวิถีชีวิตที่จะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามแบบแผนที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน และตามแบบฉบับการดำเนินวิถีชีวิตของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ที่ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มุสลิมทั้งหลายรวมทั้งชาวไทยมุสลิมจึงมีวิถีชีวิตที่ตั้งมั่นอยู่บนหลักการอิสลาม ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานข้อบังคับที่ผู้ถือกำเนิดเป็นมุสลิมทุกคนและผู้เข้ารับอิสลามเป็นมุสลิมใหม่ต้องศึกษาเรียนรู้ และประพฤติปฏิบัติให้เป็นแบบแผนในวิถีชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตของมุสลิมประกอบด้วยหลักใหญ่ 3 ประการ คือ หลักศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณธรรมจริยธรรม การเป็นผู้

มีคุณธรรมจริยธรรมปฏิบัติตนอยู่บนหลักการอันดีงามของศาสนาอิสลามจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ คุณธรรมจริยธรรมจะเป็นภูมิคุ้มกันปกป้องจากกระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างๆ ที่จะเข้ามาบีบบทบาททำให้วิถีชีวิตมุสลิมเบี่ยงเบนไปจากหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินแล้วจะไม่พบว่ากระแสสังคมโลกาภิวัตน์จะมีบทบาทและผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิม ทำให้เกิดความอ่อนแอ ไม่แน่นอนแฟ้น มั่นคงในหลักการของศาสนาอิสลาม แต่ถ้าพิจารณาอย่างพินิจพิเคราะห์ให้ละเอียดจะพบและมองเห็นได้หลากหลายปัญหา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ กฎหมาย การเมือง สังคม ศิลธรรม วัฒนธรรม ล้วนมีความเกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมทุกด้าน จากการสื่อสารและการรับรู้ผ่านสื่อต่างๆ ผู้นำถือศาสนาอิสลาม มีวัฒนธรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิตเป็นของตนเอง มีพื้นฐานทางสังคมแตกต่างไปจากชาวไทยทั่วไป เนื่องจากยึดถือคำสอนของศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ดังนี้

วิถีชีวิตด้านสังคม ศาสนาอิสลามได้วางรากฐานการพัฒนาสังคมด้วยการสร้างความรัก ความสามัคคี และความเข้าใจอันดีระหว่างมวลมนุษย์ ละล้างความรู้สึกรังเกียจความเป็นศัตรูต่อกัน ให้ถือว่าบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายเป็นพี่น้องกัน จะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ภาษา เผ่าพันธุ์ และสีผิวจากอุดมการณ์ดังกล่าวได้สร้างความผูกพันอันแน่นแฟ้นระหว่างประชาชาติมุสลิม มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ในการแผ่ความเมตตาแก่เพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้กล่าวไว้ว่า “จงเมตตาปรานีแก่สัตว์โลกบนหน้าแผ่นดินแล้ว พระเจ้าเบื้องบนจะปรานีท่าน” อิสลามห้ามการกระทำทุกอย่างที่จะสร้างความแตกแยก สามัคคี ห้ามมีการดิฉินนินทาต่อกัน ห้ามไม่ให้สอดแทรกและสอดครุ้สอดเห็นในเรื่อง ส่วนตัวผู้อื่น อันจะเป็นชนวนแห่งการบาดหมางน้ำใจกัน ดังนั้นสังคมมุสลิมจึงเป็นสังคมที่มีแต่ความรัก ความสามัคคี ความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ ศาสนาอิสลามได้วางรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจไว้อย่างรัดกุม โดยส่งเสริมให้มีการเพิ่มกำลังการผลิตและเพิ่มพูนรายได้และลดค่าใช้จ่ายให้สมดุลกับรายรับ ให้ทุกคนทำงานอย่างจริงจัง เพื่อความเจริญรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจ ในอิสลามไม่เคยมีคำสอนใดๆ ที่จะทำให้คนเป็นคนจน และเป็นคนขี้เกียจและให้รักษาเวลาอย่างเคร่งครัดและได้ปิดประตูทุกด้านที่น่าคนไปสู่การล้มละลาย และอบายมุขทุกชนิด เช่น การพนัน ธุรกิจดอกเบี้ย ธุรกิจเงินเช่า หรือเงินนอกระบบ แต่อิสลามส่งเสริมการพาณิชย์ เพราะการค้าขายเป็นอาชีพสุจริตที่จะนำมาซึ่งความร่ำรวยและให้รักษาระเบียบการค้าที่ถูกต้อง มีความซื่อตรงยุติธรรมในการตั้งราคา การชั่งตวงวัด สินค้าไม่เอาเปรียบต่อกัน ให้กระจายธุรกิจการค้าไปสู่มวลชน ไม่ถือโอกาสทางธุรกิจการค้าอุปโภค-บริโภค โดยกลุ่มบุคคลกลุ่ม

เดียวจะต้องให้ผู้ผลิต คนกลาง ผู้บริโภคได้รับความยุติธรรมเท่าเทียมกัน แต่อิสลามก็ไม่เห็นด้วยกับเศรษฐกิจระบบคอมมิวนิสต์ (ระบบคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นหลังระบบเศรษฐกิจอิสลาม) อิสลามพยายามลดช่องว่างคนร่ำรวยกับคนยากจน ด้วยการบังคับให้คนร่ำรวยจะต้องแบ่งทรัพย์สินส่วนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือผู้ช่วยเหลือคนจน ซึ่งเรียกว่า “ซะกาต”

วิถีชีวิตด้านคุณภาพชีวิต ศาสนาอิสลามเน้นให้มุสลิมแสวงหาความรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งความรู้ด้านศาสนาและอาชีพ อิสลามเน้นให้มุสลิมทำงานเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง แต่ให้เป็นอาชีพสุจริตเท่านั้น อิสลามเน้นให้มุสลิมมีร่างกายแข็งแรงจะละเว้นสิ่งเสพติดให้โทษต่อร่างกาย ทุกชีวิตห้ามกินสัตว์ที่ตายเอง ที่สำคัญที่สุดหลักศาสนาอิสลามเน้นความยุติธรรม แนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันอื่นๆ ที่อิสลามได้วางแนวปฏิบัติแก่มุสลิม เช่น การเกิด การโกนผมไฟ การตั้งชื่อบุตร การเชือดสัตว์เพื่อเป็นอาหาร การเข้าสู่นัด (ขลิบอวัยวะเพศชาย) การศึกษาศาสนา การแต่งงาน (นิกะฮ์) การทักทาย การให้ความเคารพผู้ใหญ่และผู้นำศาสนา การแต่งกาย อาหาร เครื่องดื่ม การรักษาสุขภาพอนามัยตามแนวทางศาสนา การรักษาความสะอาดร่างกาย การโภชนาการ การพักผ่อน การรักษาสุขภาพ การรักษาโรค รวมถึง การเสียชีวิต เป็นต้น

2.2.2 หลักการของศาสนาอิสลาม

อิสลาม แปลว่า “สันติ” ผู้นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า **มุสลิม** แปลว่า “ผู้ใฝ่สันติ” หมายถึง “ผู้นอบน้อม ถ่อมตนยังพระประสงค์ของอัลลอฮ์ (ซบ.)”

“อิสลาม” เป็นชื่อของศาสนาหรือระบบการดำเนินชีวิต ที่มีการศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว พระนามว่า “อัลลอฮ์(ซบ.)” อิสลามเป็นศาสนาของอัลลอฮ์(ซบ.) (พระเจ้าเป็นเจ้าประทานแก่นุญญาดี ตั้งแต่มีมนุษย์คนแรกโดยผ่านศาสดา (นบี) หรือ รอสูลซึ่งเป็นมนุษย์) ให้เผยแผ่คำสอนของพระองค์แก่นุญญาดีแต่ละยุคแต่ละสมัย ตามสภาพและวิวัฒนาการของสังคมในยุคหรือสมัยนั้นๆ และอัลลอฮ์(ซบ.) ได้ทรงให้คำสอนของพระองค์ครบครัน เป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุดในสมัยของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) (เมื่อมุสลิมเอ่ยชื่อท่านนบีมุฮัมมัด จะต้องตามด้วยคำขอพรเป็นภาษาอาหรับว่า “**ศ็อลลัลลอฮูอะลัยฮิวะซัลลัม**” แปลว่า ขอความจำเริญและความสันติสุขจงประสบแก่ท่านในหนังสือทั่วไปที่เขียน โดยนักวิชาการมุสลิมมักจะใช้คำย่อหรืออยู่ในวงเล็บว่า “ศ็อลฯ” หรือ “ซ.ล.”) ซึ่งเป็นศาสดาท่านสุดท้าย (ซึ่งต่อไปจะไม่มีศาสดาอีก) เมื่อประมาณ 1,400 กว่าปี (ค.ศ.610 หรือ พ.ศ. 1153) ล่วงมาแล้ว ณ ดินแดนซึ่งเป็นประเทศซาอุดีอาระเบียในปัจจุบัน

การิม อับดุลละห์ (2521) และ ในหนังสือ ผู้ความสำเร็จโดยโครงการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ทบวงมหาวิทยาลัย (2543) ได้กล่าวเกี่ยวกับหลักศาสนาอิสลาม สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

หลักศรัทธา มีอยู่ด้วยกัน 6 ประการ (จะละเว้นข้อใดข้อหนึ่งมิได้) ประกอบด้วย

1. ศรัทธาในอัลลอฮฺ(ซบ.) คือศรัทธาว่าอัลลอฮฺ(ซบ.) เป็นพระเจ้าองค์เดียว ยอมรับว่าไม่มีสิ่งอื่นใดเป็นพระเจ้า นอกจากอัลลอฮฺ(ซบ.) พระเจ้าในอิสลามมีองค์เดียวเท่านั้น ไม่มีต้นกำเนิด คือมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ไม่ตาย ทรงอยู่เป็นนิกาลไม่ขึ้นต่อกาลและสถานที่ ไม่มีสิ่งใดมาเปรียบเทียบกับพระองค์ได้ พระองค์ทรงอยู่นอกเหนือการจินตนาการของมนุษย์ เรารู้จักพระองค์ได้ก็โดยอาศัยจากร่องรอยของสรรพสิ่งต่างๆที่อยู่บนโลกนี้ เช่น เราเห็นรอยเท้าเสือในป่า แน่นอน ในป่าต้องมีเสือ และในทำนองเดียวกัน เราเห็นสรรพสิ่งต่างๆ บนโลกนี้ เราจะไม่เชื่อหรือว่ามีผู้สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมา มุสลิมจะต้องศรัทธาว่า อัลลอฮฺ(ซบ.) เป็นเจ้า ทรงเป็นพระเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น เรารู้จักอัลลอฮฺ(ซบ.) ได้ด้วยอำนาจการบริหารของพระองค์ และโดยผ่านท่านศาสดา

อัลลอฮฺ(ซบ.) ทรงคุณลักษณะ 99 ประการ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน ซูเราะฮฺ 112 คือ ผู้ทรงเมตตา ผู้ทรงปรานียิ่ง “จงกล่าวเถิด(มุฮัมมัด) พระองค์(ผู้เป็นพระเจ้านั้น) คือ อัลลอฮฺ(ซบ.) ผู้ทรงเอกะ พระองค์ทรงเป็นที่พึ่ง พระองค์มิได้ประสูติ (จากผู้ใดในฐานะบุตร และมีได้ให้กำเนิดผู้ใดในฐานะบิดา) และไม่มีสิ่งใดเสมอด้วยอัลลอฮฺ(ซบ.) นอกจากมุสลิมจะต้องศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวแล้ว มุสลิมยังต้องไม่วิงวอนขอความช่วยเหลือ กราบ หรือ เคารพภักดีสิ่งใดนอกเหนือจากอัลลอฮฺ(ซบ.) อีกด้วย

2. ศรัทธาในมลาอิกะฮฺ ยอมรับในมลาอิกะฮฺของพระองค์ มลาอิกะฮฺเป็นนามธรรม ไม่มีตัวตน มลาอิกะฮฺเป็นสื่อ คือเป็นสื่อกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับบิ๊ทั้งหลาย ซึ่งทำให้บิ๊ดังกล่าวเข้าถึงอัลลอฮฺ(ซบ.) มนุษย์เราแม้จะมีปัญญาฉลาดอย่างไรก็ตาม แต่ก็ต้องอาศัยสื่อภายนอกเพื่อตัวเองเหมือนกัน เรามีตาและมีวัดอยู่ใกล้ๆ เราจะมองเห็นวัดนั้นไม่ได้ถ้าไม่มีแสงสว่างเป็นสื่อ สายตาของมนุษย์ไม่สามารถมองเห็นมลาอิกะฮฺได้ เว้นแต่จะปรากฏกายให้มนุษย์เห็น จำนวนมลาอิกะฮฺมีมากมาย และมีพลังมากมายเพื่อรับใช้อัลลอฮฺ(ซบ.) ตามประสงค์ของพระองค์ เช่น มลาอิกะฮฺ ซื่ออิสรียีล มีหน้าที่เป่าแตรเป็นสัญญาณครั้งแรกเพื่อประกาศถึงการสิ้นโลก และ เป่าครั้งที่สองเพื่อเรียกวิญญาณของมนุษย์ให้ฟื้นขึ้นมาในวันพิพากษา

3. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทางศาสนา ขอมรับว่าคัมภีร์ดั้งเดิมแห่งคำสอนของศาสนาต่างๆ นั้นเป็นคัมภีร์ของอัลลอฮฺ(ซบ.) ที่มอบให้แก่มนุษยชาติ โดยผ่านศาสดา (นบี) มุสลิมต้องเชื่อด้านฉบับเดิมของคัมภีร์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นไบเบิลหรืออื่นใดก็ตาม ในเมื่อเราทราบว่าการคัมภีร์นั้นเป็นคัมภีร์ที่พระเจ้าประทานมา ไม่ใช่คัมภีร์ที่เกิดขึ้นจากมันสมองของมนุษย์ มุสลิมถือว่าคัมภีร์ที่สมบูรณ์ที่สุดและเป็นคัมภีร์สุดท้ายนั้นคือ คัมภีร์อัล-กุรอาน เพราะคัมภีร์อัล-กุรอานถูกบันทึกระหว่างที่ท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ยังมีชีวิตอยู่ เป็นคัมภีร์เล่มสุดท้ายที่สมบูรณ์โดยได้ประมวลเนื้อหาและแก่นแท้จากเล่มก่อนๆ มารวมไว้ รวมถึงคัมภีร์อัล-กุรอานนี้เป็นศาสน์ที่เหมาะสมแก่ยุคสมัยที่เป็นยุคสุดท้ายของมนุษยชาติ โดยมีคัมภีร์ต่างๆ ที่สำคัญ ที่อัลลอฮฺ (ซบ.) ทรงประทานลงมาแก่ศาสดาต่างๆ ตามลำดับดังนี้ หนึ่ง คัมภีร์ เตารอฮฺ ประทานแก่ศาสดา (นบี) มูซา (โมเสส) สอง คัมภีร์ ซะบูร์ ประทานแก่ศาสดา (นบี) ดาวิด (เดวิด) สาม คัมภีร์ อินญีล ประทานแก่ศาสดา (นบี) อีซา (เยซู) และสี่ คัมภีร์ อัล-กุรอาน ประทานแก่ศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ)

4. ศรัทธาในศาสนทูต หมายถึงการยอมรับนับถือศาสดาต่างๆที่เทศนาแก่ชาวโลกทุกแห่งหนในกาลสมัยต่างๆ นั้นว่าเป็นศาสดาที่มาจากอัลลอฮฺ(ซบ.) ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมิชื่อปรากฏอยู่ในอัล-กุรอานหรือไม่ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นศาสดา (นบี) ท่านใด เท่าใด อยู่ทวีปใด พูดภาษาใดก็ตามมุสลิมทุกคน จะต้องให้เกียรติยกย่องท่านเหล่านั้นเท่าเทียมกันหมด ไม่ยกย่องหรือถือนบีหนึ่งดีกว่าอีกนบีหนึ่ง ไม่ตั้งข้อแตกต่างระหว่างนบีทั้งหลาย ไม่เลือกถือนบีหนึ่งนบีใดโดยเฉพาะ ให้ยกย่องทุกๆท่านที่มาสอนสังขธรรมของอัลลอฮฺ(ซบ.) โดยเท่าเทียมกัน เพราะถือว่าสังขธรรมนั้นมาจากอัลลอฮฺ(ซบ.) ดังนั้น นบีทั้งหลายที่มาสอนสังขธรรมนั้นต้องมาจากอัลลอฮฺ(ซบ.) ด้วย หลังจากที่ให้มีศาสดาทั้งหลายมาเทศน์สังขธรรมแล้วก็มีนบีมุฮัมมัด เป็นศาสดาท่านสุดท้าย นำศาสนาอิสลามที่สมบูรณ์มาสู่มนุษยชาติ และท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้บอกแก่ประชาชนชาติอาหรับว่า หลังจากท่านแล้วจะไม่มีศาสดาเกิดขึ้นมา จนถึงทุกวันนี้ระยะเวลาได้ล่วงเลยมากกว่า 1,400 ปี แล้วหลังจากสมัยของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ก็ยังไม่พบว่ามีศาสดาท่านใหม่อุบัติขึ้นมาเลย

5. ศรัทธาในวันอาคิเราะฮฺ (วันสิ้นโลก) มุสลิมยอมรับว่าวันอาสานของโลกนั้นมีจริง วันอาสานของโลกนั้นหมายถึงว่า โลกที่เราอาศัยอยู่นี้จะมีวันหนึ่งที่จะต้องพบจุดจบ เพราะโลกนั้นเป็นวัตถุ วัตถุย่อมสลายเมื่อโลกถึงจุดจบแล้ว มนุษย์ทุกคนจะไปอยู่ในภพใหม่ ลักษณะของภพใหม่จะเป็นอย่างไรนั้น ไม่มีใครทราบได้ มนุษย์จะไปเกิดในสภาพใดก็ไม่มียุคนุชคนใดหยั่งรู้ได้อีกเหมือนกัน ภพใหม่ของอิสลามนั้น มิได้หมายถึงโลกที่มีนางฟ้า เทวดา มีหญิงรูปงาม การเชื่อในโลก

ใหม่ของอิสลามนั้นแตกต่างกัน การเชื่อว่าตายแล้วเกิดใหม่หรือต่างจากการเชื่อในเรื่องจุติใหม่ การเชื่อในภพใหม่ของอิสลามแตกต่างจากการเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาน มุสลิมเชื่อว่าการกระทำสิ่งดี สิ่งชั่วในโลกนี้จะไม่สูญเปล่า หมายความว่า เมื่อใครก็ตามที่สร้างทุกข์ให้กับเราแม้แต่ความทุกข์นั้นจะมีขนาดเล็กลงก็ตาม เขาผู้นั้นจะได้รับผลตอบแทนในวันภพหน้าอย่างครบถ้วนยุติธรรม ดังนั้นการเชื่อในวันอาสานและการเชื่อในวันภพหน้านั้นเพื่อกระตุ้นให้ประจักษ์ว่าการกระทำดี การทำความชั่วของมนุษย์นั้นจะถูกเปิดเผยอย่างชัดเจนในวันภพหน้าและทุกๆ คนจะได้รับผลตอบแทนตามที่ตนได้กระทำไว้

6. **ศรัทธาในเกาะฎัวร์-เกาะฎัวร์** (กฎแห่งความดี-ความชั่ว) ขอมรับกำหนดศสภาวะของพระเจ้า ขอมรับว่ากฎทั้งหลายในธรรมชาตินั้นมาจากอัลลอฮฺ(ซบ.) ทั้งสิ้น กฎธรรมชาติก็คือ กฎ ซึ่งอัลลอฮฺ(ซบ.) เป็นผู้กำหนดนั่นเอง จะกำหนดอย่างไรนั้นพันวิสัยของมนุษย์ ความเชื่อในเรื่องบุญวาสนากรรมเก่า เชื่อว่าพระเจ้าลิขิตนั้น ในหลักของอิสลามไม่มี แต่ขอมรับว่ากฎทั้งหลายในธรรมชาตินั้นมาจากอัลลอฮฺ(ซบ.) ทั้งสิ้น

หลักปฏิบัติ ในศาสนาอิสลามมี 5 ประการ คือ

1. **การปฏิญาณตน** ให้ยืนยันด้วยวาจาว่า “**อัสฮะดฺ อันลา อีลาฮะ อิลลัลลอฮฺ วะอัสฮะดฺ อันนะ มุฮัมมัดร์ุเราะซูลุลลอฮฺ**” ความหมาย คือ ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ(ซบ.) และมุฮัมมัด (คือล) เป็นศาสนทูต (รอซูล) ของอัลลอฮฺ(ซบ.)

2. **การนมาซ** (ละหมาด) มุสลิมต้องปฏิบัตินมาซ การนมาซนั้นเป็นการเคารพภักดีหรือเป็นการบำเพ็ญสมาธิในอิริยาบถต่างๆ เช่น ยืน โค้ง กราบ นั่ง โดยกระทำวันละ 5 เวลา คือ ก่อนตะวันขึ้น บ่าย เย็น หัวค่ำ และกลางคืน ใช้เวลาประมาณ 5-6 นาที การนมาซเป็นการสร้างสายใยผูกพันกับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ เป็นการจัดเวลาจิตใจตนเองวันละ 5 เวลา ทำให้มนุษย์ไม่มีช่องว่างหรือโอกาสที่จะคิดชั่วได้ การนมาซจะกระทำคนเดียวหรือกระทำรวมกันหลายๆคนก็ได้ แต่การนมาซหลายๆคนรวมกันนั้นดีกว่า การนมาซเป็นการทำลายชั้นวรรณะ เป็นการสร้างภราดรภาพ (ความเป็นพี่น้อง) เพราะในเวลานมาซนั้นมุสลิมจะยืนเรียงกันเป็นแถวเคียงบ่าเคียงไหล่ ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ไม่ถือยศศักดิ์ ตระกูล ราชายืนข้างยากจน คนยากจนยืนข้างคนมั่งมี ในเวลานมาซรวมกันจะมีผู้นำเรียกว่า “อิหม่าม” การนมาซเป็นการกำหนดแก่บุรุษเพศและสตรีเพศที่เข้าสู่ศาสนภาวะในวัยหนุ่มสาว (ได้แก่บุคคลเริ่มรู้จักกับรัฐทางเพศซึ่งมีอายุตั้งแต่ 9 ขวบมีการฟันร่วมประเวณี หรือมีเลือดประจำเดือน หรือมุสลิมทุกคนที่อายุครบ 15 ปี ถือว่าเป็นข้อบังคับที่จะต้องทำการนมาซ วันละ 5 เวลา)

3. การถือศีลอด (ศิยาม/ปอซอ) การถือศีลอดคือการเว้นจากการกิน ดื่ม พุดจาสิ่งเหลวไหล การมีจิตอกุศล ประพฤติชั่วทั้งในที่ลับและที่เปิดเผย หรือแม้แต่การตั้งเจตนาชั่ว การถือศีลอดเป็นการปกป้องตนเองให้พ้นจากความชั่ว การถือศีลอดเป็นการทดลองและฝึกหัดร่างกายของเราที่ยามหิวโหย ก็จะได้ฝึกถึงสภาพของคนหิวโหยเป็นการขัดเกลาจิตใจให้ผ่องแผ้วและเกิดมีคุณธรรม การถือศีลอดนี้มีกำหนดเฉพาะผู้ที่สามารถในเรื่องร่างกายเท่านั้น การถือศีลอดเป็นการสร้างภราดรภาพ (ความเป็นพี่น้องเท่าเทียมกัน) คือ คนจน คนรวย ต้องถือศีลอดเหมือนกันหมด คนรวยซึ่งเคยกินอย่างอึดหน่า สำราญก็จะต้องพบกับความหิวโหยเหมือนคนจน หลักปฏิบัติในข้อนี้ได้ชักจูงให้มนุษย์เกิดความเห็นอกเห็นใจกัน การถือศีลอดเป็นสัจจะทางใจ ซึ่งสอนให้มนุษย์ซื่อตรงต่อตนเอง การถือศีลอดนี้ให้ถือในเดือนรอมฎอน (ตามปฏิทินอิสลาม) ที่กำหนดทุกๆ ปี เป็นเวลาประมาณ 29 - 30 วัน โดยเริ่มตั้งแต่วารุญถึงดวงอาทิตย์ตก การถือศีลอดสำหรับผู้เดินทางไกล ผู้ป่วย คนชรา สตรีมีครรภ์ หญิงมีประจำเดือน จะได้รับการผ่อนผันและต้องปฏิบัติตามข้อปฏิบัติตามหลักการของศาสนา

4. การจ่ายซะกาต ซะกาตคือส่วนของการบริจาคทรัพย์สินที่ครอบครองเหลือใช้จากรายได้ในรอบปีร้อยละ 2.5 โดยมีหลักในการคำนวณตามเกณฑ์ที่ศาสนากำหนด ศาสนาอิสลามถือว่าจำนวนทรัพย์สินที่นำไปบริจาค่นั้นยังความเจริญและงอกงามให้แก่ส่วนที่เหลือจากที่จ่ายไป และเป็นการชำระกิเลสแก่ผู้บริจาดด้วย เพื่อให้ทรัพย์สินที่หามาได้และที่มีอยู่ (สุจริต) เป็นทรัพย์สินที่บริสุทธิ์ตามหลักการศาสนาอิสลาม ลดความตระหนี่ถี่เหนียว เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการเตือนการสอนให้มนุษย์ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่เกิดความละโมภ และให้มนุษย์ตระหนักว่า บรรดาทรัพย์สินต่างๆที่เขาได้มานั้นเป็นของฝากจากอัลลอฮฺ(ซบ.) มนุษย์เป็นเพียงผู้รักษาและใช้จ่ายไปในทางที่พระองค์ทรงกำหนด ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย และจะต้องจ่ายส่วนหนึ่งแก่ผู้ยากจน เพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม ซึ่งเป็นการสร้างเสริมหลักประกันของสังคมให้มั่นคงขึ้น ศาสนาอิสลามถือว่าทรัพย์สินที่ถูกจ่ายออกไปจะสร้างความจำเริญแก่ทรัพย์สินที่คงเหลืออยู่ เป็นการชำระมลทินของทรัพย์สินและขัดเกลาจิตใจของเจ้าของทรัพย์สินผู้บริจาด โดยบริจาคซะกาต ทรัพย์สินที่จะต้องแบ่งออกมาจากบรรดาทรัพย์สินที่เราเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เพื่อนำไปบริจาดแก่ผู้มีสิทธิ์ได้รับส่วนแบ่งตามที่ศาสนาได้กำหนดไว้ การจ่ายซะกาตถือเป็นหน้าที่บังคับแก่มุสลิมทุกคน ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ โดยทรัพย์สินที่มุสลิมต้องบริจาคซะกาตมี 5 ชนิดคือ 1. เงินและทอง 2. สิ่งเพาะปลูก 3. ลินค้า 4. ผลไม้ และ 5. ปศุสัตว์

กฎเกณฑ์ของการชะกาดเงินและทอง มีดังนี้ 1. ผู้บริจาคต้องเป็นมุสลิม 2. เป็นอิสระชน 3. เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ 4. มีครบจำนวนตามบทบัญญัติของศาสนา 5. ครบรอบเวลาหนึ่งปี

สำหรับชะกาดเงิน ผู้ที่ครอบครองเงินครบรอบปี และครบอัตราพิกัดคือ 200 ดิรฮัม หรือเท่ากับ 595 กรัม ประมาณ 39.67 บาทหรือมากกว่านั้น หรือมีน้ำหนัก 5 อุกียะฮ์หรือเกินกว่านั้นถือว่าต้องจ่ายเป็นชะกาดจำนวน ร้อยละ 2.5 โดย 200 ดิรฮัมมีน้ำหนักเท่ากับ 595 กรัมหรือเท่ากับ 56 เหยียญเงินบริสุทธิ์ซาอุดีอาระเบีย และ 1 เหยียญเงินบริสุทธิ์ซาอุดีอาระเบียปัจจุบันมีค่าเท่ากับ 7 ريالซาอุดีอาระเบีย (ดังนั้นจึงแสดงการคูณได้ดังนี้ $7 \times 56 = 392$ ريالซาอุดีอาระเบีย) ซึ่งเป็นค่าต่ำสุดของพิกัดเงินธนบัตรซาอุดีอาระเบีย ซึ่งต้องจ่ายหนึ่งส่วนสี่ของหนึ่งส่วนสิบ นั่นก็คือเท่ากับ 9.8 ريال หรือคิดเป็นร้อยละ 2.5 คือ 5 ดิรฮัม หรือ เท่ากับ 14.88 กรัม หรือ 3 สลึงกับ 3.63 กรัม

ในส่วนของชะกาดเงินธนบัตรต่างๆ (เงินตราสกุลต่างๆ)ในปัจจุบันเช่น ريال ดอลลาร์ บาท เป็นต้น หลักการเหมือนกับทองและเงิน ต้องตีค่าตามราคาของสกุลเงิน หากถึงพิกัด ถือว่าต้องจ่ายชะกาดจำนวน ร้อยละ 2.5 เมื่อครบรอบปี วิธีการคิดพิกัดชะกาดธนบัตร ให้ตีค่าธนบัตรเป็นพิกัดทองหรือเงิน ดังนั้นเมื่อค่าต่ำสุดของพิกัดทองคือ 85 กรัม (สมมุติว่าราคาทองหนึ่งกรัมเท่ากับ 40 ريالซาอุดีอาระเบีย ให้คูณค่าพิกัดทองเข้ากับราคาต่อกรัม ดังนี้ $85 \times 40 = 3400$ ريال นี่ก็คือค่าต่ำสุดของพิกัดธนบัตร) ซึ่งต้องจ่ายหนึ่งส่วนสี่ของหนึ่งส่วนสิบ นั่นคือเท่ากับ 85 ريالซาอุดีอาระเบีย หรือเท่ากับ ร้อยละ 2.5 เป็นต้น

การคิดจำนวนชะกาดธนบัตร (เงินตราปัจจุบัน) มีวิธีแบ่งวิธีแรกโดยการ แบ่งทรัพย์สินเป็น 40 ส่วน แล้วเอาออกร้อยละ 2.5 ซึ่งเป็นส่วนที่วาญิบ (จำเป็น) สำหรับชะกาดทองและเงินและสิ่งที่อยู่ในลักษณะเดียวกับทั้งสองประเภทนี้ ตัวอย่างเช่น หากบุคคลมีเงิน 80,000 ريال คิดได้ดังนี้ $80,000 \div 40 = 2,000$ ريال และนี่คือจำนวนชะกาดของเงิน 80,000 ريال นั่นคือคิดเป็นหนึ่งส่วนสี่ของหนึ่งส่วนสิบ หรือวิธีที่ 2 โดยการแบ่งทรัพย์สินเป็น 10 ส่วน หนึ่งส่วนจากจำนวนนั้นแบ่งออกเป็นสี่ส่วน ผลที่ได้คือจำนวนชะกาดที่วาญิบ(จำเป็น) ตัวอย่างเช่น หากเงินมีจำนวน 100,000 บาท คิดดังนี้ $100,000 \div 10 = 10,000$ บาท แล้วนำมาแบ่งสี่ ดังนี้ $10,000 \div 4 = 2,500$ จำนวน 2,500 บาท นี่ก็คือชะกาดที่วาญิบ (จำเป็น) ของเงิน 100,000 บาท เป็นต้น

สำหรับทองคำนั้น ผู้ที่ครอบครองทองคำ (ทองแท่งหรือทองรูปพรรณ) ครบรอบปี และครบพิกัด คือ 20 ดินาร์ (ปริมาณพิกัดทองคำ 1 ดินาร์ของทองคำมีน้ำหนักเท่ากับ 1 มิชกอล เทียบกับมาตรวัดในปัจจุบันเท่ากับ 4.25 กรัมถือว่าต้องจ่ายชะกาดจำนวนหนึ่งส่วนสี่ของหนึ่งส่วนสิบ หรือ

ร้อยละ 2.5) ดังนั้น 20 ดินาร์เท่ากับ 85 กรัม (20×4.25) หรือเท่ากับ 5 บาท 2 สลึง 2.5 กรัม ซึ่งถือเป็นค่าต่ำสุดของพิกัดทองคำจำเป็นจะต้องจ่ายชะกะถร้อยละ 2.5 กรัม เท่ากับ 2.125 กรัม หรือ 0.14167 บาท

ส่วนของรูปพรรณที่ใช้เป็นเครื่องประดับของสตรีโดยเป็นของใช้ส่วนตัวและมีจำนวนพอสมควรไม่ต้องจ่ายชะกะถ โดยศาสนานุญาตให้สุภาพสตรีสวมใส่ตามธรรมเนียมทั่วไปของสตรีโดยไม่ฟุ่มเฟือยไม่ว่าจะเป็นทองหรือเงิน และนางต้องจ่ายชะกะถหากครบพิกัดและครบรอบปี แต่หากนางไม่รู้หุ้ม (ข้อบัญญัติ) ให้จ่ายทันทีที่รู้ และปีผ่านๆ มาก่อนที่จะรู้ถือว่าไม่ต้องจ่าย เพราะบทบัญญัติศาสนาถือว่าไม่ต้องปฏิบัติจนกว่านางจะรู้ (แต่ถ้านางอยู่ในสภาพที่จะเรียนรู้ได้แต่ไม่ยอมเรียนรู้ถือว่าไม่พินิจและต้องชดเชยสิ่งที่ผ่านมา) การทำรูปพรรณทองและเงินมี 3 ลักษณะคือ

ลักษณะที่ 1 หากมีเจตนาในการทำเพื่อการค้าถือว่าต้องเสียชะกะถค่าขาย ร้อยละ 2.5 เพราะมันกลายเป็นสินค้าที่ค้าขายจึงต้องตีค่าเป็นสกุลเงินประเทศนั้นแล้วจึงจ่ายชะกะถ

ลักษณะที่ 2 หากมีเจตนาในการทำดังกล่าวเพื่อเป็นของมีค่า เช่นภาชนะเครื่องใช้ อย่าง มีด ซ้อน กาน้ำ เป็นต้น ถือว่าหะรอม (บาป) แต่ต้องจ่ายชะกะถหากครบพิกัดเป็นจำนวน ร้อยละ 2.5

ลักษณะที่ 3 หากมีเจตนาในการทำเพื่อใช้สอยในสิ่งมุบาหุ (ศาสนานุญาต) หรือให้ยืม ถือว่าต้องจ่ายชะกะถ จำนวน ร้อยละ 2.5 หากถึงพิกัดและครบรอบปี

สำหรับเพชร ไช้มุก หินมีค่า (อัญมณี) และสิ่งอื่นๆ ที่คล้ายกัน หากมีไว้เพื่อใช้สวมใส่ ถือว่าไม่ต้องจ่ายชะกะถ แต่หากมีไว้เพื่อการค้าให้เทียบเท่ากับพิกัดของทองและเงิน หากครบพิกัดและครบรอบปีต้องจ่ายชะกะถจำนวน ร้อยละ 2.5 โดยไม่ต้องนำทองไปรวมกับเงินเพื่อให้ครบพิกัด แต่ในส่วนของราคาคินค่านั้นจะต้องรวมเข้ากับทั้งทองหรือเงินเพื่อคำนวณให้ครบพิกัดชะกะถ

ในส่วนของชะกะถสิ่งเพาะปลูกที่ต้องจ่ายเป็นชะกะถนี้ มีกฎเกณฑ์ประกอบด้วย ต้องเป็นมุสลิม เป็นอิสระชน เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ เป็นที่มนุษย์เป็นผู้ปลูกไม่ใช่งอกขึ้นมาเอง โดยต้องเป็นสิ่งเพาะปลูกที่ปกติใช้บริโภคเป็นอาหารหนักได้ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง ข้าวสาลี และสิ่งเพาะปลูกนั้น ต้องมีจำนวนครบตามข้อกำหนด เช่น ถ้าเป็นข้าวเปลือกต้องมีถึง 10 อูซุก (ประมาณ 92 ถึง 6 ลิตร) หรือถ้าเป็นสิ่งอื่นต้องมีน้ำหนักประมาณ 1,206 กิโลกรัม ถ้าน้อยกว่านี้ไม่ต้องจ่ายเป็นชะกะถ สำหรับอัตราการจ่ายชะกะถสิ่งเพาะปลูกนั้น หากเพาะปลูกด้วยตนเองและอาศัยน้ำตามธรรมชาติซึ่งไหลมาตามธรรมชาติ เช่น น้ำฝน น้ำคลอง ฯลฯ ต้องจ่ายชะกะถร้อยละ 10 คือ ข้าวเปลือก 10 ถึง จ่ายชะกะถ 1 ถึงแต่ถ้าหากการเพาะปลูกนั้น ต้องอาศัยเครื่องทุ่นแรง เช่น ใช้เครื่องวิดน้ำ ใช้รถไถนา หรือ เสียค่าจ้างคนงาน อัตราการจ่ายชะกะถก็ลดลงเหลือร้อยละ 5 คือ ข้าวเปลือก 20 ถึงต้องจ่ายชะกะถ 1 ถึง หรือ 10 ถึง จ่ายชะกะถ ครึ่งถึง

ชะภาคสินค้า หลักการจ่ายชะภาคสินค้า ได้แก่ เป็นมุสลิม เป็นอิสระชน ทรัพย์สินนั้น ต้องเป็นสินค้าและมีเจตนาค้าขายในสินค้านั้น มีกรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ในทรัพย์สินนั้น ต้องครอบครองทรัพย์สินนั้นครบรอบปีและครบจำนวน โดยการครอบครองสินค้านั้นต้องต่อเนื่องติดต่อกัน เช่น กรณีที่พ่อค้าซื้อสินค้าสิ่งหนึ่งมาแล้วก็ขายไป หลังจากนั้นจึงซื้อมาอีก และได้ขายไปอีกเรื่อยๆ เมื่อครบปีจะเห็นได้ว่า พ่อค้าแม่ค้าถึงแม้จะไม่ได้ครอบครองสินค้านั้นครบรอบปี แต่การครอบครองสินค้าซื้อขายสลับกันไปมาอยู่ก็ได้ดำเนินไปครบรอบปี ต้องนำไปคิดคำนวณเพื่อจ่ายชะภาค ในการจ่ายชะภาคสินค้านั้น เมื่อครบรอบปีหนึ่งๆ ให้ตีสินค้าที่ค้างปีตามราคาต้นทุนแล้วจึงจ่ายเป็นชะภาคในอัตราร้อยละ 2.5 สำหรับจำนวนสินค้าที่ต้องคิดชะภาคนั้นให้เอาสินค้านั้นมาคำนวณราคา หากมีราคาครบจำนวนเท่ากับจำนวนชะภาคเงินทอง ก็ต้องจ่ายชะภาค ส่วนเงินหมุนเวียนที่ทำการค้าก็ต้องคิดชะภาคด้วยเช่นกัน

ชะภาคผลไม้ คุณสมบัติของผู้จ่ายชะภาค ได้แก่ เป็นมุสลิม เป็นอิสระชน มีกรรมสิทธิ์และครบรอบปี ส่วนอัตร่าจ่ายชะภาคนั้น ให้คิดเช่นเดียวกับอัตร่าสิ่งเพราะปลูก ส่วนผลไม้ที่ต้องคิดชะภาคมี 2 ชนิดเท่านั้น คือ องุ่น และอินทผลัม

ชะภาคปศุสัตว์ คุณสมบัติของผู้จ่ายชะภาคเช่นเดียวกับคุณสมบัติทั่วไปของชะภาคอื่น คือ เป็นมุสลิมที่เป็นอิสระชน มีกรรมสิทธิ์ ครบจำนวนที่ศาสนากำหนด ครบรอบปี ต้องเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้ขาย ไม่ใช่เลี้ยงไว้ใช้งาน และเป็นการเลี้ยงในทุ่งหญ้าหรือในป่า หรือหุบเขา ส่วนสัตว์ที่ต้องจ่ายชะภาคนั้นมี 5 ชนิด คือ อูฐ วัว ควาย แพะ และ แกะ โดยอัตร่าการจ่ายชะภาค ที่ศาสนาอิสลามกำหนดไว้ คือ ถ้ามีอูฐ 5 ตัว จ่ายชะภาคเป็นแพะ 1 ตัว ถ้ามีวัวหรือควาย 30 ตัว จ่ายชะภาคลูกเพศผู้อายุครบ 1 ปี 1 ตัว แต่ถ้ามีวัวหรือควาย 40 ตัว จ่ายชะภาคลูกเพศเมียอายุครบ 2 ปี 1 ตัว ถ้าหากมีมากกว่านี้ก็ให้เพิ่มตามอัตร่านี้ ดังนี้ มีแพะ 40 ตัว จ่ายชะภาคแพะอายุครบ 2 ปีบริบูรณ์ 1 ตัว มีแพะ 121 ตัว จ่ายชะภาคแพะ 2 ตัว มีแพะ 201 ตัว ออกชะภาคแพะ 3 ตัว และถ้ามีแพะ 400 ตัว จ่ายชะภาคแพะ 4 ตัว ถ้ามีมากขึ้นอีกให้จ่ายชะภาค 100 ตัวต่อ 1 ตัว ส่วนแกะนั้นอัตร่าเหมือนกับแพะ

ผู้มีสิทธิรับชะภาค ตามหลักของศาสนาอิสลาม กำหนดไว้ 8 ประเภท คือ

1. คนอนาถา คือ ผู้ที่มีความเป็นอยู่แร้นแค้น ไม่มีทรัพย์สินใดๆ คนยากจน หรืออนาถา (พะกีร์) คือ ผู้ไม่มีทรัพย์สิน หรือแทบจะไม่มีรายได้ประจำเลย เช่น ต้องใช้วันละ 10 บาท ก็มีรายได้เพียงวันละ 2-3 บาท

2. คนขัดสน คือ ผู้ที่หาได้ไม่พอใช้ เช่น กรรมกรที่หาเช้า กินค่ำ ผู้ที่มีภาระต้องรับผิดชอบมาก หรือหญิงหม้ายที่สามีเสียชีวิตต้องเลี้ยงลูกกำพร้าตามลำพังโดยไม่มีสมบัติ คนขัดสนยากจน (มัสกิน) คือ ผู้มีทรัพย์สิน หรือรายได้ประจำบ้าง แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะดำรงชีพ เช่น ต้องใช้วันละ 10 บาท แต่ที่มีรายได้เพียงวันละ 6-7 บาท ซึ่งมีฐานะดีกว่าประเภทที่หนึ่งเล็กน้อย

3. ผู้รวบรวมและจ่ายชะกาดหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้รวบรวมชะกาดปกติเป็นหน้าที่ของรัฐในประเทศที่ประชาชนนับถืออิสลามทั้งหมด สำหรับประเทศไทยเป็นหน้าที่ของผู้นำในชุมชนนั้นๆ

4. ผู้ที่ควรแก่การปลอบใจ เช่น ผู้ที่กำลังหรือได้เข้ารับอิสลามและถูกตัดขาดจากครอบครัวเมื่อหันมาเข้ารับอิสลาม ผู้ที่มีจิตใจศรัทธาในอิสลาม (มุอัลลัฟ) เพื่อเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจเขาหรือเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่หมู่คณะของเขาเลื่อมใสในอิสลาม

5. ใช้ชะกาดเพื่อไล่ทาสหรือเชลยให้เป็นอิสระหรือทาสที่จะเอาทรัพย์สินไปไล่ตัวเป็นอิสระ

6. ใช้ในการปลดปล่อยหนี้สินของผู้ที่มีหนี้สิน ซึ่งเป็นหนี้ที่เกิดจากการประกอบสัมมาอาชีพ หรือเป็นผู้ที่มีหนี้สินเพราะการใช้จ่ายในกุศล ไม่ใช่หนี้การพนัน

7. ใช้ในแนวทางของพระเจ้าเป็นเจ้า เช่น นำไปสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล สาธารณประโยชน์ต่างๆ ป้องกันประเทศ หรือเป็นผู้เดินทางในแนวทางของอัลลอฮฺ(ซบ.) (ฟิสะบิลิลลาฮฺ) ได้แก่ การใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการทำสงคราม เพื่อปกป้องศาสนาอิสลามและมุสลิม หรือใช้ในการเผยแพร่ศาสนา

8. ให้แก่ผู้เดินทางที่มีความจำเป็นต้องรับการช่วยเหลือ เช่น ขาดปัจจัยในการเดินทางกลับมาดูภูมิของตนหรือเป็นผู้เดินทางที่ชอบด้วยบัญญัติศาสนา แต่ขาดทุนทรัพย์ เช่น การออกแสวงหาวิชาความรู้ของนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

โดยการจ่ายชะกาดควรเฉลี่ยให้หลาย ๆ คน และหลาย ๆ ประเภท ไม่ควรให้คนเดียวหรือประเภทเดียว ผู้ที่จะรับชะกาดไม่ได้หรือไม่มีสิทธิ์ในการรับชะกาด หากจ่ายชะกาดให้บุคคลผู้มีทรัพย์สินหรือรายได้พอแก่การดำรงชีพแล้ว หรือถ้ามีรายได้ไม่พอเพราะใช้จ่ายฟุ่มเฟือยไม่สมฐานะ หรือเอาไปเล่นการพนัน ฯลฯ ก็ไม่มีสิทธิ์รับชะกาด หรือจ่ายชะกาดแก่ผู้ซึ่งได้รับการเลี้ยงดูอยู่แล้ว ไม่ต้องรับผิดชอบการครองชีพ หรือจ่ายแก่เครือญาติของตระกูลฮาซิม และมุตตอลิบ (เครือญาติของท่าน ศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) รวมถึงการจ่ายชะกาดแก่ผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม การจ่ายชะกาดให้แก่บุคคลดังที่กล่าวมาเหล่านี้ ถือว่าการจ่ายชะกาดไม่เกิดผลตามหลักการของศาสนาอิสลาม วิธีจ่ายชะกาดให้ผู้จ่ายชะกาดตั้งเจตนาว่า “นี่คือชะกาดซึ่งเป็นฟิรฎู (สิ่งจำเป็น) เหนือข้าพเจ้าเพื่ออัลลอฮฺ(ซบ)”

5. การประกอบพิธีฮัจญ์ ซึ่งมักเรียกกันผิดเพี้ยนว่าไปมกกะฮุ หรือไปทำ “ฮัจญ์” คือการไปเยี่ยมหรือการเดินทางไปนครมกกะฮุ ซึ่งถือเสมือนว่าเป็นศูนย์กลางของชาวมุสลิมทั่วโลก เป็นสถานที่พบปะระหว่างมุสลิมในระดับต่างๆ กัน ให้มุสลิมไปหนึ่งครั้งอย่างน้อยในช่วงชีวิต ถ้ามีความสามารถ ความสามารถนี้หมายถึง ความสามารถทุกอย่าง เช่น ในเรื่องการเงิน การคมนาคม สุขภาพ ความสะดวกในการเดินทาง ไปแล้วไม่ปล่อยให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังต้องลำบาก เมื่ออยู่ที่เมืองมกกะฮุ แล้วทุกคนจะอยู่ในระดับและสภาพเดียวกันหมด ไม่มีราชา ไม่มียาจก เพราะมุสลิมนั้นเป็นพี่น้องกัน ไม่มีการแบ่งผิว นอกจากจะได้กระทำพิธีฮัจญ์แล้ว มุสลิมที่มาชุมนุมได้ทำความรู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และหาทางช่วยเหลือกัน การไปทำฮัจญ์นั้นเป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างเพื่อนบ้านอีกด้วย การทำฮัจญ์ไม่ใช่เป็นการไปชูปตัวหรือล้างบาป เมื่อกลับมาแล้วไม่มีตำแหน่งหรืออภิสิทธิ์ใดๆ ทุกๆ คนนั้นเป็นบ่าวของอัลลอฮ์(ซบ.) วิธีการดำเนินชีวิตที่อยู่ภายใต้กฎของอัลลอฮ์(ซบ.) เหมือนกัน การไปทำฮัจญ์แสดงถึงเอกภาพและพลังอำนาจของพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจของมวลมุสลิมทั่วโลก ต่างพากันมาชุมนุมอยู่ในชุดแต่งกายและมีพฤติกรรมที่เหมือนกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ณ นครมกกะฮุ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ตามวัน เวลา ที่กำหนดในเดือนซุลฮิจญะฮ์ (ตามปฏิทินอิสลาม) ผู้ไปทำฮัจญ์นับเป็นผู้ยอมจำนนต่อพระประสงค์ของอัลลอฮ์(ซบ.) จนละทิ้งครอบครัว หน้าที่การงาน สถานภาพ และอภิสิทธิ์ต่างๆ ในระหว่างที่ไปทำฮัจญ์ นับเป็นการทดสอบคุณธรรม ความอดทน ความเสียสละ และ ทดสอบการบริหารเงินของมุสลิม

หลักจริยธรรมอิสลาม

จริยธรรม หมายถึง คุณสมบัติของพฤติกรรม หรือพฤติกรรมที่มนุษย์มุ่งหวังให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติของสังคม เป็นสิ่งที่สังคมเห็นว่าถูกต้อง ดีงาม (บรรเทา, มปป.,: 2) ดังนั้น จริยธรรมอิสลามจึงหมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ถูกต้องตามหลักและแนวทางของศาสนาอิสลาม เป็นที่ยอมรับของสังคมมุสลิมทั่วโลก ศาสนาอิสลามเป็นแนวทางชีวิต (A way of life) ในฐานะศาสนธรรม (A religion) เป็นระบบรัฐและระบบการปกครอง (A state) และวัฒนธรรม (A culture) ทั้งสามประการนี้มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันอย่างลงตัว โดยมีท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นผู้ชี้แนะแนวทาง อธิบาย กำหนดรายละเอียด ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติตามครรลองของศาสนาอิสลาม ซึ่งบัญญัติไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน อัล-หะดีษ (โอวาท) และ ซุนนะฮ์ (จริยวัตร) อันเป็นแบบอย่างที่ดีของศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) (ดิเรก, 2541: 52)

ชาวมุสลิมทั่วโลกถือว่า ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทุกคนควรประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดีของศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เพื่อให้เกิดผลดีแก่สังคมและตัวเองอย่างแท้จริง การกระทำความดีตามหลักการอิสลาม คือ “การที่ท่านทำอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์(ซบ.) ราวกับท่านมองเห็นพระองค์ ซึ่งหากท่านไม่เคยเห็นพระองค์ แน่แน่นอนยิ่งพระองค์ก็ทรงเห็นท่าน” ดังที่ อัลลอฮ์(ซบ.) กล่าวไว้ในคัมภีร์ อัลกุร-อาน ชูเราะฮ์ (บท) ที่ 16 ชื่อ อันนะหฺลุ อายะหฺ (โองการ) ที่ 128 ความว่า

﴿٢١٨﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

“แท้จริง อัลลอฮ์ทรงอยู่ร่วมกับบรรดาผู้ยำเกรง และบรรดาผู้กระทำความดี” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 658)

ในชูเราะฮ์ (บท) ที่ 26 ชื่อ อัซซุอะรออุ อายะหฺ (โองการ) ที่ 217 - 220 ความว่า

﴿٢١٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ

﴿٢١٨﴾ الَّذِي يَرِنُّكَ حِينَ تَقُومُ

﴿٢١٩﴾ وَتَقَلُّبُكَ فِي السَّجْدِ

﴿٢٢٠﴾ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“ และจงมอบหมายต่อพระผู้ทรงเดชานุภาพผู้ทรงเมตตาเสมอ ผู้ทรงเห็นเจ้าขณะที่เจ้ายืนอยู่ และการเคลื่อนไหวของเจ้าในหมู่ผู้สujud แท้จริงพระองค์คือผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้เสมอ ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 918)

และในซูเราะฮฺ (บท) ที่ 10 ชื่อ ยูनुส อายะหฺ (โองการ) ที่ 61 ความว่า

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا
عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُنْفِضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي
الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“และเจ้ามิได้อยู่ในเรื่องหนึ่งเรื่องใด และเจ้ามิได้อ่านบางส่วนจากมันในอัล-กุรอาน และพวกท่านมิได้กระทำการใดๆ เว้นแต่เราได้เป็นพยานแก่พวกท่าน ในขณะที่พวกท่านกำลังง่วนอยู่ในเรื่องนั้น และจะไม่รอดพ้นจากพระเจ้าของเจ้า การกระทำใด ๆ ที่มีน้ำหนักเท่าธุลี ทั้งในแผ่นดินและในชั้นฟ้า และที่เล็กกว่านั้นและที่ใหญ่กว่านั้น เว้นแต่อยู่ในบันทึกอันชัดแจ้งทั้งสิ้น” จากความหมายสรุปได้ว่า การกระทำใด ๆ ก็ตาม ที่มนุษย์ได้ปฏิบัติไปในโลกในโลกลบนี้ จะไม่เป็นที่ซ่อนเร้นไปจากความรู้ของพระองค์เป็น (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ส.ศ.1419: 497)

ระดับขั้นของศาสนาอิสลาม โดย: มุหัมมัด บินอิบรอฮีม บินอับดุลลอฮฺ อัลด-ตุัยญีรีษ แบล โดย : สุกกรี นูร์ จงรักสัตย์ (จาก www.islamhouse.com สืบค้นเมื่อ 22 ธันวาคม 2552) อธิบายไว้ว่า ศาสนาอิสลามนั้นมี 3 ระดับด้วยกัน ซึ่งบางระดับเหนือกว่าอีกระดับ กล่าวคือ ระดับแรก คือ อิสลาม ระดับที่สอง คือ อีมาน และระดับที่สาม คือ อิหฺซาน ซึ่งเป็นระดับสูงที่สุด และ ทุกๆ ระดับก็มีหลักของตัวเองแตกต่างกันไป จากอุมฺรฺ บินอัลค็อฏฏีอบ เราะฮฺฎิยัลลอฮฺ อันฮฺ กล่าว่า “ในขณะที่พวกเรากำลังอยู่พร้อมกับท่านรอซูลุลลอฮฺ ค็อลลัลลอฮฺ อะลลัยฮิ วะสัลลิม ในวันหนึ่งนั้น ก็ได้มีชายที่เสื่อผ้าขาวผ่องผมดำสนิทคนหนึ่งเข้ามาหาพวกเรา เขาไม่มีร่องรอยของการเดินทางไกลเลย และก็ไม่มีผู้ใดในหมู่พวกเราที่รู้จักเขา จนกระทั่งเขาได้นั่งลงตรงหน้าท่านนบี แล้วเขาก็ประกบหัวเข่าของเขากับหัวเข่าของท่าน และวางสองฝ่ามือเขาลงบน โคนขาของเขา พร้อมกล่าวว่า โอ้มุฮัมมัด จงบอกฉันเกี่ยวกับอิสลามชื่อว่าคืออะไร ”

ท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ค็อลฯ) จึงตอบว่า “อิสลาม คือ การที่ท่านกล่าวคำปฏิญาณตนว่า ลา อิลาฮะ อิลลัลลอฮฺ วะอันนะ มุฮัมมัดร์เราะซูลุลลอฮฺ และท่านดำรงการละหมาด ท่านจ่ายซะกาต ท่านถือศีลอดในเดือนรอมฎอน และท่านไปประกอบฮัจญ์หากมีความสามารถ” เขากล่าวว่า “ท่านพูดถูกแล้ว” อุมฺรฺ กล่าว่า “พวกเรารู้สึกแปลกใจต่อเขาที่สอบถามท่านแล้วเขากล่าวรับรอง”

เขากล่าวอีกว่า “แล้วจงบอกฉันเกี่ยวกับอิมานชีวา คืออะไร” ท่านตอบว่า “คือ การที่ท่านศรัทธาต่ออัลลอฮฺ(ซบ.) บรรดาอะลาคีละฮฺของพระองค์ คัมภีร์ต่าง ๆ ของพระองค์ บรรดาศาสนทูตของพระองค์ วันอาคิเราะฮฺ ตลอดจนท่านศรัทธาในกฎอัลเกาะฎัวร์ทั้งดีและชั่ว” เขากล่าวว่า “ท่านพูดถูกแล้ว”

เขากล่าวต่อไปอีกว่า “แล้วจงบอกฉันเกี่ยวกับอิหฺซานชีวา คืออะไร” ท่านตอบว่า “คือ การที่ท่านอิบาดะฮฺต่ออัลลอฮฺ(ซบ.) ราวกับว่าท่านเห็นพระองค์ และถ้าหากท่านไม่เห็นพระองค์แล้วพระองค์ก็ทรงเห็นท่าน” เขากล่าวว่า “ฉันจึงบอกฉันเกี่ยวกับวันสิ้นโลกชีวา คืออะไร” ท่านตอบว่า “คนที่ถูกถามไม่ได้รู้มากไปกว่าคนที่ถาม” เขากล่าวว่า “แล้วจงบอกฉันเกี่ยวกับสัญญาณของมันชีวา คืออะไรบ้าง” ท่านตอบว่า “คือ การที่ทาสหญิงให้กำเนิดนายหญิงของเขา และท่านได้เห็นคนเดินเท้าเปล่า (ไม่ได้รองเท้า) ไม่สวมเสื้อผ้า ยากจน เลี้ยงแพะ แะต่างพากันปลุกตึกสูง ๆ อุมร์ เล่าว่า “จากนั้นเขาคนนั้นก็จากไป แล้วฉันก็พักชั่วขณะ ต่อมาท่านก็ได้ถามฉันว่า โอ้อุมร์ ท่านรู้ไหมว่าคนถามผู้นั้นเป็นใคร” ฉันตอบว่า “อัลลอฮฺและรอซูลของพระองค์ย่อมรู้ดีกว่า” ท่านตอบว่า “แท้จริงแล้ว เขา คือญิบรีล ที่มาหาพวกท่านเพื่อสอนศาสนาให้แก่พวกท่าน” (บันทึกโดยมุสลิม หมายเลข 8)

อัลอิหฺซาน มี 2 ระดับ ระดับแรก คือ การที่มนุษย์ทำการภักดีต่อพระเจ้าราวกับเขามองเห็นพระองค์ ซึ่งเป็นการภักดีอย่างเสน่หาด้วยใจรัก โดยที่เขาเฝ้าอาวรณ์ มุ่งสมาธิ และน้อมกระทำภักดีต่อผู้ที่เขารักนั้นก็คืออัลลอฮฺ(ซบ.) ราวกับว่าเขามองเห็นพระองค์ ซึ่งระดับนี้เป็นระดับสูงสุด คือ “อัน ตะบุดัลลอฮฺ กะอันนะกะ ตะรอฮฺ”

ระดับที่สอง คือ เมื่อท่านไม่ได้ภักดีต่ออัลลอฮฺ(ซบ.) ในระดับดังที่ท่านมองเห็นและเข้าถึงพระองค์ ท่านก็จงทำการภักดีต่อพระองค์ในฐานะที่พระองค์ทรงมองเห็นท่าน ซึ่งเป็นระดับการภักดีของผู้ที่เกรงกลัวต่อพระองค์ เป็นระดับการภักดีของผู้หลีกเลี่ยงจากการทรมานและการลงโทษ ผู้รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจต่อพระองค์ นั่นคือระดับ “พะอินล้าตะกุนตะรอฮฺ พะอินนะฮฺฮฺยะรอกะ”

ความสมบูรณ์แบบของการอิบาดะฮฺ หรือการภักดีต่ออัลลอฮฺ(ซบ.) นั้นตั้งอยู่บนฐาน 2 ประการ คือ การมีความรักอย่างสูงสุดต่ออัลลอฮฺ และการเทิดทูนและถ่อมตัวมากที่สุดต่อพระองค์ โดยความรักนั้นทำให้เกิดความใฝ่ฝันและปรารถนา ในขณะที่การเทิดทูนและถ่อมตัวจะทำให้เกิดความเกรงกลัวและการหลีกเลี่ยง ซึ่งเหล่านี้ คือ อิหฺซาน ในการภักดีต่ออัลลอฮฺ(ซบ.) และ อัลลอฮฺ(ซบ.) นั้นทรงรักบรรดามุฮฺสินีน (ผู้บรรลู่ระดับอัลอิหฺซาน) ดังที่พระองค์ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ซูเราะฮฺ (บท) ที่ 4 ชื่อ อัน-นิซาอฺ อายะฮฺ (โองการ) ที่ 125 ความว่า

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

“และผู้ใดเล่าจะมีศาสนาดียิ่งไปกว่าผู้ที่มอบใบหน้าของเขาให้แก่อัลลอฮ์และขณะเดียวกัน เขาก็เป็นผู้กระทำความดี และปฏิบัติตามแนวทางของอิบรอฮีมผู้ไฝ่หาความจริง และอัลลอฮ์ ได้ถือเอาอิบรอฮีม เป็นสหาย” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 219)

ในซูเราะฮ์ (บท) ที่ 31 ชื่อ ลุคมาน อายะหฺ (โองการ) ที่ 22 ความว่า

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

“และผู้ใดโดยยอมมอบน้อมใบหน้าของเขาไปยังอัลลอฮ์ โดยที่เขาเป็นผู้กระทำความดี แน่นนอนเขาได้ยึดห่วงอันมั่นคงไว้แล้ว และบั้นปลายของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 1022)

และในซูเราะฮ์ (บท) ที่ 2 ชื่อ อัล-บะเกาะเราะฮ์ อายะหฺ (โองการ) ที่ 112 ความว่า

بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

“หาใช่เช่นนั้นไม่ ผู้ใดที่มอบใบหน้าของเขาให้แก่อัลลอฮ์ และขณะเดียวกัน เขาก็เป็นผู้กระทำความดีแล้วไซ้ เขาจะได้รับรางวัลของเขา ณ ที่พระเจ้าของเขา และไม่มีความกลัวใด ๆ แก่พวกเขาและทั้งพวกเขาจะไม่เสียใจ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 34)

ศาสนาอิสลามมีความมุ่งหมายในการปฏิบัติหลัก 3 ประการที่กล่าว คือ เพื่ออัลลอฮ์(ซบ.) ทำอะไรด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อตนเอง ปกป้องตัวเองให้พ้นจากความชั่วช้าขัดเกลากเลสตนเอง) และเพื่อมนุษยชาติ โดยให้สังคมได้รับประโยชน์จากการกระทำของเรา นอกจากนั้นหลักศาสนาอิสลามมีหลักห้ามใหญ่ๆตามคัมภีร์อัล-กุรอาน ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ห้ามตั้งภาคี หรือยึดถือนำสิ่งอื่นมาเทียบเคียงอัลลอฮ์(ซบ.) เช่น เงินตรา ชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เกียรติยศ ประเพณี แม้แต่อารมณ์ที่จะนำมาปฏิบัติในตัวเองไม่ได้
2. ห้ามกราบไหว้บูชารูปปั้น วัตถุ ต้นไม้ ดวงดาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ภูเขา ห้ามกราบไหว้ผีสาวเทวดา นางไม้ ในอิสลามไม่มีเจ้าที่ เจ้าทรง ดังนั้นอิสลามจึงห้ามเช่นไหว้สิ่งใดๆทั้งสิ้น
3. ห้ามเชื่อในเรื่องดวง ห้ามผูกดวง ห้ามดูหมอดตรวจดูชะตาโรสี ห้ามดูลายมือ ห้ามถือโศกลาง เล่นเครื่องรางของขลัง
4. ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด ห้ามเสี่ยงทาย เสี่ยงโชค ห้ามแทงม้า ลอตเตอรี่ หวยเบอร์
5. ห้ามกินสัตว์ที่ตายเอง สัตว์ที่มีโรค ห้ามกินหมู ห้ามกินสัตว์ที่ถูกนำไปเช่นไหว้ สัตว์ที่ถูกรัดคอตายโดยมิได้เชือดให้เลือดไหล สัตว์ที่เชือดโดยมิได้กล่าวนามของอัลลอฮ์(ซบ.) ห้ามกินดอกเบี๋ย
6. ห้ามเสพสิ่งมึนเมาทุกชนิด เช่น เหล้า เบียร์ กระแะ น้ำตาลเมา กำยาน ยาฝิ่น เฮโรอิน อะไรก็ตามถ้าเสพเข้าไปแล้วทำอันตรายต่อร่างกาย เป็นสิ่งที่ต้องห้าม
7. ห้ามผิดประเวณีไม่ว่าด้วยการยินยอม ตกลงสมักรใจด้วยกันทั้งสองฝ่ายก็ตาม ข้อห้ามในเรื่องการร่วมประเวณีนี้อิสลามมิได้ห้ามการผิดประเวณีอย่างเดียว แต่อิสลามยังได้ห้ามสื่อของการที่จะชักนำไปสู่การผิดประเวณีนั้นด้วย เช่น การสังคมระหว่างเพศจะต้องมีขอบเขตจำกัด
8. ห้ามกินสิ่งมีชีวิตทุกชนิดโดยเจตนาและไม่มีเหตุผล เช่นการเจตนาเลือกสัตว์น้ำที่จะทำอาหารด้วยการตั้งใจเลือกปลา กุ้ง ปู ที่ยังมีชีวิตอยู่ตามร้านขายอาหารและสั่งให้นำสัตว์น้ำตัวที่เลือกไปทำอาหาร ซึ่งเป็นเจตนาในการฆ่าสัตว์ โดยเฉพาะการปิ้งย่าง ในขณะที่สัตว์ยังมีชีวิตอยู่
9. ห้ามประกอบอาชีพที่ไม่ชอบด้วยศีลธรรม หรืออาชีพนั้นจะนำประชาชนไปสู่หายนะ เช่น ตั้งช่อง ตั้งโรงเหล้า บาร์ อาบอบนวด ปล่อยเงินกู้โดยวิธีคิดดอกเบี๋ย รับซื้อของโจร และเปิดสถานที่เรีงรมย์ทุกชนิด
10. ห้ามบริโภคอาหารที่หามาได้โดยไม่ชอบธรรม
11. ห้ามกักตุนสินค้าจนราคาสินค้าสูงแล้วออกขาย

12. ห้ามกระทำใดๆที่จะสามารถสร้างความเดือดร้อนต่อตนเอง ต่อเพื่อนบ้าน ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ

2.2.3 สังคมอิสลาม

2.2.3.1 แนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาอิสลาม

นักวิชาการตะวันตกที่นำเสนอคำว่า Sociology คือ Auguste Comte ในปี ค.ศ. 1839 ต่อมา วิชา Sociology ได้รับการจัดระบบเป็นสาขาวิชาศึกษาสังคมในโลกตะวันตก ตั้งแต่ปี 1842 โดย Auguste Comte เขียนตำราชื่อว่า Positive Sociology โดยเสนอแนวคิดในการศึกษาสังคมออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม Bouman นักสังคมวิทยาชาวตะวันตกอีกคนหนึ่งให้ทัศนะว่าวิชาสังคมวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับความร่วมมือกันของมนุษย์ในการทำกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน Sidi Gazalba ให้ทัศนะว่าวิชาสังคมวิทยาเป็นวิชาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของการใช้ชีวิตในสังคมของมนุษย์โดยตรง เช่น ประสบการณ์ในฐานะลูก พ่อแม่ เพื่อน เพื่อนบ้านญาติสนิท สมาชิกในครอบครัว ผู้นำ ผู้ตามและอื่น ๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ได้สะสมมาจากปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในสังคม

นอกจาก Auguste Comte แล้วพบว่ายังมีนักวิชาการทางด้านสังคมวิทยาท่านอื่นๆ อีกหลายท่าน อาทิเช่น Herbert, Spencer, Emile Durkheim, และ Max Weber เป็นต้น ซึ่งโลกตะวันตกได้อ้างว่านักวิชาการเหล่านี้เป็นผู้วางรากฐานทางการศึกษาสังคมของโลก แต่ทัศนะของนักวิชาการมุสลิมคือรองศาสตราจารย์ Dr. Mustafa Jar และอาจารย์ Wanhashim Wanteh จากภาควิชามนุษยวิทยาและสังคมวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยแห่งชาติมาเลเซีย ไม่ยอมรับคำกล่าวอ้างนี้ว่าเป็นความจริง ถึงแม้ว่าโลกตะวันตกได้อ้างว่าบิดาแห่งสังคมวิทยาสสมัยใหม่ คือ Auguste Comte (1842) ก็ตามแต่ความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ (Factual History) นั้น ได้เป็นพยานให้ทราบว่าท่าน Ibnu Khaldun (อิบ努 คอลดูน) ได้วางรากฐานของวิชาสังคมวิทยามาก่อนนักวิชาการตะวันตกไม่น้อยกว่า 500 ปี คือ ท่านมีชีวิตอยู่ระหว่างปี ค.ศ. 1332-1406 โดยท่านได้เขียนหนังสือชื่อ The Muqaddimah อันเป็นแม่บทของวิชา Sociology ท่านเรียกชื่อความรู้ทางสังคมวิทยาเป็นภาษาอาหรับว่า علم العمران หมายถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ (Humanity Science)

รองศาสตราจารย์ Dr. Mustafa Jar ได้ยืนยันถึงความทันสมัย (Upto-date) ของทฤษฎีที่ท่าน Ibnu Khaldun เสนอด้วยเหตุผลต่อไปนี้

1. ท่าน Ibnu Khaldun เปรียบเทียบสังคมชนบทกับสังคมเมือง ซึ่งต่อมา Robert Redfield ได้ นำทฤษฎีนี้ไปขยายเป็น Fok-Urban Continuum ในศตวรรษที่ 20

2. ทฤษฎี Social Solidarity หรือเรียกเป็นภาษาอาหรับว่า **عصبية** ของท่าน Ibnu Khaldun ได้สอดคล้องกับแนวคิด Solidarity Mechanical และ Solidarity Organic ของ E.Durkheim, Gemin-Shacrt และของ Gesell Shaft (Tonnies) ซึ่งท่านเหล่านี้เพิ่งคิดขึ้นมาและเป็นที่ยอมรับในบรรดานักสังคมวิทยาตะวันตกในศตวรรษที่ 19

3. ทฤษฎีวัฏจักรสังคม (Cyclical Theory) ของท่าน Ibnu Khaldun ที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีความสอดคล้องกันกับทฤษฎีวิวัฒนาการ (Historical Materialism) ของ Karl Marx ในศตวรรษที่ 19 และยังสอดคล้องกับทฤษฎีความเสื่อมของตะวันตก (Decline of the West) ของ Aswad Spengler และสอดคล้องกับแนวคิดของ Arnold Toybee (la Study of History) ในศตวรรษที่ 20

4. ท่าน Ibnu Khaldun ได้วางรากฐานวิชาสังคมวิทยาประวัติศาสตร์ (Historical Sociology) โดยอาศัยกฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุและผลของเหตุการณ์ในสังคมยุคก่อนกับปรากฏการณ์ในปัจจุบันของสังคม ซึ่งทฤษฎีนี้ยังคงทันสมัยจนถึงปัจจุบัน

5. ในด้านสังคมวิทยาการเมือง (Political Sociology) ท่านอิบนุคอลลูนได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการรวมตัวอย่างเข้มแข็งของสังคม ว่าถ้าสังคมนวมตัวบนฐานของ **عصبية** จะสามารถสร้างระบบการปกครองอันยิ่งใหญ่ได้ ทั้งนี้เพราะความรู้สึกในความเป็นพี่น้องที่มีขอบเขตจำกัดนั้นจะขยายตัวสู่วงกว้างเพื่อรวมตัวกันป้องกันการรุกราน

6. ในด้านเศรษฐกิจ การผลิต การค้าทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงราคาสินค้า ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับการเมือง ซึ่งปัจจุบันมีความสำคัญอย่างยิ่งภายใต้ชื่อเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ท่านอิบนุคอลลูน ก็ได้พูดมาก่อนแล้ว

7. ท่านอิบนุคอลลูนพูดถึงกฎเกณฑ์ทางสังคม Social Law การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพของสังคมและการวิเคราะห์อย่างมีระบบ (Systematic Analysis) ซึ่งปัจจุบันเป็นสาขาที่มีความสำคัญทางสังคมศาสตร์

จากเหตุผลข้างต้นยืนยันได้อย่างชัดเจนว่าบิดาแห่งวิชาสังคมวิทยา (The Father of Sociology) นั่นคือ ท่านอัลดุรอสมาน มุฮัมมัด คอลลูน อัลดารอมีย์ (อิบนุคอลลูน) ผู้มีชีวิตระหว่างปี ค.ศ. 1332-1406

ทฤษฎีสังคมวิทยาอิสลามมีลักษณะเป็นทฤษฎีที่มีทั้งจุลภาค (Micro) และมหภาค (Macro) อยู่ในตัว กล่าวคือ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญทั้งปัจเจกบุคคล กลุ่มคนและสังคม และเป็นทฤษฎีที่มองทั้งความร่วมมือของสังคมและมองถึงพัฒนาการของสังคม ความขัดแย้งของสังคมนวมกันทฤษฎีสังคมวิทยาอิสลามจึงมองพัฒนาการของสังคมนมนุษย์ในรูปของความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์และความร่วมมือระหว่างโครงสร้างทางสังคมที่เป็นเอกภาพไม่มีส่วนของความขัดแย้งระหว่างโครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคม ทฤษฎีสังคมวิทยาอิสลามมองความเป็นเอกภาพของระบบสังคมนวมทั้งระบบ กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมทุกโครงสร้างจะต้องสอดคล้องกันไม่ว่าจะเป็น โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

การเมือง การปกครอง การศึกษาและอื่น ๆ นั้นจะเป็นเอกภาพกลมเกลียวกัน ผูกพันอาศัยซึ่งกันและกัน และไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ แต่อย่างไรก็ตามแม้โครงสร้างทางสังคมจะเป็นเอกภาพและกลมเกลียวกัน อิสลามมองว่ามนุษย์ในสังคมอาจมีความแตกต่างทางความเห็น และอาจขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล ระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ระหว่างสังคมกับสังคม อิสลามได้เตรียมแนวทางแก้ไขเพื่อเป็นทางออกไว้อย่างดีคือแนวทางแห่งการอิสลาห์ (الإصلاح) อันหมายถึงการประนีประนอมปรองดองกัน และมาตรการในการลงโทษ (الجزاء) ซึ่งครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน

นอกจากนี้ทฤษฎีสังคมวิทยาอิสลามได้มองถึงการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ว่า เป็นธรรมชาติที่อัลลอฮฺ(ซบ.)ได้กำหนดไว้ ดังนั้นในการกระทำระหว่างกันของมนุษย์นั้นอิสลามได้วางรูปแบบไว้อย่างเหมาะสม สมบูรณ์ยิ่ง มีทั้งการกระทำทางเดียว (One Way Interaction) และมีทั้งการกระทำทั้งสองฝ่าย (Two Way Interaction) มีทั้งใช้สื่อเป็นสัญลักษณ์และมีทั้งใช้คำพูด มีทั้งที่เกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคล ครอบครัวและสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีสังคมวิทยาอิสลามนั้นเป็นทั้ง Micro theory และ Macro theory อยู่ในตัว

2.2.3.2 แนวคิดทางสังคมของนักคิดมุสลิม

1) อิบน์คอลลูน ชื่อเต็ม อับดุลรอฮมาน บินมุฮัมมัดคอลลูน อัลฮัลโรมียี (อิบน์คอลลูน) เกิดเมื่อวันที่ 1 รอมฎอน ฮ.ศ. 732 ตรงกับ 27 พฤษภาคม ค.ศ. 1332 ที่เมืองเฟส ประเทศตูนิเซีย ท่านเป็นลูกครึ่งอาหรับ - สเปน เมื่อท่านมีอายุครบ 20 ปี ได้รับราชการเป็นราชเลขาของสุลต่าน โดยปฏิบัติหน้าที่ในเมืองเฟส แนวคิดทางสังคมของท่าน Ibnu Khaldun สรุปได้ดังนี้

การใช้ชีวิตในสังคมหรือการอยู่ร่วมกันอย่างสังคมเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ สังคมเกิดขึ้นเมื่อมีปัจเจกบุคคล สังคมมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นเป็นไปตามที่อัลลอฮฺ(ซบ.)ได้กำหนดไว้ สังคมมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากภูมิหลัง สิ่งแวดล้อมและการศึกษา คนในสังคมชนบทมีลักษณะการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันสูง ในขณะที่คนในสังคมเมืองจะพึ่งพาตนเองสูง สังคมชนบทเกิดก่อนสังคมเมืองและสังคมนั้นเกิดจากการพัฒนาของสังคมชนบท (Urbanization) สังคมชนบทใกล้ชิดกับความดีและยอมรับความดีง่ายกว่าสังคมเมือง คนในสังคมชนบทมีความกล้าหาญกว่าคนในสังคมเมือง ทั้งนี้เพราะคนในสังคมเมืองยึดกฎหมายมากเกินไปจนกลายเป็นสังคมที่ชั่วชลาด

2) อัลมาวัรดี ชื่อเต็มคือ อาบูลหะสัน อาลี บินมุฮัมมัด เบ็น ฮาบีบ อัลมาวัรดี ท่านเสียชีวิตเมื่อ ฮ.ศ. 456 ตรงกับ ค.ศ. 1058 ขณะนั้นมีอายุ 86 ปี ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านฟิกฮ์ ของมัซฮับชาฟีอี ท่านเคยเป็นครูสอนทั้งที่บัฆดาดีและบัสรอฮ์ เคยเป็นหัวหน้าคณะกอฎีที่เมืองอูตดูวา ท่านมีผลงานเขียนหลายเล่มและที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสังคม คือ อัลฮัซกาม อัลศุลตอ-นิยะฮ์ ท่านเป็นผู้ที่ให้ความหมายคอดีฟะฮ์อย่างชัดเจนที่สุด โดยกล่าวว่า คอดีฟะฮ์คือผู้ที่ทำหน้าที่แทนท่านนบีเพื่อปกครองศาสนาและรัฐ แนวคิดทางสังคมของท่านอัลมาวัรดี เกี่ยวกับผู้นำสรุปได้ดังนี้ผู้นำหรือผู้ปกครองในอิสลามนั้นมิใช่เป็นตัวแทนของอำนาจการปกครองเท่านั้น แต่เป็นผู้นำที่มีภารกิจในการนำสังคมในทุกๆ มิติของชีวิต

ในภาพรวมสังคมต้องทำหน้าที่เพื่อพิทักษ์อุดมการณ์และปกป้องความยำเกรงที่สังคมมีต่ออัลลอฮ์ (ซบ.) พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพความรู้ของสมาชิกในสังคม เพื่อสถาปนาความยุติธรรมที่สอดคล้องกับหลักอาคาละฮ์ (عدالة) ในอิสลาม เพื่อดำรงรักษาวิญญูณแห่งชะรีอะฮ์ ทั้งในด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและปัจเจกบุคคล และเพื่อดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและการยุติ

3) ชาฮวาเลียลลอฮ์ มีชื่อเต็มว่า กุตุบุดดีน อาหมัด บินอับดุลรอฮีม เกิดเมื่อวันที่ 4 เดือนเชาวาล ฮ.ศ.1114 ตรงกับวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1703 ตรงกับสมัยราชวงศ์โมกุลปกครองอินเดีย ท่านได้ชื่อว่าเป็นนักปฏิรูปของโลกมุสลิมเพราะท่านเชิญชวนสังคมสู่การยึดถืออัล-กุรอาน และปฏิบัติตามซุนนะฮ์ มากกว่า ยึดถือทัศนะใดทัศนะหนึ่งโดยเฉพาะ แนวคิดทางสังคมของท่านชาฮวาเลียลลอฮ์ สรุปได้ว่าชีวิตในโลกแห่งสังคมของมนุษย์นั้น มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคหลายอย่างจนฉลาดเท่านั้นที่สามารถหาทางออกให้แก่ตนเองและสังคมได้ สังคมมนุษย์ได้พัฒนาการมาเป็นระยะๆ ดังนี้

ระยะแรก เป็นระยะที่สังคมมนุษย์ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติในป่า (The Jungle Life) มีความต้องการปัจจัยยังชีพไม่มากนัก คือ ต้องการเพียงอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ระยะที่ 2 เป็นระยะแห่งการพัฒนาขึ้นเป็นสังคมเมือง (The life of Town and cities) จากการที่มนุษย์ใช้ชีวิตร่วมกันในระยะแรกทำให้เขาได้รับประสบการณ์จากการใช้ชีวิตในสังคม ซึ่งประสบการณ์นั้นเป็นความรู้ที่มนุษย์สามารถปรับวิถีชีวิตในสังคมได้ ดังนั้นในระยะนี้สังคมจึงต้องการ สิทธิและระบบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว หน้าที่ของครอบครัว ได้แก่การเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรหลาน รวมถึงความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างญาติและเพื่อนๆ ที่ใกล้ชิด

สำหรับ ระยะที่ 3 เป็นระยะแห่งการก่อตัวของความเป็นชาติ (The Nation) ระยะนี้เป็นระยะของการพัฒนาจากชนบทสู่ความเป็นเมืองและขยายเป็นหลายๆ เมืองซึ่งแต่ละเมืองก็มีความสัมพันธ์กันเป็นระยะแห่งการพัฒนาสังคม ดังนั้นสังคมจึงต้องการปัจจัยในการดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้สังคมต้องร่วมมือกันมากขึ้นและการใช้ชีวิตในสังคมจำเป็นต้องมีระเบียบมากขึ้น ดังนั้นสังคมจึงต้องมีผู้นำที่เหมาะสม มีคุณสมบัติพอเพียงที่จะนำสังคมได้ เช่น เป็นคนที่มีบุคลิกดี มีความกล้าหาญ อดทน ปราณีประนอม เป็นผู้ที่มิเกียจติ และได้รับการยกย่องจากสังคม เป็นต้น และระยะที่ 4 เป็นระยะแห่งความเป็นนานาชาติ สังคมมนุษย์ได้ขยายตัวและพัฒนาจากระดับชาติสู่ความเป็นนานาชาติขึ้นมา ความเสื่อมของสังคมมีสาเหตุมาจากสังคมเสื่อม เมื่อสังคมละเลยการปฏิบัติตามซุนนะฮ์ โดยหันไปยึดถือทัศนะของบุคคลมากกว่าอัล-กุรอานและซุนนะฮ์ มูลเหตุของความเสื่อมของสังคมประการหนึ่ง คือ การยึดถืออาภิคะฮ์แบบผสมผสาน เช่นการผสมผสานความเชื่อของอินดูกับอิสลาม ความเชื่อของตะวันตกกับอิสลาม เป็นต้น ดังนั้นการที่จะให้สังคมมุสลิมเข้มแข็งต้องขัดเกลาอาภิคะฮ์ของสังคมให้บริสุทธิ์และหันกลับสู่การยึดถือคัมภีร์อัล-กุรอาน สาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมมุสลิมเสื่อมคือขาดความเป็นเอกภาพ ขาดการรวมกลุ่ม ขาดการกลมกลืนเนื่องจากความแตกต่างของการเข้าใจเตาฮีด

4) อิบน์ตุลมิยะฮฺ คือ ตะกีซุดดีน อิบน์ตุลมิยะฮฺ เกิดที่เมืองดามัสกัส ในปี 1263 เสียชีวิตในเรือนจำปี 1328 ท่านเป็นนักวิชาการในสังกัดของมัซฮับฮัมบาลี ท่านมีผลงานเขียนมากมาย แต่ที่โด่งดังเกี่ยวกับสังคม การเมือง การปกครอง คือ (السياسة الشرعية) แนวคิดทางสังคมของท่าน สรุปได้ดังนี้

ศาสนาเป็นพื้นฐานของปัจเจกบุคคล สังคม และวัฒนธรรมการควบคุมทางสังคม (Social Control) เป็นสิ่งที่จำเป็น แต่จะไม่สามารถทำหน้าที่เชิญชวนสู่ความดีและห้ามปรามความชั่วได้อย่างสมบูรณ์ หากไม่มีอำนาจในสังคม วัตถุประสงค์สำคัญของสถาบันการปกครอง คือ การส่งเสริมศาสนา และดูแลกิจการทั้งหมดของมนุษย์ การยึดถือคุณธรรมเป็นหลักสำคัญของระบบสังคมอิสลาม ทั้งนี้เพราะว่าการกิจสำคัญของสมาชิกสังคมและพลเมืองของรัฐอิสลามนั้นคือการเชิญชวนสู่ความดีและห้ามปรามความชั่ว สถาบันวิชาการและนักวิชาการมีบทบาทสำคัญในการชี้นำสมาชิกของสังคม ทั้งนี้ท่านอิบน์ตุลมิยะฮฺเป็นนักวิชาการมุสลิมคนแรกที่เสนอทฤษฎีความผิดปกติของสังคมและการรักษาความผิดปกติของสังคม (Social Pathology and Social Therapy)

2.2.3.3 สังคมอิสลามของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ)

ในศตวรรษที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงที่ท่านรอซูลเกิดขึ้นมานั้นมีสังคมใหญ่ๆที่เป็นที่รู้จักอยู่ 3 สังคมด้วยกันคือ สังคมโรมัน สังคมเปอร์เซีย สังคมอาหรับ โดยที่ 2 สังคมแรกมีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนกันคือ สังคมแรกสังคมโรมันเป็นสังคมแห่งความรู้และสังคมแห่งกฎหมาย แต่กฎหมายโรมันนั้นเป็นกฎหมายที่ไม่ให้สิทธิแก่สมาชิกที่อ่อนแอของสังคม เป็นกฎหมายที่ใช้ปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นสูงเท่านั้น สังคมโรมันมีระบบทาสโดยที่เจ้าของทาสไม่ต้องรับผิดชอบต่อทาสและยังสามารถฆ่าทาสได้โดยไม่ผิดกฎหมาย เช่น กรณีที่ทาสกระทำผิดประเวณีกับอิสระชนกฎหมายกำหนดให้ลงโทษทาสที่กระทำผิดในข้อหานี้ด้วยการประหารชีวิต แต่อิสระชนจะไม่ถูกลงโทษเช่นนั้น โดยเฉพาะเมื่อสมาชิกรัฐสภากระทำผิดกฎหมายจะกำหนดบทลงโทษเบามาก ภายใต้กฎหมายโรมันนั้นสตรีไม่ถือว่าเป็นอิสระชน แต่เป็นทรัพย์สินสมบัติของผู้ชาย ดังนั้นสตรีจึงเป็นทาสของพ่อก่อนแต่งงาน แล้วจะเปลี่ยนสิทธิเป็นทาสของสามี หลังจากแต่งงานแล้ว ดังนั้นความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงมีลักษณะที่สามีมีสิทธิเหนือภรรยาแต่ไม่มีหน้าที่ ในขณะที่ภรรยามีแต่หน้าที่ต้องปฏิบัติต่อสามีโดยไม่มีสิทธิใดๆทั้งสิ้น ส่วนในด้านศาสนานั้นสังคมโรมันเป็นสังคมแห่งการบูชาเทพเจ้าในลักษณะต่างๆ มากมาย

สังคมที่ 2 คือสังคมเปอร์เซียที่มีระบบการดำรงชีวิตโดยการแยกโลกออกจากธรรมชาติ (Secularism) คนจะไม่สนใจกิจกรรมของโลก ใช้ชีวิตโดยไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของโลกถึงขนาดว่าห้ามแต่งงานเพื่อที่จะได้ดำเนินชีวิตสู่การนิพพาน และถือว่าคนดีถูกสาปโดยสังคมเพราะในสังคมนั้นเต็มไปด้วยสมาชิกที่ชั่วร้าย ดังนั้นวิธีหนึ่งที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากความชั่วคือการนิพพาน โดยที่สังคมเปอร์เซียรับหลักการนี้จากเพื่อนบ้านคือ อินเดีย

สังคมที่ 3 คือสังคมอาหรับ แผ่นดินอาหรับเป็นแผ่นดินที่กว้างใหญ่ไพศาลมีทั้งภูเขาและทะเลทราย นำหายากจะมีอยู่เป็นหย่อมๆ ดังนั้นสังคมอาหรับจึงเป็นสังคมย่อยไม่รวมตัวกันเป็นสังคมใหญ่และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมย่อยก็มีไม่มากนัก ต่างกลุ่มต่างอยู่ไม่ขึ้นแก่กัน ทำให้สังคมอาหรับเป็นสังคมอิสระที่อยู่ระหว่างสังคมใหญ่คือระหว่างสังคมโรมัน กับสังคมเปอร์เซีย โดยมีเมืองมักกะฮ์เป็นศูนย์กลางการพาณิชย์ระหว่างโรมและเปอร์เซียโดยผ่านเส้นทางจาม ส่วนเส้นทางพาณิชย์จากเปอร์เซียสู่โรมผ่านนครมักกะฮ์โดยใช้เส้นทางยะมัน

ลักษณะของสังคม 3 ลักษณะที่กล่าวมา อัลลอฮฺ(ซบ.) ได้ส่งท่านรอซูลลงมายังสังคมอาหรับเพื่อสร้างสังคมอิสลามขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งอันเป็นรอซูลท่านสุดท้ายที่อัลลอฮฺ(ซบ.) ส่งมายังมนุษยชาติบนพื้นโลก อัลลอฮฺ(ซบ.) เรียกสังคมอาหรับว่าสังคมญาฮิลียะฮ์ ส่วนสังคมที่ท่านรอซูลสร้างขึ้นมาใหม่นั้น เรียกว่า สังคมอิสลาม

2.2.3.4 ความหมายของสังคมอิสลาม

สังคมอิสลามคือสังคมที่ได้รับการสถาปนาขึ้นบนพื้นฐานของคัมภีร์อัล-กุรอานและซุนนะฮ์ โดยมีหลักพื้นฐาน 3 ประการคือ หลักอากิเดฮ์ (หลักยึดมั่นทางจิตใจ) หลักชะรีอะฮ์ (หลักบทบัญญัติของศาสนา) หลักอัคลาค (หลักจริยธรรม) ดังนี้

1) หลักอากิเดฮ์ ท่านศาสตราจารย์คูรซิด আহมัด กล่าวว่าอากิเดฮ์เป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสังคมและเป็นบรรทัดฐานแห่งความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม ไม่ว่าจะเป็ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการสร้างสังคมอิสลามต้องเริ่มด้วยการสร้างปัจเจกบุคคลให้เป็นปัจเจกบุคคลที่มีอากิเดฮ์ถูกต้อง (عقيدة صحيحة) มีอิมาน (ศรัทธา) ที่ล้าลึกและเข้มแข็ง (الايان العميق) เพราะอิมานเป็นรากฐาน เป็นแก่นแท้ของความมั่นคงในความเป็นมุสลิมที่ยึดมั่นในอิสลาม ปัจเจกบุคคลที่มีอากิเดฮ์เข้มแข็งและมีอิมานที่มั่นคงเท่านั้น จะยอมรับคำบัญชาของอัลลอฮฺ(ซบ.) ในขณะที่สังคมอิสลามเป็นสังคมที่สมาชิกในสังคมผูกพันด้วยคำสั่งของอัลลอฮฺ(ซบ.) น้อมรับกฎเกณฑ์ทางสังคมที่พระองค์บัญญัติลงมา ดังที่อัลลอฮฺ(ซบ.) กล่าวในคัมภีร์อัล-กุรอาน ในซูเราะฮ์ (บท) ที่ 24 ชื่อ อันนุรฺ อายะหฺ (โองการ) ที่ 51 ความว่า

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ

يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

“แท้จริงคำกล่าวของบรรดาผู้ศรัทธา เมื่อพวกเขาถูกเรียกร้องไปสู่อัลลอฮ์และร่อซูลของพระองค์เพื่อให้ตัดสินระหว่างพวกเขา พวกเขาจะกล่าวว่า เราได้อินแล้ว และเราเชื่อฟังปฏิบัติตาม” และชนเหล่านี้พวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 862)

สังคมอิสลามเป็นสังคมแห่งศรัทธาชน ซึ่งศรัทธาชนนั้นพร้อมเสมอที่จะน้อมรับคำบัญชาของอัลลอฮ์(ซบ.) และตื่นตัวตลอดเวลาที่จะละทิ้งข้อห้ามต่าง ๆ ที่พระองค์บัญญัติลงมา มุอฺมินจะน้อมรับคำบัญชาการของอัลลอฮ์(ซบ.) โดยไม่เลือกปฏิบัติและไม่ถือเอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ ดังนั้นเขาจะดำเนินการตามคำสั่งของอัลลอฮ์(ซบ.) ทั้งหมดและถือว่าคำสั่งของอัลลอฮ์(ซบ.) นั้น เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติอย่างแท้จริง และด้วยเหตุที่อาบิดะฮ์เป็นรากฐานของสังคมอิสลาม ท่านรอซูล คืออัลลอฮ์อะลัยฮิวะสัลลัม จึงปลูกฝังอาบิดะฮ์ให้แก่ประชาชาติของท่านถึง 13 ปี ณ นครมักกะฮ์ เป็นระยะเวลา 13 ปีแห่งการสร้างฐานสำหรับสังคมอิสลาม เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอาบิดะฮ์ในฐานะเป็นหลักพื้นฐานของสังคมอิสลาม

2) หลักชะรีอะฮ์ สังคมอิสลามเป็นสังคมแห่งกฎหมาย เป็นสังคมแห่งการแปรหลักชะรีอะฮ์มาบังคับใช้ในสังคม ในขณะที่เดียวกันอิสลามเป็นระบบที่สมบูรณ์และมีศักยภาพพร้อมในการสนองต่อความต้องการของสังคมในทุก ๆ ด้านทุก ๆ สถานที่และทุกยุคทุกสมัย ดังที่อัลลอฮ์(ซบ.) กล่าวรับรองในคัมภีร์อัล-กุรอาน ซูเราะฮ์ (บท) ที่ 5 ชื่อ อัล-มาอิดะฮ์ ในข้อความส่วนหนึ่งของอายะหฺ (โองการ) ที่ 3 ความว่า

... الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ...

“... วันนี้ข้า (อัลลอฮ์) ได้ให้สมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้าและข้าได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งความกรุณาเมตตาของข้า และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้าแล้ว...” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 241)

สรุปจากโองการที่กล่าวมานี้ว่า จะไม่มีทางเลือกอื่นอีกแล้วสำหรับมนุษย์ นอกจากการน้อมรับชะรีอะฮ์อิสลามมีชะฮาดะฮ์มาบังคับใช้ในสังคม ชะรีอะฮ์อิสลามมีชะฮาดะฮ์นั้นมีความสมบูรณ์และครอบคลุมในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม การศึกษา จริยธรรม และอื่น ๆ ดังนั้นสังคมมุสลิม ณ ที่ใดก็ตามที่ไม่นำชะรีอะฮ์ของอัลลอฮ์(ซบ.) สังคมนั้นย่อมตกอยู่ในสภาพที่อัลลอฮ์(ซบ.) กล่าวไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ซูเราะฮ์ (บท) ที่ 5 ชื่อ อัล-มาอิดะฮ์ ในข้อความส่วนหนึ่งของอายะหฺ (โองการ) ที่ 44 ความว่า

... وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

“... และผู้ใดที่มีได้ตัดสินด้วยสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานลงมาแล้ว คนเหล่านี้แหละคือผู้ปฏิเสธการศรัทธา ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 257)

และในซูเราะฮ์ (บท) ที่ 59 ชื่อ อัลหัชฎ ในข้อความส่วนหนึ่งของอายะหุ (โองการ) ที่ 7 ความว่า

... وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ...

“... เป็นสิทธิของอัลลอฮ์และร่อซูล และอันใดที่ท่านได้ห้ามพวกเข้าก็จงละเว้นเสีย ... ” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 1470)

นี่คือคำบัญชาการของอัลลอฮ์(ซบ.) สำหรับศรัทธาชนผู้เป็นสมาชิกของสังคมอิสลามต้อง สดับรับฟัง และดำเนินการให้เป็นไปตามที่อัลลอฮ์(ซบ.) ทรงบัญชาไว้ ในขณะที่เดียวกันสังคมอิสลาม ต้องไม่เป็นสังคมที่สยบต่อวิถีชีวิตอื่นใดนอกจากวิถีชีวิตแห่งอัลอิสลามเท่านั้น ชะรีอะฮ์อิสลามมีะฮ์ฐานะเป็นหลักพื้นฐานของสังคมอิสลาม มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ลักษณะแรก มีลักษณะที่มั่นคงถาวรไม่เปลี่ยนแปลงไม่ขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ ทั้งนี้ เพราะอัลลอฮ์(ซบ.) เป็นผู้สร้างมนุษย์ อัลลอฮ์(ซบ.) รู้ถึงความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่พระองค์ สร้างมา ดังนั้นอัลลอฮ์(ซบ.) จึงกำหนดหลักชะรีอะฮ์เพื่อให้อสอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ ซึ่ง มีธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง ดังที่อัลลอฮ์(ซบ.) กล่าวในคัมภีร์อัล-กุรอาน ซูเราะฮ์ (บท) ที่ 30 ชื่อ อรฺรูม อายะหุ (โองการ) ที่ 30 ความว่า

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ

لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

“ดังนั้น เจ้าจงผินหน้าของเจ้าสู่ศาสนาที่เที่ยงแท้ (โดยเป็น) ธรรมชาติของอัลลอฮ์ ซึ่ง พระองค์ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในการสร้างของอัลลอฮ์ นั่นคือศาสนาอัน เที่ยงตรง แต่ส่วนมากของมนุษย์ไม่รู้” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 1005)

ลักษณะที่สอง ชะรีอะฮ์ของอัลลอฮ์(ซบ.) มีลักษณะเป็นกรอบกว้างๆ กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ไป เพื่อความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยโดยไม่ออกนอกกรอบที่อัลลอฮ์(ซบ.) กำหนดไว้ ลักษณะที่ 3 กฎเกณฑ์ต่างๆ ไปที่อัลลอฮ์(ซบ.) กำหนดในชะรีอะฮ์นั้นครอบคลุมทุกๆ ด้านสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ชีวิตส่วนตัว ชีวิตในสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม การศึกษาและอื่นๆ และ ลักษณะที่ 4 ชะรีอะฮ์ของอัลลอฮ์(ซบ.) เป็นกฎเกณฑ์ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาและเสริมสร้างให้มนุษย์มีการตื่นตัวอยู่เสมอในการที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3) หลักอัคลาภ อัคลาภ คือพฤติกรรมที่เป็นการแสดงออกตามธรรมชาติของคนใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็นการแสดงออกที่ไม่มีการเสแสร้ง ประูแต่งหรือวางแผนมาก่อน แต่มันเป็นการแสดงออกที่เป็นพฤติกรรมปกติของคน ๆ หนึ่ง อัคลาภแบ่งออกเป็น 2 ประเภท อัคลาภที่ดีและอัคลาภที่ไม่ดี แต่มาตรฐานแห่งความดีหรือไม่ดีของอัคลาภต้องขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของอัลลอฮ์(ซบ.) ในอัล-กุรอานและตามที่ทำนรอซูลได้ให้ตัวอย่างไว้ในซุนนะฮ์ การสร้างปัจเจกบุคคลให้มีอัคลาภสมบูรณ์นั้นเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญประการหนึ่งที่อัลลอฮ์(ซบ.) ได้ส่งท่านรอซูลมาในสังคมมนุษย์ ดังที่ท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวไว้ว่า

انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق

“แท้จริงฉันถูกส่งมาเพื่อดำเนินการให้บุคคลิกภาพที่มีเกียรตินั้นมีความสมบูรณ์ ”

หลักอัคลาภเป็นหลักพื้นฐานของสังคมอิสลามที่มีอาจะละเลยได้ และอัคลาภมีความเกี่ยวข้องกับอากีดะฮ์และชะรีอะฮ์ หลักอัคลาภอิสลามมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างให้ปัจเจกบุคคลในสังคมเป็นปัจเจกบุคคลที่มีคุณสมบัติอันประกอบด้วย มีความยุติธรรม เป็นที่ไว้วางใจได้ ซื่อสัตย์ มีสัจจะ มีความอดทน มีความรักความเมตตา จงรักภักดี ใจกว้าง โอบอ้อมอารี และคุณลักษณะอื่นที่เป็นคุณลักษณะที่เป็นที่ยกย่องในอิสลาม (محمودة) ซึ่งปัจเจกบุคคลที่มีคุณลักษณะเป็นที่ยกย่องนั้นสามารถก่อสร้างสังคมที่สงบสุข สังคมที่มีความสามัคคีได้ ในทางกลับกันหากปัจเจกบุคคลในสังคมเป็นปัจเจกบุคคลที่มีลักษณะนิสัยตรงกันข้ามกับคุณลักษณะที่น่ายกย่อง คือมีลักษณะนิสัยเป็นที่น่ารังเกียจ (مذمومة) ปัจเจกบุคคลนั้นจะเป็นตัวทำลายให้สังคมอิสลามล่มสลายได้

นอกจากระบบสังคมอิสลามจะประกอบด้วยหลักพื้นฐานที่กล่าวมาแล้ว ระบบสังคมอิสลามยังมีหลักอื่นๆ เข้ามาเสริมความเข้มแข็งอีกด้วย เช่น หลักความเป็นพี่น้อง ดังที่อัลลอฮ์(ซบ.) กล่าวไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ซูเราะฮ์ (บท) ที่ 49 ชื่อ อัล-หุญรูต อายะฮ์ (โองการ) ที่ 10 ความว่า

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

“แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นพวกเจ้าจงไกล่เกลี่ยประนีประนอมกันระหว่างพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพวกเขา และจงยำเกรงอัลลอฮฺเถิด หวังว่าพวกเขาจะได้รับความเมตตา” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 1350) และ ท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้กล่าวว่า **المسلم اخو المسلم** “มุสลิมกับมุสลิมด้วยกันนั้นเป็นพี่น้องกัน ”

หลักที่ผูกพันศรัทธาชนให้เป็นพี่น้องกันนั้น จะสามารถสร้างสังคมแห่งศรัทธาชนให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมั่นคงได้ นอกจากนี้ในระบบสังคมอิสลามยังมีหลักความร่วมมือในการกระทำความดีและไม่สมควรร่วมคิดกันกระทำความชั่ว ดังที่อัลลอฮฺ(ซบ.)กล่าวใน คัมภีร์ อัล-กุรอาน ชูเราะฮฺ (บท) ที่ 5 ชื่อ อัล-มาอิดะฮฺ ในบางส่วนของอายะฮฺ (โองการ) ที่ 2 ความว่า

... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ...

“... และพวกจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป...” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ฮ.ศ.1419: 240)

หลักการนี้เป็นหลักการที่สำคัญในการปกป้องความสงบสุข ความมั่นคงของระบบสังคมอิสลามและเป็นหลักการที่ดำรงอยู่กับสังคมอิสลามตลอดไป ดังนั้นสังคมใดก็ตามที่ถูกสร้างขึ้นโดยมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานดังกล่าว และมีได้ใช้หลักพื้นฐานทั้ง 3 ประการนี้ สังคมนั้นไม่ถือว่าเป็นสังคมอิสลาม สังคมอิสลามมีลักษณะพิเศษ คือกิจการทุกอย่างของสังคมจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ(ซบ.) เพียงองค์เดียวเท่านั้น จะไม่มีสังคมใดได้ชื่อว่าเป็นสังคมมุสลิมจนกว่าจะมีการนำเอาระบบแห่งการดำเนินชีวิตของอิสลามมาใช้ในสังคมนั้น ในทางกลับกันสังคมที่มีใช้สังคมมุสลิมก็เป็นสังคมญาฮิลียะฮฺ

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า สังคมอิสลามกับสังคมมุสลิม คือสังคมเดียวกัน แต่ถ้าสังคมใดก็ตามที่มีได้สร้างขึ้นมานบนพื้นฐานที่กล่าวมาข้างต้นสังคมนั้นมิใช่สังคมอิสลาม แม้ว่าจะเป็นสังคมที่ประกอบด้วยหน่วยของสังคมเป็นครอบครัวมุสลิมก็ตาม ดังนั้นทุกๆ สังคมอิสลามย่อมเป็นสังคมมุสลิม แต่มิใช่ว่าทุกๆ สังคมมุสลิมจะเป็นสังคมอิสลามเสมอไป ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าสังคมนั้นถูกสร้างขึ้นมานบนพื้นฐานอะไรนั่นเอง สังคมมุสลิมในปัจจุบันคือสังคมที่ประกอบด้วยหน่วยของสังคมเป็นครอบครัวมุสลิม โดยไม่คำนึงถึงว่าสังคมนั้นถูกสร้างขึ้นมานบนพื้นฐานของอะไรก็ตาม ซึ่งตาม

ความเข้าใจในลักษณะนี้สังคมมุสลิมในปัจจุบันอาจถูกจัดอยู่ในกลุ่มสังคมญาติียะฮ์ก็ได้ เพราะสังคมญาติียะฮ์นั้น คือสังคมที่ไม่นำเอาระบบการดำเนินชีวิตของอิสลามมาใช้ในสังคมที่กล่าวมา สังคมเกิดขึ้นจากการรวมหน่วยของสังคมเข้าด้วยกัน ในขณะที่หน่วยของสังคมจะมีได้ต่อเมื่อมีปัจเจกบุคคล

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าสังคมจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลที่ผ่านการสร้างมาอย่างดีและมีคุณภาพแบบ อิสลาม (Islamic Quality) นั้นสร้างหน่วยของสังคมโดยการตั้งครอบครัวอิสลาม (Islamic Family) และเมื่อครอบครัวอิสลามมีมากขึ้นก็จะกลายเป็นชุมชนและสังคมอิสลามในโอกาสต่อไป ในกรณีของสังคมมุสลิมปัจจุบัน ซึ่งเกิดขึ้นจากหน่วยสังคมที่เป็นครอบครัวมุสลิม แต่ไม่มีคุณภาพเชิงอิสลาม (Unislamic Quality Family) เราก็สามารถใช้กระบวนการนี้ได้ โดยเริ่มจากพัฒนาคุณภาพของครอบครัวมุสลิมให้เป็นครอบครัวที่มีคุณภาพเชิงอิสลามได้เช่นกัน

สังคมอิสลามจึงเป็นสังคมที่สร้างโดยปัจเจกบุคคลมุสลิม ซึ่งการเป็นปัจเจกบุคคลมุสลิม นั้นแนวทางจากคัมภีร์อัล-กุรอานได้สร้างเขาทั้งทางด้านอากิเดฮ์และอัคลาก ดังนั้นเมื่อมีสังคมขึ้นมา ก็จัดระบบเขาเหล่านั้น เพื่อให้ได้ใช้ชีวิตอย่างสังคมให้เป็นไปตามที่อัลลอฮ์(ซบ.) ทรงประสงค์ กล่าวได้ว่าหลังจากที่แนวทางจากคัมภีร์อัล-กุรอานสร้างปัจเจกบุคคลให้เป็นปัจเจกบุคคลที่มีอุดมการณ์มีบุคลิกภาพแห่งอิสลามแล้วก็ผูกพันพวกเขาด้วยหลักที่เรียกว่า “ ชะรีอะฮ์ ” คัมภีร์อัล-กุรอานได้วางระบบแห่งความสัมพันธ์ของมนุษย์ในทุกๆด้าน ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอัลลอฮ์(ซบ.) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวิถีชีวิตทางสังคม

ดังนั้นสังคมอิสลามจึงเป็นสังคมที่ใช้ แนวทางจากคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นระบบวิถีชีวิตของสังคม ส่งผลให้สังคมยิ่งสงบ ปลอดภัย หากสังคมนั้นยึดถือคัมภีร์อัล-กุรอานอย่างเข้มแข็ง ในทางกลับกันหากสังคมใดละทิ้งแนวทางจากคัมภีร์อัล-กุรอานสังคมนั้นก็กลายเป็นสังคมที่ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมา

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดสรุปได้ว่า แหล่งที่มาอันดับแรกของสังคมอิสลามคือคัมภีร์อัล-กุรอาน แหล่งที่มาอันดับสองของสังคมอิสลาม คือ อัซซุนนะฮ์ ซุนนะฮ์คือทุกสิ่งทุกอย่างที่มาจากท่านรอซูล (ศ็อลฯ) ทั้งที่เป็นคำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน จากที่กล่าวมาที่เราสรุปได้ว่าอัซซุนนะฮ์นั้นมาในรูปของการบอกให้เราทราบถึงเรื่องต่างๆ ในทุกๆ ด้านที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น เรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกร่วมทางสังคม รายงานจากท่านนุอมาน บินบาชร์ ว่าท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้กล่าวเปรียบเทียบกับไว้ว่า

عن النعمان بن بشير رضى الله عنهما قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم مثل المؤمنین فی توادهم وتر احمهم وتعاطفهم كمثل الجسد الواحد اذا شتكى منه عضو تدعى له سائر الجسد بالسهر والحمى

“ ความรักความผูกพัน การมอบน้อมในบรรดามุอิมด้วยกันนั้นเสมือนเรือนร่างเดียวกัน เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งเจ็บปวด ทุกๆ ส่วนของร่างกายต่างก็จะรู้สึกเจ็บปวดและอดหลับนอนอันเนื่องจาก รู้สึกเจ็บ ไข้ได้ป่วยด้วย ”

ดังนั้นการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของอัล-กุรอานและซุนนะฮะ โดยมียุทธศาสตร์พื้นฐาน 3 ประการคือ หลักอากีดะฮะ (หลักยึดมั่นทางจิตใจ) หลักชะรีอะฮะ (หลักบทบัญญัติของศาสนา) หลักอัคลาค (หลักจริยธรรม) ดังที่กล่าวข้างต้น จำเป็นที่มุสลิมต้องศึกษาและเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจและสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้ยุทธศาสตร์พื้นฐาน 3 ประการดังกล่าวเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

2.2.3.5 สังคมอิสลามและชาวมุสลิมในประเทศไทย

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสำคัญที่คนไทยนับถือมายาวนานคาดว่าปัจจุบัน(2554) มีคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10 หรือ หนึ่งในสิบของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ผู้นับถือศาสนาอิสลามของบางประเทศเช่น บรูไน มีประชากรทั้งประเทศเพียง 300,000 คนหรือบางประเทศในตะวันออกกลาง เช่น ลิเบีย ซึ่งมีประชากรทั้งประเทศเพียง 5-6 ล้านคน ฉะนั้นประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศไทยจะเท่ากับประชากรประเทศหนึ่งทีเดียว นับว่าเป็นกลุ่มชนที่มีความสำคัญในประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลามมายังประเทศไทย โดยกลุ่มพ่อค้าอาหรับที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขายในดินแดนที่ตนมาอยู่จนมีฐานะร่ำรวย แล้วมีความสัมพันธ์กับเจ้าผู้ครองนคร และในที่สุดเจ้าผู้ครองนครในบริเวณนี้มีความศรัทธาในศาสนาอิสลามและหันมานับถือศาสนาอิสลาม และมีพ่อค้าอาหรับบางคนได้มาแต่งงานกับชาวพื้นเมือง จึงอาศัยอยู่ในแถบนี้โดยไม่หวนกลับไปยังถิ่นกำเนิดของตนอีก คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม หรือเรียกว่ามุสลิมไทยก็ได้รับอิทธิพลจากศาสนาอิสลาม ในระยะใกล้เคียงกันนี้ ในอดีตคนที่อาศัยอยู่ในดินแดนแห่งนี้เคยนับถือศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธมาก่อน เนื่องจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมอ่อน และมีความเชื่อถือในไสยศาสตร์

การยอมรับเอาศาสนาอิสลามเข้ามานับถือแทนศาสนาหรือลัทธิความเชื่อเดิมของตนจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดินแดนที่เป็นแหล่งรับวัฒนธรรมด้านศาสนาอิสลามเข้ามาในช่วงแรกๆ ของไทยก็คือบริเวณทางใต้สุดของประเทศไทยได้แก่ ปัตตานี ซึ่งถ้าหากจะถือเอากรุงสุโขทัย (ราว พ.ศ.1800) เป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทยและ ถือได้ว่าศาสนาอิสลามได้เข้ามาในประเทศไทยก่อนหน้าที่จะตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ก่อนที่คนไทยจะย้ายมาจากศูนย์กลางทางภาคใต้ของประเทศจีน

และศาสนาอิสลามหรือคนที่นับถือศาสนาอิสลามน่าจะอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ของชาติไทยเพราะศาสนาอิสลามได้เผยแพร่เข้ามาถึงอินโดนีเซียและในแหลมมลายู ก่อนที่ชนเผ่าไทยจะเคลื่อนย้ายมาจากยูนาน จึงยืนยันได้ว่าชาวมุสลิมได้เข้ามาอยู่ในดินแดนทางภาคใต้ ก่อนที่จะตั้งกรุงสุโขทัย ดังนั้นชาวมุสลิมจึงไม่ได้เข้ามาอาศัยแผ่นดินไทยตามที่คนส่วนหนึ่งเข้าใจกัน ชาวมุสลิมที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยจะมีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากหลายแห่งแบ่งเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก คือกลุ่มที่มีบรรพบุรุษเป็นมลายูหรือมาเลย์ ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่สุด กลุ่มที่สอง เป็นมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากเปอร์เซีย กลุ่มที่สาม มีเชื้อสายชวา กลุ่มที่สี่ มีเชื้อสายมาจากจาม-เขมร กลุ่มที่ห้า สืบเชื้อสายมาจากเอเชียใต้ จากอินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศและอัฟกานิสถาน และกลุ่มที่หก เป็นมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากจีน

กลุ่มแรก มุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากมลายูหรือมาเลย์ เป็นมุสลิมกลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณชายแดนภาคใต้ของไทยในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และบางส่วนในจังหวัดสตูลและสงขลา นอกจากนี้ยังอยู่ในภาคอื่นๆ เช่น จังหวัดอยุธยาเป็นจังหวัดที่มีชาวมุสลิมอยู่มากถึงประมาณ 160,000 คน โดยมุสลิมเหล่านั้นถูกกวาดต้อนมาไว้ในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มมุสลิมมากในแถวจังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทราและนนทบุรี ส่วนในกรุงเทพมหานครไปตั้งรกรากอาศัยอยู่ในที่หลายๆ แห่ง เช่น ธนบุรี สีแยกบ้านแขก ทุ่งครุ พระประแดง บางคอแหลม มหานาค พระโขนง คลองตัน มีนบุรี หนองจอก เป็นต้น

กลุ่มที่สอง มุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษอาหรับเปอร์เซียหรืออิหร่าน ได้ติดต่อกับชายกับคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และ รัตนโกสินทร์ ซึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่ทางใต้ของประเทศไทย ชาวเปอร์เซียจะนับถือศาสนาอิสลามทั้งนิกายซุนนีและชีอะห์ ชาวมุสลิมจากเปอร์เซียที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ไทยได้แก่ ชัยค์ (เชก) อะห์มัด กุมิ (Shieak Ahmad Qumi) ซึ่งเข้ามาประเทศไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ก่อน พ.ศ. 2143) โดยท่านผู้นี้ นำศาสนาอิสลามนิกายชีอะฮ์ มาเผยแพร่เป็นครั้งแรกในประเทศไทย ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม Shieak Ahmad Qumi ได้รับยศเทียบเท่าเจ้าพระยา เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพาณิชย์ และช่วยปรับปรุงราชการด้านกรมท่าชวา และได้เป็นจุฬาราชมนตรี มีหน้าที่เก็บภาษีสินค้าเข้าออก ดูแลการเดินทางเรือระหว่างประเทศและดูแลกิจการศาสนาอิสลามในประเทศไทย ท่านผู้นี้เป็นต้นตระกูลขุนนาค บุญรัตพันธุ์ ศรีเพ็ญ เป็นต้น มุสลิมนิกายชีอะห์จากเปอร์เซียจะอยู่กันมากย่านเจริญพาสัน ฝั่งธนบุรี

กลุ่มที่สาม มุสลิมที่มีบรรพบุรุษจากชวา จากหลักฐานที่ค้นพบด้วยขามสังคโลกในอินโดนีเซียเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าประเทศไทยกับอินโดนีเซียมีความสัมพันธ์อันยาวนานตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ในสมัยอยุธยานั้นก็มีชาวชวาตั้งหลักแหล่งอยู่เช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่นๆ มีหลักฐานยืนยันว่าชาวชวาเข้ามาไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 น่าจะมีสาเหตุมาจากการทำมาหากิน เพราะค่าจ้างในไทยสูงกว่าในชวาถึง 3 เท่า และในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองชาวชวาถูกญี่ปุ่นเกณฑ์มาสร้างทางรถไฟสาย

มรณะ เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม ชาวชวาก็หนีมาอาศัยอยู่ในไทยไม่ยอมกลับอินโดนีเซีย ในกรุงเทพฯ จะมีมุสลิมเชื้อสายชวามาครองจากเชื้อสายมาเลย์เท่านั้น โดยตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ท้องที่ เขตพระราชวัง ชะงคราม บางขุนพรหม สามเสน คูสิต นางเลิ้ง ประเจจัน บ้านทวย สาทร บางรัก พาหุรัด สำราญราษฎร์ เป็นต้น

กลุ่มที่สี่ มุสลิมที่มีเชื้อสายมาจากจาม - เขมร ในอดีตนั้นจามมีประเทศเป็นของตนเอง แต่ปัจจุบันเหลือเพียงแต่เผ่าพันธุ์เท่านั้น ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ทหารอาสาจากเขมรที่นับถือศาสนาอิสลามได้เข้ามาอาศัยกับข้าศึกของไทย เหตุที่ทหารอาสาจามเข้ามาประเทศไทยเนื่องจากอาณาจักรของจามถูกเวียดนามรุกราน จากนั้นชาวจามส่วนหนึ่งจึงอพยพหนีออกนอกประเทศเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ 2 แยกจามบางคนก็ตกเป็นเชลยเช่นเดียวกับคนไทย บางคนอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามคลองแสนแสบที่เรียกว่า เจริญผล ในสมัยรัชกาลที่ 5 พวกจามจำนวนหนึ่งก็อพยพตามเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองเขมรในเวลานั้นเข้ามา บริเวณที่แยกจามตั้งหลักแหล่งอยู่ได้แก่ บริเวณบ้านครัว ตั้งแต่เจริญผลฝั่งตรงข้ามสนามกีฬาแห่งชาติไปจรดอรุพงษ์ หลักแหล่งที่อื่นก็มีมีสยิววัดสุวรรณ ถนนเจริญนคร รวมถึงที่ ตำบลน้ำเขียว อ.แหลมฉบัง จ.ตราด และที่พุมเรียง จ.สุราษฎร์ธานี

กลุ่มที่ห้า มุสลิมเชื้อสายเอเชียใต้ มีหลักฐานว่าในสมัยอยุธยาชาวอินเดียได้เข้ามาค้าขายในประเทศไทยจนมั่งคั่งร่ำรวย ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเปิดทำสัญญากับมหาอำนาจตะวันตก ได้มีมุสลิมจากอินเดีย ปากีสถานและอัฟกานิสถานได้เข้ามาขอเป็นคนในบังคับของอังกฤษ เพราะเชื่อว่าจะทำการค้าได้สะดวก คนในบังคับต่างชาติเหล่านี้มาตั้งรกรากอยู่ในกรุงเทพฯ แถบบางรัก มหานคร ราชวงศ์ สามเสน เขาวราช วรจักร สีสม และบางส่วนก็อพยพไปขายผ้าตามต่างจังหวัด ปัจจุบันคนพวกนี้ตั้งรกรากอยู่ทั่วประเทศไทยและได้แต่งงานกับผู้หญิงพื้นเมืองและมีอาชีพค้าขายโดยทั่วไป

กลุ่มที่หก มุสลิมที่มีเชื้อสายมาจากจีน คนเหล่านี้ได้เข้ามาประเทศไทยทางชายแดนภาคเหนือ โดยตั้งรกรากอยู่ในจังหวัดเชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่ จีนฮ่อมุสลิมเข้ามาประเทศไทยครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนสาเหตุที่เข้ามาประเทศไทยนั้นน่าจะเนื่องมาจากการลุกฮือของมุสลิมในปี 2498 เพราะไม่พอใจการปกครองของจีนทำให้จีนฮ่อถูกสังหารเป็นจำนวนมาก การอพยพครั้งต่อมาขึ้นในปี 2493 เมื่อประเทศจีนเป็นคอมมิวนิสต์กองทัพ 93 ที่เป็นทหารของเจียงไคเช็คแห่งก๊กมินตั๋งจึงไม่อาจอยู่ในประเทศจีนต่อไปได้ จึงอพยพมาที่ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ทหารจีนเหล่านี้บางส่วนเป็นมุสลิมเช่นเดียวกับจีนฮ่อ จึงรวมตัวกันพำนักอยู่ที่เชียงใหม่

วิถีชีวิตของชาวมุสลิมส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะที่อยู่ในดินแดนใต้สุดของประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนกว่ามุสลิมในดินแดนอื่นๆ นอกจากนี้ก็ยังมีประกอบอาชีพทางการประมงบ้าง ส่วนมุสลิมในภาคอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะมีฐานะค่อนข้างดี เช่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ โดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าเนื้อเป็นหลัก ในภาคกลางและในกรุงเทพมหานครชาวมุสลิมจะมีฐานะดี เป็นเจ้าของที่ดินที่มีราคาสูง และชาวมุสลิม

ส่วนใหญ่จะเลือกที่อยู่ติดกับแม่น้ำ เช่น แม่น้ำ ลำคลองต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวมุสลิมด้วยกัน ไม่ว่าจะมึบรรพบุรุษมาจากเชื้อสาย ชาวจีนฮ่อ เอเชียใต้ อินเดีย บังคลาเทศ ปากีสถาน เปอร์เซีย หรือมลายูก็ตาม จะมีความรักใคร่กลมเกลียวกันระหว่างพี่น้องมุสลิมและพี่น้องต่างศาสนา ลักษณะของความสัมพันธ์ในประเทศไทยเป็นสิ่งที่น่าทึ่งมากก็คือในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยจะเห็นความขัดแย้งกันระหว่างศาสนาน้อยมากระหว่างเพื่อนร่วมศาสนาและต่างศาสนา ชาวมุสลิมก็จะเข้ากันได้เป็นอย่างดี แม้แต่ในภาคใต้ของประเทศไทยก็จะไม่เห็นความขัดแย้งทางศาสนา แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจจะเกิดได้จากสาเหตุด้านอื่นเช่น ด้านการเมือง ด้านการทหาร ด้านอุดมการณ์ แต่ไม่ได้มีความขัดแย้งเรื่องการอยู่ร่วมกัน ชาวมุสลิมจะอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ อย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีตัวอย่างให้เห็นอย่างมากมายที่วัดกับ โรงเรียนปอเนาะมีความสนิทสนมกัน

จะเห็นได้ว่าพ่อค้าบางส่วนที่มาจากอินเดีย มาจากอาหรับหรือตะวันออกกลางทุกคนอยู่ร่วมกันเป็นอย่างดี และกลายเป็นคนไทยในที่สุด เป็นคนเชื้อชาติไทย สัญชาติไทยและดำรงชีวิตอยู่ในประเทศไทย ชาวมุสลิมไม่ว่าจะมาจากที่ใดก็ตาม เมื่อเป็นคนไทยแล้ว ก็จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีวัฒนธรรมของตัวเองคือวัฒนธรรมแบบอิสลาม เช่น มีประเพณีการแต่งงาน ประเพณีรับประทานอาหารเป็นของตนเอง มีวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ การให้เกียรติผู้ที่มีอาวุโสในบ้าน ลักษณะเช่นนี้ไม่ว่าจะเป็นภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคเหนือของไทย อิสลามจะมีวัฒนธรรมที่เป็นหนึ่งเดียว โดยมีคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นคำว่าอิสลามจึงมีความหมายกว้างสำหรับมุสลิมแล้วถือว่าอิสลามเป็นวิถีชีวิต ด้วยเหตุนี้ศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของอิสลาม ในคำสอนของศาสนาอิสลามที่กลายมาเป็นวัฒนธรรม กลายมาเป็นประเพณีของชาวมุสลิมจะกลายเป็นประเพณีเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน กิจกรรมทางศาสนา คือหลักปฏิบัติ หลักศรัทธาเหมือนกันหมดสำหรับมุสลิมทุกภาคในประเทศไทย เช่น หลักการถือศีลอดหลักเดียวกัน การไปประกอบพิธีฮัจญ์ในรูปเดียวกัน มีการบริจาคทานบั้งคับหรือชะกาตร้อยละ 2.5 แบบเดียวกัน มีวันฉลองเหมือนกันหมดทั่วประเทศและทั่วโลกคือฉลองก่อนสิ้นสุญญัตฮัจญ์ และหลังวันถือศีลอดครบแล้ว ในสังคมมุสลิมถือว่ามัสยิดเป็นศูนย์กลางของจิตใจ ฉะนั้นมัสยิดจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ เป็นสถานที่รวมตัวกัน จึงมีคำสอนของอิสลามว่าเวลาปฏิบัติตนมาซ (ละหมาด) ไปทำที่มัสยิดเพื่อให้คนได้มารวมตัวกันให้รู้จักกัน

อิสลามไม่มีการแบ่งสีผิว เผ่าพันธุ์ถือว่าทุกคนเท่าเทียมกันในสายตาของพระเจ้า ไม่มีผู้หญิง ผู้ชาย ขาวดำ นิโกร ใครก็ตามที่เมื่อไปถึงสถานที่ปฏิบัติตนมาซ (ละหมาด) หากไปถึงก่อนจะยืนอยู่แถวหน้า ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ผู้นำถือศาสนาอิสลามจะสักการะเฉพาะอัลลอฮฺ(ซบ.) ผู้เป็นพระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้ทำให้อิสลามไม่มีสื่อกลาง ถ้าจะเข้าหาพระเจ้าก็ขอจากพระเจ้าโดยตรง ไม่ขอจากนักบุญหรือหลุมฝังศพ อิสลามมีวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของสตรีมุสลิม ที่เรียกว่าคลุม ฮิญาบ (Hijab) ชาวไทยมุสลิมนั้นมีการตั้งชื่อเป็นภาษาอาหรับได้อย่างเต็มที่ ซึ่ง

รัฐธรรมนูญได้ให้ออกาศของความเท่าเทียมกันในการใช้ชื่อที่มาจากภาษาอาหรับอันเป็นภาษาของศาสนาอิสลามได้ ปัจจุบันครอบครัวมุสลิมนิยมใช้ชื่อที่เป็นภาษาอาหรับเป็นชื่อทางการเพียงชื่อเดียว ในการตั้งชื่อบุตรที่เกิดใหม่ เหล่านี้คือวัฒนธรรมที่เหมือนกันหมดเรียกว่า วัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาวมุสลิม

กล่าวได้ว่าศาสนาอิสลามเข้ามาสู่ประเทศไทย จากคนที่เข้ามาหลายเชื้อชาติ หลายเผ่าพันธุ์ ทั้งมาเลย์ เปอร์เซีย ชาว อินเดีย ปากีสถาน จามและจีน ในทุกภาคของประเทศไทย เข้ามาอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าแผ่นดินไทยอย่างมีความสุข ไม่มีปัญหาความขัดแย้ง อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสันติ มีวัฒนธรรมอิสลามเป็นเครื่องขึ้นการดำเนินชีวิตและเป็นวิถีของชาวมุสลิมทั้งหลาย มุสลิมทุกคนที่อยู่ในประเทศไทยต่างเป็นคนหนึ่งที่มีทั้งเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย มีความเป็นไทยทั้งชีวิตและจิตวิญญาณที่จะอยู่ร่วมกันกับคนไทยทั้งหลายอย่างสงบสุข

บรรจง บินกาซัน (2543) อธิบายหลักคำสอนของศาสนาอิสลามและตามแนวทางของศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ไว้ว่า ถึงแม้มนุษย์ทุกคนจะเกิดมาในสภาพที่บริสุทธิ์คู่ฟ้าขาวและเป็นมุสลิมในทางด้านกายภาพมาตั้งแต่กำเนิด แต่การเป็นมุสลิมด้วยชีวิต ความคิดและจิตวิญญาณนั้นเริ่มต้นเมื่อมนุษย์เชื่อว่าอัลลอฮ.(ซบ.) เป็นพระเจ้าที่ควรแก่การสักการะแต่เพียงพระองค์เดียว และเขาพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำบัญชาของพระองค์ทุกประการ ดังนั้นการเป็นมุสลิมอย่างแท้จริงจึงมีจำเป็นต้องเกิดมาในครอบครัวมุสลิมเสมอไป มีตัวอย่างให้เห็นอยู่มากมายที่หลายคนมิได้เกิดในครอบครัวมุสลิม แต่ได้เสียชีวิตในฐานะมุสลิมผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลาม ในขณะที่ลูกหลานของมุสลิมเองบางคนกลับมิได้ตายในอิสลามก็มี การมีอคติหรือสงสัยคนต่างศาสนิกที่หันมารับอิสลามจึงเป็นเรื่องไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

ประการแรก ก็เพราะคนเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่เมื่อเกิดมาแล้วทุกคนสามารถที่จะเลือกดำเนินชีวิตได้ ดังนั้นเมื่อมีใครได้มาศึกษาอิสลามเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม คนที่อคติและแสดงท่าทีไม่ต้อนรับเหล่านั้นควรถามใจตัวเองว่าทำที่ดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ คนที่มีใจโน้มมาสู่อิสลามถึงแม้ว่าจะยังไม่รับก็ตามคือคนที่อัลลอฮ.(ซบ.) ทรงให้ความสำคัญและสั่งมุสลิมให้เอาใจดูแล และคอยให้ความช่วยเหลือจนถึงขนาดที่ว่าพระองค์ได้ทรงจัดเตรียมชะกาตไว้สำหรับคนเหล่านี้ เพราะพระองค์ทรงรู้ดีว่าหากไม่ทำเช่นนั้นแล้ว บ่าวที่พระองค์กำลังทรงนำทางมาสู่อิสลามอาจไม่ได้รับความช่วยเหลือและมีอุปสรรคในการดำเนินชีวิตในหนทางของพระองค์

ประการที่สอง บุคคลสำคัญๆ ในประวัติศาสตร์อย่างเช่นบรรดานบีและบรรดาสาวกของท่านหรือแม้แต่ภรรยาบางคนของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เองก็มีได้เป็นมุสลิมมาแต่กำเนิด ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้น การเป็นมุสลิมที่แท้จริงนั้นเริ่มต้นที่การรู้จักอัลลอฮฺ(ซบ.) และศรัทธาว่าพระองค์เป็นพระเจ้าที่แท้จริงแต่เพียงพระองค์เดียว สัญชาติญาณแห่งการแสวงหาและรู้จักพระเจ้าที่แท้จริงนั้นอัลลอฮฺ(ซบ.) ได้ทรงประทานแก่นุญญ์เป็นธรรมชาติติดตัวมาตั้งแต่แก่นุญญ์คนแรกได้ถูกส่งมายังโลกนี้แล้ว หลักฐานที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของอัลลอฮฺ(ซบ.) ก็มีอยู่รอบตัวมนุษย์และแม้แต่ในตัวของมนุษย์เอง ศาสดา (นบี) อิบรอฮีม เกิดในครอบครัวที่มีพ่อเป็นผู้ทำเทวรูปขาย แต่ท่านเห็นว่าการเคารพบูชาเทวรูปเป็นสิ่งมลายมาตั้งแต่เด็ก และจากการใช้สติปัญญาตรึกตรองการโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวต่างๆ ในท้องฟ้า ศาสดา (นบี) อิบรอฮีม ก็สรุปได้ว่าพระเจ้าที่แท้จริงต้องไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้าง แต่ต้องเป็นผู้สร้างทุกสรรพสิ่ง และผู้นั้นจะเป็นใครไปไม่ได้นอกจากอัลลอฮฺ (ซบ.) ด้วยความศรัทธาดังกล่าวอย่างมั่นคงแน่วแน่แม้ชีวิตจะต้องได้รับอันตรายก็ไม่คลายความศรัทธา นั้นทำให้อัลลอฮฺ(ซบ.) ทรงเลือกสรรท่านเป็นนบีทำหน้าที่สอนมนุษย์ให้รู้ถึงความจริงดังกล่าว

สาวกของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ก็มีหลายคนที่มีได้เกิดในครอบครัวมุสลิม เพราะคนเหล่านั้นเลือกเกิดไม่ได้เช่น บิลาล และ อัมมาร บินยาซิด เป็นต้น บางคนก่อนมาเป็นมุสลิม เคยคิดสังหารท่านนบีก็มี เช่น อุมร์ หรือแม้แต่บางคน เช่นคอลิด บินวะลิด ก็เคยเป็นแม่ทัพนำทหารสร้างความพ่ายแพ้ให้แก่มุสลิมในสงครามอุฮุดมาแล้วแต่เมื่อคนเหล่านี้เข้ารับอิสลาม ท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่นและให้ฝึกรบรบขัดกลางจนคนเหล่านี้ก็กลับกลายมาเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่อิสลามในตอนหลัง ภรรยาของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) บางคนเช่นนาง ญุัยรียะฮฺ บินดิฮาริส ก็เกิดในครอบครัวที่มีพ่อแม่เป็นศัตรูของอิสลาม นางถูกจับเป็นเชลยในสงคราม แต่ท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้ปล่อยตัวให้นางเป็นอิสระและได้แต่งงานกับนางหลังจากแต่งงานแล้ว ด้วยความรักความอบอุ่นและการให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องจากท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) นางญุัยรียะฮฺก็ถูกจัดอยู่ในกลุ่มคนที่มีความรู้และมีความเคร่งครัดในศาสนาคนหนึ่ง เห็นได้ว่าภารกิจสำคัญของท่านศาสดา (นบี) ทุกคนคือการเชิญชวนมนุษยชาติให้รู้จักอัลลอฮฺ(ซบ.) หรือมาสู่อิสลาม

ถึงแม้สายโซ่แห่งการเป็นนบีจะสิ้นสุดลงในสมัยของศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) แต่ภารกิจการเชิญชวนมนุษยชาติสู่อิสลามหาได้ยุติลงไม่ ภารกิจนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้ศรัทธาในอัลลอฮฺ(ซบ.) ทุกคน ดังนั้นถ้าหากมุสลิมคนใดเห็นคนต่างศาสนิกมีจิตใจ ไน้มาสู่อิสลามก็ให้รีบฉกฉวยโอกาสทันทีด้วยการต้อนรับและแสดงความปรารถนาดีต่อคนเหล่านั้นอย่างดีที่สุดเท่าที่จะ

ทำได้ย่ำคิดที่เราไม่มีความรู้พอและไม่สามารถพอที่จะทำหน้าที่เชิญชวนผู้คนสู่อิสลามได้ เพราะบ่อยครั้งไปที่ศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ไม่เคยสอนใครในเรื่องอิสลาม แต่ก็มีหลายคนที่เข้ารับอิสลามเพราะความประทับใจในจริยวัตร การปฏิบัติตัว ความอดทนและการให้อภัยของท่าน หากไม่คิดที่จะฉกฉวยโอกาสนี้ก็จะอย่าทำบาปด้วยการแสดงกิริยามารยาทหรือใช้คำพูดแข็งกระด้างกับคนเหล่านี้ที่อัลลอฮ์(ซบ.) กำลังนำทางเขามาสู่หนทางของพระองค์ ยิ่งคนที่เพิ่งหันมาเข้ารับอิสลามมุสลิมยิ่งต้องให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ เพราะคนเหล่านี้ต้องแยกตัวออกมาจากครอบครัวเดิมของตนในทุกด้านของชีวิต จิตใจของคนเหล่านี้ย่อมได้รับความบอบช้ำและความกระทบกระเทือน คนเหล่านี้ถ้ายังสามารถยืนหยัดความศรัทธาในอิสลามท่ามกลางความแตกต่างทางด้านความเชื่อในครอบครัวของตัวเองได้ก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีความศรัทธาที่เข้มแข็ง และใครก็ตามที่ช่วยให้คนเหล่านี้ดำรงความศรัทธาในอิสลามได้จนถึงลมหายใจสุดท้าย คนผู้นั้นก็จะได้รับรางวัลตอบแทนอย่างมหาศาลในโลกหน้า

2.3 แนวคิดชุมชนเมืองและชุมชนชนบท

ความหมายของ “ชุมชน” “ชุมชนเมือง” และ “ชุมชนชนบท” มีผู้ให้ความหมายไว้สรุปได้ดังนี้

2.3.1 ความหมายของ ชุมชน

ราชบัณฑิตยสถาน (2525) ชุมชน คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ขบวน พลตรี (2529: 1) “ชุมชน” (Community) หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน และมีผลประโยชน์คล้ายๆ กัน และมีแนวพฤติกรรมเป็น อย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่ง คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง

Mask S. Homan (1994: 82 อ้างใน ปาวิชาดิ, 2543: 26) “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่พื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้น ตระหนัก และเกื้อกูล

Peter Cook (1996 : 212-221) ชุมชน คือ สถานที่และกลุ่มคนที่บุคคลรู้จักเป็นอย่างดี รู้ทั้งข้อดีและข้อเสีย ของชุมชน เป็นทั้งส่วนหนึ่งของระบบรวมและระบบส่วนบุคคล

ปาริชาติ วัลยเสถียร และคณะ (2543:26) “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2545: 133) “ชุมชน” คือ กลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่อาณาบริเวณหนึ่งโดยคน เหล่านี้ถือว่า ตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น มีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีการกระทำกิจกรรมต่างๆ หลายด้านด้วยกลุ่มต่างๆ ที่ต้อง พึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัวหลายๆ ครอบครัว โรงเรียน วัด ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ รวมกันเป็นหมู่บ้านเป็นเมือง แต่กระนั้นก็ตามแม้ว่าชุมชนจะมีกิจกรรมต่างๆ หลายด้านและสามารถ ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตของสมาชิกได้ แต่ชุมชนก็ยังเป็นหน่วยย่อย ของสังคมที่ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจรัฐ

สนธยา พลศรี (2545: 22) ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความ เกี่ยวข้องกัน สัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพา อาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (2546: 175) “ชุมชน” คือ ประสบการณ์ ความรู้สึกและความสัมพันธ์ซึ่งไม่สามารถกำหนดทางภูมิศาสตร์ หรือกฎเกณฑ์ทางการ แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนรู้สึกว่าเป็นสมาชิกอยู่ เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชนอาจจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก อาจเปลี่ยนแปลงตามกาล อาจจะมีเข้มแข็งขึ้นหรือเสื่อมสลายลงก็ได้ แต่ละชุมชนมี ลักษณะเฉพาะตัว มีความเท่าเทียมมากน้อยแตกต่างกันไป บางชุมชนใช้หลักกันตามดี บางชุมชนใช้แนวทางอื่น บางชุมชน ถูกครอบงำโดยผู้มี “อิทธิพล” บางชุมชนก็ปลอดอิทธิพล สรุปคือ ชุมชนมีความหลายหลายสูงกว่าที่จะพรรณนาแบบเหมารวมได้

2.3.2 ความหมายของ ชุมชนเมือง และ ชุมชนชนบท

ชุมชนเมืองเป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรมาก (บางประเทศไม่ใช้เกณฑ์ความหนาแน่นของประชากร แต่ถือเอาจำนวนประชากรในชุมชน เป็นสำคัญ เช่น ฝรั่งเศสและอิสราเอล ประชากรต้องมากกว่า 2,000 คน สหรัฐอเมริกา ประชากรมากกว่า 2,500 คน เบลเยียมมากกว่า 5,000 คน สเปนมากกว่า 10,000 คน และญี่ปุ่นมากกว่า 30,000 คน เป็นต้น) อาคาร บ้านเรือนหนาแน่น มีความเจริญ ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มนุษย์ สร้างขึ้นมากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อาชีพมีความหลากหลาย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การค้าขาย การบริการ สมาชิกมีความเป็นอิสระ เป็นปัจเจกสูง ทำให้ความสัมพันธ์เป็นแบบทางการมากกว่าส่วนตัว

อยู่ร่วมกันได้เพราะผลประโยชน์ ที่แต่ละคนจะได้รับ ชุมชนเมืองจะอยู่ภายใต้การปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น เทศบาล มหานคร และมีชุมชนย่อยๆ รวมอยู่ในบริเวณเหล่านี้ เช่น ตรอก ซอย ถนน หรือเรียกตามชื่อที่ตั้งของชุมชนต่างๆ เช่น บางเขน บางนา พระโขนง ลาดพร้าว เป็นต้น ส่วนชุมชนชนบทเป็นชุมชนในเขตชนบท มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพที่เกี่ยวข้อง (สนธยา พลศรี, 2545)

ในทางสังคมวิทยาแบ่งชุมชนออกเป็น 2 แบบ คือ ชุมชนชนบท (Rural) และเมือง (Urban) และราชบัณฑิตยสถาน (2524: 316,408) ได้ให้ความหมายของคำว่า ชนบทและเมืองไว้ดังนี้

ชนบท หมายถึง ส่วนที่อยู่นอกเขตเมืองหรือเขตเทศบาล มีประชากรที่เลี้ยงชีพด้วยการเกษตรกรรมเป็นสำคัญ มีระเบียบสังคมที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนแบบหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มก้อน หรือกระจัดกระจายตามลักษณะภูมิประเทศหรือตามประเพณีนิยม

เมือง เป็นชุมชนแบบหนึ่ง เช่น ในสหรัฐอเมริกา ชุมชนเมือง ก่อน พ.ศ. 2453 หมายถึงเขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 8,000 คนขึ้นไป แต่หลังจากปี พ.ศ. 2453 หมายถึงเขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 2,500 คนขึ้นไป ส่วนในประเทศไทยกำหนดให้เขตเทศบาล ที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป เป็นเขตเมือง เนื่องจากชนบทและเมืองมีความแตกต่างกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสิ่งแวดล้อม นักสังคมวิทยาจึงได้อธิบายความแตกต่างระหว่างชุมชนชนบทและเมืองในด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้ (Sorokin & Zimmerman, 1929: 56-57)

1. ด้านอาชีพ (Accupation)

ชนบท เป็นชุมชนที่ประกอบไปด้วยประชากรและครอบครัวที่ประกอบอาชีพการเกษตร ส่วนอาชีพอื่น ๆ มีน้อยกว่าอาชีพเกษตรกรรม

เมือง ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกี่ยวกับเครื่องจักรกล อุตสาหกรรม การค้าพาณิชยกรรม นักวิชาการ การปกครอง และอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรม

2. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment)

ชนบท เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดตามธรรมชาติและมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยตรง

เมือง สิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ประชาชนห่างไกลจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

3. ด้านขนาดของชุมชน (Size of community)

ชนบท เป็นชุมชนของเกษตรกรขนาดเล็ก ๆ แต่ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ในการประกอบอาชีพ
เมือง เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ขนาดของชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง

4. ด้านความหนาแน่นของประชากร (Density of population)

ชนบท ความหนาแน่นของประชากรในชนบทจะต่ำกว่าในเมือง
เมือง ความหนาแน่นของประชากรสูงกว่าชนบท และมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง

5. ด้านความต่างแบบกันหรือความเป็นแบบเดียวกันของประชากร (Heterogeneity and homogeneity of population)

ชนบท ประชากรมีความเป็นแบบเดียวกันในลักษณะของเชื้อชาติและความรู้สึกทางสังคม
เมือง ประชากรมีความต่างแบบกันมาก และความเป็นเมืองจะมีความสัมพันธ์กับความต่าง
แบบของประชากร

6. ด้านความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคม (Social differentiation and stratification)

ชนบท มีความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคมน้อย
เมือง มีความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคมมาก

7. ด้านการเคลื่อนที่ทางสังคม (Social mobility)

ชนบท การเปลี่ยนแปลงในด้านที่อยู่อาศัย อาชีพ และอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อย การย้าย
ถิ่นจะเป็นในลักษณะจากชนบทไปสู่เมือง ส่วนเมือง มีการเคลื่อนที่ทางสังคมมากกว่าชนบท การ
เคลื่อนที่ทางสังคมจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง โดยปกติจะมีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาอยู่ใน
เมือง แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์วิกฤต คนในเมืองจะมีการอพยพจากเมือง ไปสู่ชนบท

8. ด้านระบบของการกระทำระหว่างกัน (System of interaction)

ชนบท มีการติดต่อและสื่อสารกันน้อยกว่าคนในเมือง มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์แบบ
ปฐมภูมิ (Primary relation) ความสัมพันธ์จะเป็นแบบส่วนตัวง่าย ๆ แต่จริงใจ

เมือง มีการติดต่อและสื่อสารกันมาก อาณาเขตของการกระทำระหว่างกันกว้างมากกว่าใน
ชนบท มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ (Secondary relation) ไม่มีความเป็นกันเอง
ความสัมพันธ์คงอยู่เพียงระยะเวลาสั้น ๆ รูปแบบความสัมพันธ์มีความซับซ้อน ยุ่งยาก ผิดเพี้ยน และมี
แบบแผน

นาถ พันธุนาวิน (2523) และ ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2522) กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเมือง
และชุมชนชนบทสรุปได้ดังนี้

ชุมชนเมือง (Urban Community) หมายถึง อาณาบริเวณที่มีประชากรอยู่ร่วมกันจำนวน
หนึ่ง และต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร เป็นบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในเขต
การปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป

มีความเจริญเป็นศูนย์กลางต่างๆ และรวมทั้งความเสื่อมโทรมต่างๆ อยู่ด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น ลักษณะของชุมชนเมืองโดยทั่วไปมีดังนี้

1. ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด หนาแน่น ทั้งนี้เนื่องจากสังคมเมืองมักเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขาย การศึกษา การคมนาคม ทำให้ประชากรมุ่งมาอาศัยอยู่ที่นี่มาก จึงทำให้เกิดภาวะการแออัดเกิดขึ้น

2. ชีวิตความเป็นอยู่ ของชุมชนมีลักษณะเป็นแบบตัวใครตัวมัน การติดต่อระหว่างกันของบุคคลมักจะเป็นทางการ และมีพิธีการ ความสัมพันธ์ส่วนตัวมีน้อย แม้อันใดอันหนึ่งก็จะไม่ค่อยรู้จักกัน การติดต่อและคบค้าสมาคมกับบุคคลทั่วไปเป็นแบบทุติยภูมิ (Secondary group) ขาดความใกล้ชิดและความเป็นกันเอง การพบปะติดต่อกันอยู่กับผลประโยชน์มากกว่าความใกล้ชิดสนิทสนม ซึ่งส่วนมากเป็นเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกันหรืออย่างเดียวกัน

3. ชุมชนเมืองมักจะเน้นด้านวัตถุนิยม ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ต้องดิ้นรน ขวนขวายหาเลี้ยงชีพ มีการแข่งขันกันตลอดเวลา ทำให้ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางจิตใจ

4. ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามามาก การที่สังคมเมืองไทย มีลักษณะเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านต่างๆ จึงสามารถเป็นแหล่งรับอารยธรรมและขนบธรรมเนียมของต่างประเทศได้ง่าย โดยเฉพาะอารยธรรมตะวันตก

5. การควบคุมทางสังคมใช้รูปแบบที่เป็นทางการ คือ ใช้เจ้าหน้าที่ควบคุม และใช้กฎหมายบังคับลงโทษผู้ที่ปฏิบัติผิดต่อกฎระเบียบวินัยของสังคม

6. ลักษณะการตั้งบ้านเรือน เนื่องจากที่ดินในเมืองมีราคาแพงมาก การปลูกสร้างบ้านเรือนในเขตเมืองจึงจะสร้างเป็นตึกหลายชั้นขยายในแนวดิ่ง

7. มีช่องว่างระหว่างประชากรมาก ทั้งนี้เพราะเมืองเป็นที่รวมของคนหลากหลายอาชีพ (Heterogeneous) เช่น ในกรุงเทพฯ มีคนหลายชาติ หลายภาษา หลายศาสนา ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปแล้วแต่เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา และสิ่งแวดล้อมที่คนนอกจากนั้นระดับรายได้ การศึกษา และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวเมืองก็แตกต่างกันมากด้วย

8. การเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Mobility) เช่น การปรับอาชีพ หรือฐานะทางสังคมมีมาก

9. มีการแบ่งงานกันทำและทำงานกันตามความถนัดเฉพาะอย่าง (Specialization) เช่น กรรมกรตามโรงงาน เสมียน ข้าราชการ ช่างฝีมือ ทนายความ หมอ ครู คนต่างด้าว ต่างก็ทำงานตามความถนัดของตนเอง

10. มีสินค้า บริการ สถาบันทางสังคม และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมาย หลายชนิดให้เลือก มีโรงเรียน โรงหนัง หรือ โรงละคร พิพิธภัณฑ์ ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ ไฟฟ้า และน้ำประปา สำหรับบริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป

11. ขาดธรรมชาติและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติ ทุกอย่างต้องสร้างขึ้นเองให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติ เช่น สระว่ายน้ำ น้ำพุ หรือสวนสาธารณะ เป็นต้น

12. มีครอบครัวขนาดเล็ก โดยมากมีเพียงพ่อแม่ลูกเท่านั้น

13. มีอัตราการเกิดต่ำ เพราะชาวเมืองรู้และเข้าใจถึงวิธีการคุมกำเนิด และมีโรงพยาบาลและสถานบริการในเรื่องนี้ที่เพียงพอ

14. การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ ความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกทำให้ชาวเมืองคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

15. มีการศึกษาและอาชีพสูง เพราะมีรายได้มาก มีมหาวิทยาลัยมากมาย สถาบันการศึกษาและสถาบันฝึกอาชีพมีอยู่ทั่วไป

16. มีความคิดก้าวหน้า ไม่เชื่อมงาย เพราะได้รับการศึกษา มีเหตุผล

17. ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมมีมากและรุนแรงเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนชนบท ทำให้มีความเห็นแก่ตัว ทุกคนต้องต่อสู้เพื่อตนเองและครอบครัว การช่วยเหลือระหว่างเพื่อนบ้านมีน้อย

18. ที่อยู่อาศัยคับแคบ แออัด ขาดสถานที่เล่นและพักผ่อนสำหรับเด็ก

19. ชาวเมืองส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินและบ้านเป็นของตัวเอง

20. ชาวเมืองมีระดับรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนแตกต่างกันมาก

ชุมชนชนบท (Rural Community) หมายถึงชุมชนชนบทเป็นบริเวณที่ผู้คนอาศัยอยู่กันตามภูมิประเทศ ที่อยู่นอกเขตเมืองโดยมีบ้านเรือนกระจัดกระจายทั่วไป และรวมกันอยู่เป็นหมู่ ซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดด้วยเหตุนี้ เมื่อก้าวถึงชุมชนชนบทจึงเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณของตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องที่หน่วยหนึ่งของรัฐบาล ลักษณะของชุมชนชนบท มีดังต่อไปนี้

1. ชาวชนบทอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักกันดี มีการติดต่อและไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านมีมาก ชีวิตความเป็นอยู่และการจัดการทางสังคมเป็นแบบกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) คือมีการติดต่อและสัมพันธ์กันแบบส่วนตัวและอย่างเป็นกันเอง

2. มีการติดต่อและคบค้าสมาคมกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่

3. มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและยาวนาน

4. ชาวชนบทมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homogeneous) คือ มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมคล้ายกันหรือเท่าเทียมกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีทัศนคติหรือความเชื่อคล้ายกัน

5. การเลื่อนชั้นทางสังคม การอพยพโยกย้าย และการเปลี่ยนแปลงอาชีพมีน้อย โดยมากมักประกอบอาชีพเดิม ซึ่งส่วนมากเป็นอาชีพเกษตรกรรม รักถิ่นฐาน ไม่ชอบอพยพโยกย้ายไปไหนง่ายๆ และการเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Family) คือ สมาชิกในครอบครัวมีมาก นอกจากพ่อแม่และลูกแล้ว อาจจะมีพ่อแม่ ยาย ญาติและครอบครัวอื่นๆ รวมอยู่ด้วย

6. มีอัตราการเกิดสูง (Height birth Rates) มีเวลาอยู่ด้วยกันนานจึงทำให้เกิดลูกมาก อีกประการหนึ่งเป็นเพราะชาวชนบทมีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการคุมกำเนิดและวิธีการคุมกำเนิด ตลอดจนมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอที่จะซื้อยา หรือจ้างทำหมันผ่าตัดได้

7. มีระดับการศึกษาและอาชีพต่ำ เพราะขาดสถาบันการศึกษา ขาดสิ่งจูงใจ ขาดรายได้ ขาดอุปกรณ์เครื่องมือการศึกษา และขาดสถาบันฝึกฝนอาชีพที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้ชาวชนบทมีชีวิตความเป็นอยู่ตามมีตามเกิด

8. เป็นคนหัวโบราณ (Conservative) เชื่อโชคกลาง มีความคิดคับแคบ ยากต่อการเปลี่ยนแปลง

9. มีความเชื่อตามประเพณี ท้อแท้ ไม่กระตือรือร้น เคยเชื่ออย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น

10. มีอายุเฉลี่ยแล้วน้อยกว่าชาวเมือง เพราะขาดอาหารและสิ่งบำรุงร่างกายอย่างเพียงพอ ขาดแพทย์และพยาบาลที่จะให้บริการแก่ประชาชน ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสะอาดและอนามัย

11. ขาดการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะขาดความรู้และประสบการณ์ ทำให้ดำเนินชีวิตไปวันๆ อย่างตามมีตามเกิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ เป็นเรื่องของภายนอก หรือมาจากภายนอก ไม่ใช่เกิดจากความรู้ความเข้าใจของตนเอง

12. ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น ในงานแต่งงาน บวชนาค งานศพ ทำบุญ หรืองานฉลองอื่นๆ มีการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก

13. ขาดสถาบันและบริการสาธารณะอื่น ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เช่น โรงเรียน พยาบาล ไฟฟ้า ประปา ถนน ตลาด เป็นต้น

14. มักจะทำงานเป็นฤดูกาล และมีการว่างงานเป็นประจำ

15. มีการช่วยเหลือกันโดยไม่คิดมูลค่า หรือต้องการสิ่งตอบแทน

16. การควบคุมสังคม (Social Control) ขึ้นอยู่กับกลุ่มปฐมภูมิเป็นส่วนใหญ่

มุสลิมชุมชนเมือง

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้คำนิยาม คำว่า ชุมชนเมือง หมายถึง ถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของประชากรจำนวนมาก ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่สูง ประชากรมีความหลากหลายในด้านลักษณะ อาชีพงานประกอบอาชีพ อุตสาหกรรม บริการ และบริหารจัดการเป็นหลัก มีวิธีการคิดแบบตรรกนิยม (rationalism) มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบทางการ (ทฤษฎีภูมิ) สภาพทางธรรมชาติของถิ่นฐานถูกปรับเปลี่ยนแล้วเป็นส่วนมาก สภาพโดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างเร็วกว่าเขตชนบท ชุมชนเมืองในงานวิจัยนี้ หมายถึง ชุมชนมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร

การย้ายถิ่นของชาวมุสลิมสู่กรุงเทพมหานครแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือกลุ่มแรกเข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กลุ่มที่สองถูกกวาดต้อนมาจากปัตตานี ไทรบุรี และสตูล ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มที่สามถูกกวาดต้อนมาจากเขมรในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช และกลุ่มที่สี่เป็นมุสลิมในบังคับของชาวต่างชาติที่เข้ามาภายหลังเปิดประเทศ ได้แก่ มุสลิมจากประเทศที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ เช่น จากอินเดีย ปากีสถาน และอัฟกานิสถาน และมุสลิมจากอินโดนีเซียที่เข้ามาในสมัย รัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 7

ชุมชนมุสลิมในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากมลายูหรือมาเลย์ เป็นมุสลิมกลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยมุสลิมเหล่านั้นได้ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นเจ้าพระยา ชาวมุสลิมตั้งรกรากอาศัยอยู่ในที่หลายๆแห่ง เช่น ธนบุรี สีแยกบ้านแขก พุ่งครุ พระประแดง บางคอแหลม มหานาค พระโขนง คลองตัน มีนบุรี หนองจอก เป็นต้น

ประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอาณาจักรลังกาสุกะ เดิมเป็นรัฐ ปัจจุบันคือ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ทั้ง 3 จังหวัดนี้เป็นอาณาจักรมาก่อน เมื่อปี พุทธศักราช 1058 มีกษัตริย์ที่ชื่อภกทัตปกครองอาณาจักรแห่งนี้ ในสมัยนั้นอาณาจักรลังกาสุกะ จะนับถือศาสนาพราหมณ์และฮินดู ในอดีตวัฒนธรรมฮินดู มีอิทธิพลค่อนข้างมาก ช่วงเวลานั้นเองได้มีอาณาจักรศรีวิชัย ได้แผ่ขยายอาณาจักร จึงมีอิทธิพลต่ออาณาจักรลังกาสุกะ ทำให้อาณาจักรลังกาสุกะได้รับศาสนาพุทธ ต่อมาเมื่ออาณาจักรลังกาสุกะเปลี่ยนการนับถือมาเป็นศาสนาพุทธ ช่วงเวลานั้นอาณาจักรศรีวิชัยก็มาครอบงำจนเป็นศาสนาพุทธทั้งหมด ต่อมากษัตริย์อาณาจักรศรีวิชัย ในสมัยนั้น (ไม่ทราบพระนาม) ได้มองหาสถานที่ขอให้เมืองหลวงอยู่ในอาณาจักรลังกาสุกะ ซึ่งอยู่ในการปกครองของอาณาจักรศรีวิชัย ปรากฏว่ามีการเสนอหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งมีผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำ และการประกอบอาชีพหาปลา หัวหน้าหมู่บ้านที่แห่งนี้มีชื่อว่า “โตะปานี” ในภาษามลายู แปลว่า ผู้นำชุมชนหรือคนที่มียุทธิพลต่อคนเหล่านั้นในหมู่บ้าน กษัตริย์ในสมัยนั้นจึงได้นำหมู่บ้านนี้มาเป็นเมืองหลวง โดยหมู่บ้านแห่งนี้มีหัวหน้า

หมู่บ้านชื่อ โตะปะตานิ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ปะตานิ” เพราะคำว่า ปะ ในมุสลิม คือ พ่อ เป็นการให้เกียรติกัน (จากนั้นจึงเรียกเพี้ยนมาเป็นปัตตานี จนถึงปัจจุบัน) เมืองปะตานิหรืออาณาจักรลังกาสุกะ เดิมมีอีกชื่อหนึ่งว่า รัฐปะตานิ

ในปี พุทธศักราช 2000 พ่อค้าอาหรับ ซึ่งได้เดินทางโดยลงมาจากทางอินเดียและผ่านเข้ารัฐปะตานิ ในช่วงนั้นก็ได้อำนาจไปด้วย และเผยแพร่ศาสนาอิสลามไปด้วย เมื่อเผยแพร่อยู่ที่รัฐปะตานิได้ระยะหนึ่ง พ่อค้ามาแต่งงานกับคนที่รัฐปะตานิ (ภรรยาของพ่อค้าจึงเป็นมุสลิมด้วย) แล้วได้เผยแพร่จนกษัตริย์เป็นมุสลิม จึงให้ประชาชนรับเอาศาสนาอิสลามไปด้วย ในพุทธศักราชปี 2000 จึงได้รับฉายาว่า “รัฐปะตานิดารุสซาลาม” (ดารุส แปลว่า บ้าน ซาลาม แปลว่า สันติ ดังนั้นจึงแปลว่า บ้านแห่งความสันติ) ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา รัฐปะตานิเดิมที่นับถือศาสนา พราหมณ์ ฮินดู พุทธ จึงเปลี่ยนมาเป็นศาสนาอิสลาม

ในสมัยรัชกาลที่ 1 รัฐปะตานิในยุคนั้นมีความระส่ำระสาย มีการปกครองที่ผลัดเปลี่ยนไปไม่มีการส่งเครื่องบรรณาการให้กับส่วนกลาง จึงได้มีราชโองการให้จัดตั้งกำลังทหารจากบางกอก โดยมีพระยาราชบังสันหรือขุนแม่เป็นแม่ทัพนำไปรบที่รัฐปะตานิ มีราชโองการโปรดเกล้าให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาทที่สงขลา นำ 2 กำลังมารวมกันเพื่อยกทัพไปเข้าตีที่รัฐปะตานิ เมื่อไปถึงรัฐปะตานิ ทางพระยาราชบังสันยังไม่โจมตีก่อน ได้ส่งทูตไปเจรจากับสุลต่าน ผู้ปกครองรัฐปะตานิชื่อว่า “สุลต่านโมฮัมหมัด” ซึ่งไม่ยอมจำนนที่จะไม่เป็นเมืองขึ้นของใครโดยเด็ดขาดและไม่รับข้อเสนอใดๆทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นพระยาราชบังสันจึงต้องขึ้นรบกับรัฐปะตานิ ภายใต้การนำของสุลต่านโมฮัมหมัด เมื่อรบเสร็จ ฝ่ายรัฐปะตานิได้พ่ายแพ้

เมื่อรัฐปะตานิล่มสลาย จึงเป็นเมืองขึ้นของสยาม ในปี พ.ศ. 2325 ประชาชนและทหารจากรัฐปะตานิ จึงถูกจับมาเป็นเชลย ครั้งแรกถูกเกณฑ์มา 4,000 คน โดยขึ้นเรือมา ด้วยความที่ไม่เคยเป็นเชลยของใครมาก่อนและไม่เป็นเมืองขึ้นของใคร ทำให้บางคนกระโดดหนีลงทะเล บางคนก็รอดบ้าง บางคนก็จมน้ำตายกลางทะเลบ้าง ทหารสยามจึงคิดว่าจะทำอย่างไรเพื่อไม่ให้เชลยที่จับมาได้หนีหนีไป ในบันทึกทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า ทหารสยามในยุคนั้นใช้เชือกร้อยหวายต่อกันหลายๆ คนกับเชลยผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะใช้ร้อยหู เชลยที่ได้จับมาจำนวน 4,000 คน ในกลุ่มแรกๆ ได้มาลงที่ สี่แยกบ้านแขก (ในอดีตเป็นพื้นที่ชาวมุสลิมที่มีเชื้อสายราชวงศ์) จากนั้นก็มาที่ถนนตก สวนหลวง เจริญกรุง บ้านอู่ (ในเขตบางรัก) ซึ่งรัฐบาลในยุคนั้นได้กำหนดพื้นที่เอาไว้ จากนั้นไปไว้ที่คลองตัน (เดิมชื่อคลองกะลันตัน เป็นภาษามลายู) มินบุรี (เดิมชื่อ เมืองมิน) หนองจอก และสองฝั่งคลองคลองแสนแสบ เหตุผลที่รัฐบาลในยุคนั้นทำแบบนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวรัฐปะตานิหรือมลายู รวมตัวกันเพื่อก่อกบฏ

ได้ สังเกตได้ว่าเวลาที่เรากลับไปมาแถวคลองตัน บางกะปิ มีนบุรี หนองจอกจะสังเกตเห็นว่า ชุมชนชาวมุสลิมนั้นค่อนข้างมาก เหตุเพราะตอนที่จับเป็นเชลยในสมัยนั้นจะนำมาไว้ ณ ที่แห่งนี้เป็นที่แรกๆ ในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน คลองแสนแสบก็คือลำน้ำสายประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติบรรพชนมุสลิมในยุครัตนโกสินทร์ มีความผูกพัน และเกี่ยวข้องกันอย่างแนบแน่น เป็นจุดเริ่มต้นชีวิตใหม่ของชาวมุสลิมที่ลี้ภัยและบ้านแตกสาแหรกขาดจากหัวเมืองมลายู และได้เริ่มต้นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ ณ “คลองแสนแสบ”

มุสลิมชุมชนชนบท

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้คำนิยาม คำว่า ชุมชนชนบท หมายถึง ถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของประชากรจำนวนน้อย ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ต่ำ ประชากรมีความคล้ายคลึงกันในด้านลักษณะอาชีพงาน และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีวิธีการคิดแบบธรรมเนียมนิยม (traditionalism) มีรูปแบบ ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบกันเอง (ปฐมภูมิ) สภาพ ทางธรรมชาติของถิ่นฐานนี้มีการปรับเปลี่ยนแล้วเพียงส่วนน้อย สภาพโดยทั่วไปมี การเปลี่ยนแปลงค่อนข้างช้ากว่าเขตเมือง งานวิจัยนี้ ชุมชนชนบทหมายถึง ชุมชนมุสลิม ในจังหวัดฉะเชิงเทรา นครนายก ปทุมธานี อยุธยา อ่างทอง และสมุทรปราการ

ชุมชนมุสลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา จากการตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมมลายูตลอดเส้นทางคลองแสนแสบ จากใจกลางกรุงเทพมหานครจนมาถึงเขตหนองจอกซึ่งติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทราทำให้มีชุมชนมุสลิมเชื้อสายมลายูเกิดขึ้นในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเฉพาะอำเภอบางน้ำเปรี้ยวมีแม่น้ำลำคลองตามธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำนครนายก และคลองที่ขุดขึ้น คือ คลองท่าไข่ คลอง 14 ถึง คลอง 20 คลองหกวา คลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต (คลองเจ้า) และคลองบางขนาก และจากการขุดคลองบางขนากทำให้เกิดชุมชนขึ้น โดยเฉพาะชาวไทยมุสลิม ซึ่งได้อาศัยลำคลองนี้มาตั้งหลักแหล่งในอำเภอบางน้ำเปรี้ยวเป็นจำนวนมาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยวมีอาณาเขตทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก และอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา และกิ่งอำเภอกองเขื่อน ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานีและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ชุมชนมุสลิม จังหวัดนครนายก ชุมชนมุสลิมจังหวัดนครนายกตั้งอยู่ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนา และอำเภอองครักษ์ ในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมุสลิมในจังหวัดนครนายกจะมาในลักษณะของครอบครัวเพียง 2-3 ครอบครัว แล้วจึงมีการชักชวนให้เครือญาติหรือเพื่อนบ้านให้เดินทางมาอยู่เพิ่มขึ้นกลายเป็นชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น ชุมชนมุสลิมจังหวัดนครนายก มีประวัติความเป็นมาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองปัตตานีภาคใต้ของประเทศไทยที่อพยพมาอยู่ หลายแห่ง โดยเริ่มจากมาอาศัยอยู่ในแถบเขตหนองจอก มีนบุรี จากนั้นมาอยู่ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา และสุดท้ายได้มาอยู่ที่บ้านคลอง 3 อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ในช่วงปี พ.ศ. 2450

กลุ่มที่สองเป็นมุสลิม เชื้อสายอินเดียซึ่งเดิมอาศัยอยู่ในแถบมหานาค คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร และปากน้ำ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ก่อนที่จะอพยพมาตั้งรกรากในพื้นที่บ้านชุมพล อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ในช่วงปี พ.ศ. 2416

กรณีของตำบลบึงศาล อำเภอองครักษ์ มีมุสลิมร้อยละ 80 อยู่อาศัยรวมกันโดยยึดหลักศาสนาอิสลามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนมากอาศัยอยู่ในหมู่ที่ 3,5,6,7,8,9 และหมู่ที่ 2 บางส่วนแหล่งที่อยู่อาศัยสร้างบ้านเรือนดิคริมคลองเป็นหลักเพราะเดิมที่ใช้ลำคลองเป็นแหล่งอาหาร เส้นทางการคมนาคม ขนส่งสินค้าการเกษตร แต่ปัจจุบันมีถนนขนานกับแนวลำคลองแล้วจึงหันมาใช้เส้นทางถนนแทนทั้งหมด การดำเนินชีวิตประจำวันโดยยึดหลักศาสนาจะเห็นได้ชัดเจนว่ามีการก่อสร้างมัสยิดอยู่ทุกชุมชนมุสลิม เพราะต้องอาศัยสถานที่ดังกล่าวเป็นโรงเรียนสอนศาสนา มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่เป็นประจำทุกวัน โดยเคร่งครัด ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชุมชนมุสลิมจึงดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ส่วนชาวพุทธเป็นประชากรส่วนน้อยของตำบลบึงศาล อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ส่วนมากอาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1,2,4 เป็นหลัก ก่อสร้างบ้านเรือนตามแนวลำคลอง มีวัดอยู่หนึ่งแห่งตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ซึ่งใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนามีการประกอบพิธีกรรมประจำปี และมีการจัดงานประเพณีเป็นประจำ ทั้งชาวมุสลิมและชาวพุทธในจังหวัดนครนายก อาศัยหลักการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และหลักการมีส่วนร่วม อยู่ร่วมกันโดยยึดถือแนวการดำเนินชีวิตของตนตามหลักศาสนาของแต่ละคน อาศัยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นตัวกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ เป็นแบบพี่แบบน้องในสังคมเดียวกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

กลุ่มที่สามเป็นมุสลิมที่เดินทางมาจากปากิสถาน ครั้งแรกมาอาศัยอยู่ในอำเภอเมืองนครนายก ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านโค้งบ้านแขก อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ในช่วงปี พ.ศ. 2529

ชุมชนมุสลิม จังหวัดปทุมธานี ในจังหวัดปทุมธานีมีชาวมุสลิมอยู่ในเขตอำเภอลำลูกกา อำเภอหนองเสือ อำเภอสามโคก อำเภอลาดหลุมแก้ว อำเภอกลองหลวง และอำเภอเมือง ชาวไทยมุสลิมบางครั้งเรียกว่า "แขก" จึงเรียกหมู่บ้านชาวไทยมุสลิมว่า "บ้านแขก" การตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เมื่อ พ.ศ. 2334 ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระราชวังบรมหสุรสีหนาท ยกทัพไปทำสงครามเพื่อรวบรวมชาติไทยให้เป็นปึกแผ่น ที่หัวเมืองปัตตานีจะแบ่งแยกดินแดนเป็นหัวเมืองอิสระไม่ขึ้นต่อกรุงเทพฯ การยกทัพไปปราบกบฏในครั้งนี้ได้นำปืนใหญ่พญาตานีที่ซัดได้กลับมาด้วย (ปัจจุบันปืนใหญ่พญาตานีตั้งอยู่ที่หน้ากระทรวงกลาโหม) และได้ย้ายครอบครัวอิสลามเมืองปัตตานีเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่หนองจอก มีนบุรี จังหวัดกรุงเทพฯ และอีกส่วนหนึ่งนำมาไว้ที่คลอง 8 ตำบลบึงคำพร้อย อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี และในปี พ.ศ. 2373 เมืองปัตตานีเกิดแข็งอีกจึงโปรดเกล้าฯให้ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาปรียวรงค์ (ดิศ บุญนาค) ยกทัพไปปราบ และได้ย้ายครอบครัวของ ไทยมุสลิมเมืองปัตตานีให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอกลองหลวง และที่ตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมืองจังหวัดปทุมธานี

ต่อมาในปี พ.ศ.2381หัวเมืองปัตตานีเกิดแข็งเมืองขึ้นอีกครั้ง ไม่ยอมเป็นเมืองขึ้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึง โปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (พัก บุญนาค) เป็นแม่ทัพไปปราบกบฏหนี เข้าป่าแม่ทัพก็ตามไปกวาดต้อนให้เหลือ จำนวนน้อยที่เพื่อป้องกันการรวมตัวก่อการ กบฏอีก ได้นำครอบครัวของชาวมุสลิมมาไว้ ที่วัดสร้อยทองอีกจำนวนมาก และอีกส่วนหนึ่งนำ มาไว้ที่คลองลากค้อน ตำบลหน้าไม้ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปทุมธานีนิยมตั้งบ้านเรือนรวมกันอยู่เป็นหมู่บ้าน และมีความเป็นอยู่ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง แม้แต่ภาษาที่ใช้จะใช้ภาษาอาหรับและภาษามลายูผสมผสานกัน การแต่งกาย ผู้ชายจะใช้ผ้าโพกศีรษะเรียกว่า "โพกผ้าซาราวั่น" หรือในบางครั้งจะสวมหมวกกะเปี้ยะ (กะปิยะ) ผู้หญิงใช้ผ้าคลุมหน้า สวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าปาเต๊ะ (ผ้าถุง) ไม่รับประทานหมู ไม่เลี้ยงสุนัข ปฏิบัติตามศาสนบัญญัติอย่างเคร่งครัด ภาษาที่ชาวไทยมุสลิม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานีใช้ไม่เหมือนภาคใต้ของประเทศไทยที่ใช้ภาษามลายูของท้องถิ่น และมีได้ใช้ภาษาอาหรับโดยตรง แต่เป็นการใช้ภาษาแบบผสมผสานและมีศัพท์เรียกเฉพาะของตนเอง ในการออกเสียงภาษาไทยภาษาพูดทั่วไป จะออกเสียงสูง เช่น เป็ด เป็น เป็ด เฝ็ด เป็น เฝ็ด สะอาด เป็น สะอาด ขยะ เป็น ขยะ คำเรียกวงศ์ญาติ

ก็มีความหมายแตกต่างกันในกลุ่มชาวไทยมุสลิมเอง ซึ่งพบว่า เด็กชาวไทยมุสลิมจะเรียกพ่อว่า ป๊ะเป๊ะ แม่ว่า ยะห์ ป้า ซึ่งคำทุกคำหมายถึงพ่อ

ชุมชนมุสลิม จังหวัดอยุธยา สมัยกรุงศรีอยุธยา การย้ายถิ่นของชาวมุสลิมเข้าสู่กรุงศรีอยุธยามี 3 ลักษณะ ลักษณะแรกคือเข้ามาทำการค้าขายแล้วตั้งหลักแหล่งอยู่เลย ส่วนใหญ่มาจากอาหรับ เปอร์เซียและอินเดีย ลักษณะที่สองคือเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โดยหลบภัยสงครามเข้ามา ได้แก่ มุสลิมจากเปอร์เซียในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มุสลิมจากเขมร และอินโดนีเซียในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และลักษณะที่สามคือถูกกวาดต้อนจากหัวเมืองประเทศราช ได้แก่ มุสลิมจากเขมรที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ มุสลิมจากมะละกา ถูกกวาดต้อนมาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และมุสลิมจากปัตตานีถูกกวาดต้อนมาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง

ในจังหวัดอยุธยา มีชุมชนมุสลิมเก่าแก่หลายแห่งด้วยกัน อาทิเช่น ต.ลุมพลี ต.คลองตะเคียน อ.เมือง เป็นต้นอาศัยของชุมชนมุสลิมผ่านมาหลายชั่วอายุคน ในสมัยอยุธยา มุสลิมที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ส่วนใหญ่มาจากสายซุนนี เชื้อสายจากอินโดนีเซีย มลายู และปัตตานี ส่วนแขกเปอร์เซียจะเดินเรือเข้ามาค้าขายกับสยามและดินแดนในแถบนี้ ก่อนจะสถาปนาเป็นกรุงศรีอยุธยา และชาวเปอร์เซียในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เป็นชาวอิหร่าน จึงไม่แปลกที่ชาวมุสลิมในอยุธยาจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เพียงแต่ชาวมุสลิมจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งวัฒนธรรมและแนวทางปฏิบัติในเรื่องศาสนาอิสลามที่เข้มแข็ง ในสมัยอยุธยา ไทยมีการติดต่อกับค้าขายกับหลายชนชาติด้วยกัน มีร่องรอยโบราณสถานปรากฏให้เห็นทั้งสุเหร่า หมู่บ้านโปรตุเกส หมู่บ้านฮอลันดา หมู่บ้านญี่ปุ่น ฯลฯ

ผู้นำศาสนา (อิหม่าม) ท่านหนึ่งในชุมชนมุสลิมลุมพลี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า มีพ่อค้าชื่อว่า สุเซ็น เป็นชาวเปอร์เซียที่นับถือศาสนาอิสลาม เคยเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถูกหลานของเขาได้สร้างมัสยิดในหมู่บ้านสระบัว ต.ลุมพลี เป็นเรือนไม้เล็กๆ หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ต่อมาชาวไทยมุสลิม ซึ่งอพยพมาจากเมืองตานี ได้มาร่วมกับตระกูลสุเซ็น ร่วมกันสร้างมัสยิดใหม่แทนมัสยิดเดิมซึ่งชำรุด ปัจจุบันเรียกว่า มัสยิดนูรุลยะมาล รูปทรงปั้นหยา หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ พื้นปูด้วยหินอ่อนจากอิตาลี รูปทรงสถาปัตยกรรมมาจากประเทศอียิปต์ อายุกว่า 100 ปี เป็นศิลปกรรมตะวันออกกลาง ฝีมือประณีตที่งดงามมาก

ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ ชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางใต้ของพระนคร ชุมชนคลองตะเคียนเป็นชุมชนเก่าแก่ของมุสลิมอีกแห่ง ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากแขกเปอร์เซีย หรือเรียกว่า แขกเจ้าเซ็น ซึ่งเข้ามาติดต่อค้าขายก่อนจะสถาปนาเป็นกรุงศรีอยุธยา แขกเปอร์เซียในสมัยอยุธยา ส่วนใหญ่เข้ามาตั้งหลักแหล่งนอกเกาะพระนคร ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม เภกอะหมัด ผู้นำชุมชนได้เข้ามารับราชการเป็นเสนาบดีกรมมหาดไทย จนได้รับพระราชทานที่ดินในเขตกำแพงพระนคร จึงจัดพื้นที่บางส่วนสร้างศาสนสถานและบ้านพัก พ่อค้าเปอร์เซียผู้นี้ มีบทบาทในการสร้างชุมชนมุสลิมในอยุธยา และเป็นต้นตระกูลขุนนาค

ชุมชนมุสลิมจังหวัดอ่างทอง ในจังหวัดอ่างทอง มีการเผยแพร่เข้ามาของศาสนาอิสลามน้อยมาก แม้ว่าจำนวนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดใกล้เคียงมีมานานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กลุ่มพี่น้องชาวไทยมุสลิมในจังหวัดอ่างทองนั้นเริ่มเข้ามาตั้งหลักแหล่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปัจจุบันเป็นชุมชนเล็ก ๆ อยู่ใน ตำบลชะโงก อำเภอลำบัว ซึ่งอยู่ทางเขตต่อแดนจังหวัดสิงห์บุรีและลพบุรี ประชากรชาวมุสลิมมีประมาณ 3,400 คน มีมัสยิด 2 แห่ง นอกจากนั้นยังมีชาวมุสลิมที่มาตั้งร้านขายอาหารและสินค้าอยู่บ้างในตลาดเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมชาวอ่างทองอย่างร่มเย็นเป็นสุขเสมอมา ตำบลชะโงก อำเภอลำบัวนี้ เป็นชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุข แม้จะมีวัฒนธรรมทางความเชื่อที่แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอยู่บ้าง แต่ก็สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับชาวอ่างทองได้อย่างสันติสุข

ชุมชนมุสลิม ตำบลชะโงก อำเภอลำบัว จังหวัดอ่างทองนี้ มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อประมาณ พ.ศ. 2260 มีกลุ่มพ่อค้าทางตอนใต้ของประเทศไทยหลายกลุ่มเดินทางมาตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีทำเลดี เป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์และสงบ บางกลุ่มถูกกวาดต้อนมาจากเหตุการณ์สงคราม บางกลุ่มเดินทางมาเพื่อการค้าขายต่อเนื่องมาหลายยุคหลายสมัย และมีกลุ่มพ่อค้ามุสลิมกลุ่มหนึ่งจากเมืองปัตตานี มีผู้นำคือ โต๊ะกีโว หรือ โต๊ะกีสุหร่า เดินทางมาตามลำน้ำเจ้าพระยาจนถึงแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ พบเห็นทำเลที่ตำบลเทวราชเป็นที่สงบอุดมสมบูรณ์ดี จึงได้ชักชวนกันก่อตั้งเป็นชุมชนท่ามาหากินกันอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อเห็นว่ายังไม่ค่อยเหมาะสมจึงชักชวนกันย้ายมาตั้งชุมชนแห่งใหม่ที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออก ปัจจุบันคือกลุ่มชาวมุสลิมที่บ้านชะโงก ตำบลชะโงก อำเภอลำบัว ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งหลักแหล่งสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนมุสลิมจังหวัดสมุทรปราการ สำหรับจังหวัดสมุทรปราการเป็นพื้นที่ที่มีพี่ชาวมุสลิมลงรากฐานเป็นชุมชนใหญ่มาแล้วกว่าเกือบ 300 ปี จนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยา ได้มีกลุ่มพ่อค้ามุสลิมจากมะละกา ซึ่งอยู่ปลายแหลมมลายูได้มาทำการค้าขายอยู่แถบเมืองนครเขื่อนขันธ์หรืออำเภอพระประแดงในปัจจุบัน (ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 ทรงตั้งเมืองนครเขื่อนขันธ์ขึ้น ใน ปี พ.ศ.2358 ได้โปรดเกล้าให้บุตรชายของพระยาเซ่งญี่นามอญที่เข้ามาพึ่งพระโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์สยาม เป็นเจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์ ซึ่งสืบต่อกันมาถึง 8 คน) การค้าขายของพ่อค้ากลุ่มนี้รุ่งเรืองขึ้นตามลำดับเพราะมีการค้าขายกับผู้คนจากหลายพื้นที่ จึงมีการตั้งหลักปักฐานตลอดมา ซึ่งถือได้ว่าเป็นมุสลิมกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งรากฐาน ณ ที่นี้ จากนั้นก็มีมุสลิมจากประเทศอินเดีย ได้เดินทางเข้ามาเพื่อค้าขายในย่านนี้เช่นกัน และเริ่มลงหลักปักฐานเพื่อค้าขายสินค้าทั้งกับพ่อค้าจากต่างแดนและผู้คนในพื้นที่ มุสลิมชาวอินเดียส่วนหนึ่งได้รับราชการทำงานรับใช้เจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์ ในหน้าที่ดูแลบัญชีตามความถนัดเป็นที่พอใจของเจ้าเมือง ที่ทั้งเก่ง ทั้งขยัน และซื่อสัตย์ ชาวอินเดียที่มาค้าขายและทำงานเกือบทั้งหมดจะมาเฉพาะผู้ชาย เจ้าเมืองเกรงว่าไม่นานพวกนี้ก็จะต้องกลับไป เพราะไม่มีอะไรผูกมัด วันหนึ่งในขณะที่ทั้งชาวมอญ และอินเดียต่างต้องมาเล่างานที่ทำไปในแต่ละวันให้เจ้าเมืองได้รับทราบ เหล่าข้าราชการมอญที่มาร่วมต่างก็พากันมาด้วยเจ้าเมืองเลยเอ่ยปากให้ชาวอินเดียที่รับใช้อยู่นั้นเลือกพวกนางไว้เป็นคู่ครอง ซึ่งเป็นกุศโลบายมิให้พวกนี้ต้องกลับบ้านเพราะไม่มีครอบครัว จากคำเล่าขานกันมาว่า เสียงร้องของสาวชาวมอญร้องให้กันระงม เพราะกลัวที่ต้องไปเป็นเมียของพวกแขกที่ทั้งตัวใหญ่และดำมีหนวดยาว แต่ทุกอย่างก็ผ่านด้วยดี จึงจะเห็นได้ว่ากลุ่มมุสลิมชาวอินเดียรุ่นแรก ๆ กับชาวมอญบ้านปากลัดจะเป็นเครือญาติใกล้ชิดกัน เรื่องเหล่านี้ยังมีประวัติที่เชื่อถือได้ เพราะยังมีลูกหลานสืบทอดกันจนถึงปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นตระกูล “ยังเจริญ” จากมะละกา หรือตระกูล ไวทยานนท์ และวงศ์พานิชจากอินเดีย

หลังจากที่อาณาจักรฟตอฮ์ศอลาม (ปัตตานีในปัจจุบัน) ถูกสยามตีแตก พระราชวังและมัสยิดหรือเซะฎุกเฆาทำลาย ก็มีการกวาดต้อนผู้คน โดยเฉพาะพวกทหารนั้นมาใน ส่วนกลางกว่า 4,000 พันคน ซึ่งบางส่วนก็เสียชีวิตเพราะโรคภัยไข้เจ็บ บางส่วนก็โดนน้ำหนึเสียชีวิตในทะเล ทหารสยามจึงต้องจับร้อยหวาย เพื่อจะได้โดนน้ำหนึไม่ได้ จากนั้นก็ได้นำเชลยศึกเหล่านี้แยกย้ายกันไปไว้ในพื้นที่ต่าง ๆ การเฆาทำลายและการกวาดต้อนเชลย ถือเป็นเรื่องปกติของสงครามในยุคนั้น ถ้าไม่ทำลายไม่นานก็จะมีการแข็งข้อต่อสู้รบกันไม่รู้จบ เชลยศึกส่วนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักรบหัวแข็ง และผู้รู้ทางศาสนาได้ถูกต้อนมาไว้ที่ปากคลองลัดหลวงหรือชาวมุสลิมบ้านปากลัดในปัจจุบัน โดยมองว่าถ้ามีศึกสงครามกับผู้รุกรานที่เข้าโจมตีกรุงรัตนโกสินทร์ในอนาคต เชลยศึกเหล่านี้ก็จะเป็นด่านแรกคอยป้องกันไว้ อีกอย่างมองว่าเจ้าเมืองเขื่อนขันธ์คงจะควบคุมดูแลเชลยพวกนี้ได้อย่างดี

เมื่อเวลาผ่านไปหลายเหล่านี้เริ่มประกอบสัมมาอาชีวะมีที่ทำกิน บางคนที่มีความรู้ก็ได้รับราชการเป็นเก็บเบี้ยค่าที่ดินส่งเจ้าเมืองเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจ และสามารถอยู่ร่วมกับชาวมอญได้เป็นอย่างดีก็อุปถัมภ์มีมุสลิมเดิมที่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว การรวมกลุ่มของมุสลิมจึงเกิดขึ้นเป็นชุมชน มีการสร้างมัสยิด โดยการสนับสนุนผ่านการเงินจากกลุ่มพ่อค้ามุสลิมที่มาอยู่ก่อน หรือที่เรียกกันติดปากว่าแขกเก่า ซึ่งมีมัสยิดหลังแรกเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวบนเนื้อที่ 300 ตารางวา ที่ได้รับบริจาคจากอภัยชาติ นุตรโตะวังปนา สร้างในปี พ.ศ.2425 และเนื่องจากหลายส่วนใหญเป็นผู้รู้ทางศาสนา จึงมีญาติพี่น้องและลูกหลานจากปัตตานี และรัฐกลันตันของมลายูมาเยี่ยมและมาเล่าเรียนกันมากขึ้นๆ บางส่วนมาแล้วก็กลับไป แต่ก็ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่มาแล้วไม่กลับ เพราะสามารถอยู่มีที่กิน ที่นา สามารถทำมาหากินได้อย่างสบาย ชุมชนมุสลิมบ้านปากลัดจึงเกิดขึ้น และจากการที่มีผู้รู้ทางศาสนา หรือที่เรียกกันว่า “โตะอาหลีม” หลายคน จึงมีมุสลิมจากพื้นที่ต่างๆ มาเล่าเรียนศาสนาอิสลามกันมาก เล่ากันว่า “ถ้าพายเรือจากต้นคลองเข้าสู่หมู่บ้านแขก จะได้ยินแต่เสียงคนท่องอ่านคัมภีร์อัล-กุรอานไม่ขาดเสียงตลอดลำคลอง” ดังจะเห็นได้ว่าผู้ที่ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรี เกือบทุกท่านต่างก็เคยได้มาเล่าเรียนกับครูบาอาจารย์ในบ้านปากลัดทั้งสิ้น

มุสลิมบ้านปากลัดเป็นกลุ่มคนที่อยู่มาช้านาน ตั้งก่อนมินครเขื่อนขันธุ์ จนมาถึงอำเภอพระประแดง ของจังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบัน และเมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าจำนวนผู้คนที่มากขึ้น มุสลิมบ้านปากลัดจึงได้มีการอพยพไปยังพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดใกล้เคียง อาทิ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี อยุธยา เพชรบุรี หรือแม้แต่ นครศรีธรรมราช ในขณะที่เดียวกันเมื่อเกือบ 100 ปี ที่ผ่านมาก็มีมุสลิมอีกจำนวนมากจากที่ต่างๆ ทั้งมีนบุรี ละโว้ เจริญเทรา นครนายก นนทบุรี อยุธยา ต่างก็อพยพเข้ามาในจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อตั้งหลักปักฐานทำมาหากิน ในอำเภออื่นๆ ของจังหวัด เช่น อำเภอบางพลี บางบ่อ เมือง สำโรง จึงทำให้จำนวนมุสลิมในจังหวัดสมุทรปราการเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบันในจังหวัดสมุทรปราการมีพี่น้องมุสลิมอาศัยอยู่ทั้งที่เป็นสัปบุรุษมีชื่อในทะเบียน และไม่ได้เป็นสัปบุรุษเป็นประชากรแฝงรวมแล้วเกือบ 3 หมื่นคน อาศัยอยู่ใน 13 มัสยิด

ถ้าจะพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทแล้วพบว่าปัญหาของการแบ่งแยกลักษณะของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท หรือชุมชนใดควรเป็นชุมชนเมืองชุมชนใดควรเป็นชุมชนชนบทยังเป็นปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้งกัน แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนเมืองและชุมชนชนบทดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการกำหนดพื้นที่ชุมชนเมืองและชุมชนชนบทในการเก็บข้อมูลประชากรกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

2.4 แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

พริยทท โอธพันท์ (2551: 17-21) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม ของ Charles Horton Cooley และ George Herbert Mead ไว้ได้อย่างเข้าใจ คือการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับทัศนคติ คุณค่า และการกระทำที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นสมาชิกของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง การขัดเกลาทางสังคมเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ ในระดับจุลภาจะพบว่า การขัดเกลาช่วยให้อมนุษย์ค้นพบวิธีการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมและสิ่งทีบุคคลอื่นคาดว่าเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น การปฏิบัติตามคุณค่าและบรรทัดฐานของสังคม แต่ในระดับมหภาจะพบ

ความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมในลักษณะเป็นสิ่งที่มีส่วนทำให้มนุษย์สามารถส่งผ่านวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งสู่อุ่นหนึ่งได้ นักสังคมวิทยาหลายท่านเน้นย้ำว่า มนุษย์มีความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองในฐานะที่เป็นบุคคลโดยผ่านการเข้าร่วมในสภาพแวดล้อมทางสังคม ทั้งนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาต่างให้ความสนใจกับวิธีการที่บุคคลพัฒนาและปรับใช้ความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองที่ได้จากการมีอันตรกิริยาทางสังคม

Cooley และ Mead ถือได้ว่าเป็นผู้วางรากฐานทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interaction) ทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม โดยเน้นย้ำไปที่การอธิบายพฤติกรรมการมีอันตรกิริยาทางสังคมผ่านสัญลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญลักษณ์ในรูปแบบของภาษา Cooley และ Mead ปฏิเสธแนวคิดที่ว่ามนุษย์ถูกกำหนดโดยสัญลักษณ์ทางชีวภาพ แต่เชื่อว่ามนุษย์เป็นผลผลิตทางสังคม หรือกล่าวได้ว่าลักษณะของมนุษย์ถูกบ่มเพาะขัดเกลาจากสังคมนอบข้างของเขา Cooley ได้ทำการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์แห่งตน (Self-concept) โดยการสังเกตลูกๆ ของเขาขณะที่กำลังเล่น Cooley ค้นพบว่าเด็กเรียนรู้ที่จะได้รับความสนใจโดยการตีความปฏิกิริยาของผู้อื่นที่มีต่อตน เช่น เด็กเรียนรู้ว่าการทำการรบกวนบางอย่างขณะที่เพื่อนๆ ของพ่อแม่อยู่ในบ้านจะทำให้ตนเองได้รับความสนใจมากกว่าแขกที่มาบ้าน ดังนั้น เด็กเรียนรู้ที่จะตัดสินใจเองโดยใช้จินตนาการว่าบุคคลอื่นจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อตนอย่างไร สิ่งนี้ทำให้บุคคลอื่นทำหน้าที่คล้ายกระจกในการพัฒนาความเป็นตัวตนของเขา Cooley เรียกสิ่งนี้ว่าการเรียนรู้กระจกเงาสะท้อนตัวตน (looking-glass self) ดังนั้น มโนทัศน์แห่งตนจึงมีรากฐานมาจากการรับรู้ของเราเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้อื่นที่มีต่อเรา นั่นคือ เราใช้ผู้อื่นเป็นกระจกสะท้อนปฏิกิริยาของเขาให้เราเห็น สำหรับ Cooley แล้ว กระจกสะท้อนแห่งตนเป็นผลผลิตของกระบวนการสามขั้นตอน ได้แก่ ขั้นแรกเราจินตนาการลักษณะของเราที่ปรากฏต่อสายตาของบุคคลอื่น ขั้นต่อมาเราจินตนาการปฏิกิริยาตอบกลับของบุคคลอื่นต่อภาพปรากฏของเรา

ขั้นสุดท้าย ประเมินตัวเองตามที่เรจินตนาการว่าบุคคลอื่นจะตัดสินตัวเราอย่างไร ซึ่งผลที่ได้รับอาจเป็นบวกหรือลบก็ได้

งานของ Cooley ได้ปูทางในการทำความเข้าใจการขัดเกลาทางสังคมจากทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ขณะที่ Mead ได้สนับสนุนและเติมเต็มงานของ Cooley ในหลายประเด็น Mead ได้จำแนกตัวตน (self) ของมนุษย์ออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ “I” กับ “Me” โดย “I” คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของตนเองที่บุคคลแสดงออกมาโดยที่ไม่ใช่ความต้องการของสังคม ส่วน “Me” คือ ส่วนที่เป็นตัวเองซึ่งเกี่ยวข้องกับรับเอาทัศนคติ ความต้องการ กฎเกณฑ์ ระเบียบประเพณีรอบข้างมาเป็นของตน หรือเรียกได้ว่าส่วนที่เป็นตนเองที่ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม อาทิ ชายคนหนึ่งเมื่อถูกแฟนสาวบอกเลิก เขาได้ทำการฆ่าแฟนสาวทันที หลังจากนั้นเขาเริ่มตระหนักว่าเขาได้ทำอะไรลงไป และไม่รู้ว่าจะอะไรทำให้เขาทำเช่นนั้น เขาเริ่มคิดว่า “ผมฆ่าแฟนที่ผมรักได้อย่างไร” Mead ระบุว่าความรู้สึกที่มีได้สำนึกถึงความถูกคิดชั่วที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ทำให้ชายคนหนึ่งฆ่าแฟนรัก เช่นนี้เป็นสิ่งที่เรียกว่า “I” หรือกล่าวได้ว่า ปฏิกริยาของคนเราในช่วงแรกก่อนจะแสดงการกระทำบางอย่างลงไปเกิดจากตัวตนที่เรียกว่า “I” แต่ก่อนการกระทำเกิดขึ้นการกระทำของเราจะถูกกลั่นกรองโดยบรรทัดฐานของสังคมซึ่งตรงนี้เรียกว่า “Me” ดังนั้น “I” มักจะควบรวม “Me” เข้าไปด้วยก่อนที่จะจัดแสดงการกระทำออกมา อย่งไรก็ตามต้องระลึกเสมอว่า “Me” ไม่ได้เป็นตัวควบคุมการกระทำของบุคคลเสมอไป

Mead ยังได้ชี้ให้เห็นว่า โน้ตสนั้แห่งตนไม่ใช่สิ่งที่ได้รับผลกระทบจากบุคคลอื่นเท่ากันทุกคน ในหลายกรณีคนบางคนมีความสำคัญต่อเรามากกว่าบุคคลอื่น และผู้ที่เราใช้ในการตัดสินพฤติกรรมของเราซึ่งเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อเรามากที่สุดมักถูกเรียกว่าคนสำคัญ (significant others) ตัวอย่างของคนสำคัญก็คือ เมื่อเด็กคนหนึ่งแสดงกริยาก้าวร้าวต่อบุคคลสองคน คนหนึ่งเป็นพี่เลี้ยงที่เพิ่งรู้จักเพียงไม่กี่วัน อีกคนหนึ่งเป็นแม่ที่ตนรัก แม้ว่าทั้งคู่จะมีปฏิริยาตอบสนองต่อการกระทำเด็กเหมือนกันแต่ปฏิริยาตอบสนองจากแม่กับพี่เลี้ยงคนใหม่มีผลต่อพฤติกรรมที่เด็กจะกระทำแตกต่างกัน นอกจากนี้เรายังใช้กลุ่มคนบางคนในการประเมินตัวเรา ทัศนคติ คุณค่า ความเชื่อ และบรรทัดฐานของเรา กลุ่มคนในลักษณะนี้เราอาจเรียกว่ากลุ่มอ้างอิง (reference groups) เช่น เด็กมัธยมปลายตอนต้นอาจเลียนแบบพฤติกรรมการดื่มสุราของเพื่อนรุ่นพี่ เนื่องจากมองว่าเป็นพฤติกรรมที่เด็กกลุ่มเดียวพึงกระทำ ดังนั้น คำถามที่สำคัญในจุดนี้ก็คือ ใครบ้างที่เป็น “บุคคลอื่น” ที่เราใช้เป็นกระแจะเงสะท้อนความเป็นตัวตนของเรา แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมใช้คำเรียก “บุคคลอื่น” ที่ว่านี้เป็น “ตัวแทน” (agents) ในการขัดเกลาทางสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2547: 42-45) จำแนกตัวแทนของการขัดเกลาทางสังคมออกเป็น 6 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ ตัวแทนศาสนา และสื่อมวลชน ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะทำหน้าที่แตกต่างกันไป

1. ครอบครัว เป็นสถาบันลำดับแรกที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาบุคคลให้รู้ว่าสิ่งใดควรและสิ่งใดไม่ควร สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ อารมณ์ ทัศนคติ และความประพฤติของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง

2. กลุ่มเพื่อน เป็นอีกตัวแทนหนึ่งที่มีอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล โดยบุคคลในกลุ่มมักจะมีอายุใกล้เคียงกัน โดยจะมีอิทธิพลต่อกันในด้านทัศนคติของกันเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีอิทธิพลในเชิงบวกและเชิงลบต่อสถาบันอื่นทางสังคม เช่น กลุ่มเพื่อนอาจส่งเสริมให้บุคคลกระทำตามหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของครอบครัวได้

3. โรงเรียนเป็นตัวแทนในเชิงทางการที่จัดตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อขัดเกลาบุคคล โดยเฉพาะทั้งยังเป็นสถานที่ ๆ สร้างโอกาส เด็กมีโอกาสมาพบกันกับเด็กในวัยเดียวกัน ดังนั้นโรงเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เนื่องจากเด็กจะต้องใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้เด็กรับรู้คุณค่าและความรู้ อย่างไรก็ตาม หากการขัดเกลาของโรงเรียนสอดคล้องกับการขัดเกลาของพ่อแม่ก็จะทำให้โลกรับรู้กฎเกณฑ์ของสังคมไปแนวทางเดียวกัน แต่หากไม่สอดคล้องกับการขัดเกลาของพ่อแม่ก็อาจทำให้เด็กเกิดการสับสนได้ หรือหากการขัดเกลาของโรงเรียนสอดคล้องกับความป็นจริงก็จะทำให้เด็กมีความเข้าใจสังคมง่ายขึ้น แต่หากการขัดเกลาของโรงเรียนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงก็อาจทำให้เด็กเกิดความสับสนได้เช่นกัน

4. กลุ่มอาชีพ เป็นสถาบันขัดเกลาทางสังคมที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของบุคคลเป็นสำคัญ เช่น การทำให้ครุมีความเข้าใจถึงจรรยาบรรณของครู เป็นต้น การขัดเกลาทางสังคมในช่วงนี้เป็นช่วงที่บุคคลมีอายุมากพอสมควร หรือค่อนข้างจะเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น การขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าช่วงวัยเด็ก เนื่องจากบุคคลแต่ละคนเมื่อถึงวัยนี้ก็ได้ผ่านการขัดเกลาทางสังคมมาแล้ว จะมีความรู้สึกรู้จักคิดเป็นแบบฉบับของตนเองแล้ว

5. ตัวแทนศาสนา เป็นตัวแทนที่ช่วยในการขัดเกลาบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการเป็นที่ยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ ศาสนาจึงมีส่วนสร้างเจตคติที่ดี จิตใจที่งดงาม พฤติกรรมที่มีคุณธรรม ความสุจริต หรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนที่ขัดเกลาบุคคลให้อยู่ในร่องรอยของศีลธรรม ให้มีความมุ่งมั่น กระทำดีและยับยั้งการกระทำชั่ว แม้ว่าผู้ที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างใกล้ชิดก็ยังสามารถ

ขัดเกลาจากศาสนาทางอ้อม เช่น หลักกฎหมายที่สอดคล้องกับศาสนาเมื่อบังคับใช้กับบุคคลก็ทำให้บุคคลทำตามศาสนาโดยปริยาย

6. สื่อมวลชน เป็นอีกสถาบันที่มีส่วนอย่างยิ่งในการขัดเกลาบุคคลทั้งในด้านความคิดความเชื่อ แบบของพฤติกรรม อย่างไรก็ตามอิทธิพลของสื่อมวลชนจะมีอย่างน้อยเพียงไรก็ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของครอบครัว และภูมิหลังด้านอื่นๆ ที่ได้อบรมขัดเกลาบุคคลในด้านต่าง ๆ มาแล้วเช่นกัน

Shepard (1997) ชี้ให้เห็นตัวแทนที่มีอิทธิพลต่อเด็กและวัยรุ่นในแต่ละช่วงของการเจริญเติบโต โดยชี้ให้เห็นว่าตัวแทนที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาทางสังคมแก่เด็กและวัยรุ่น ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน และตัวแทนอื่นๆ เช่น โบสถ์ ค่ายเยาวชน ศูนย์กีฬา ฯลฯ โดย Shepard ชี้ให้เห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำการศึกษาบุคคลในช่วงต้นของชีวิต การขัดเกลาในช่วงวัยเด็กมิได้ส่งผลกระทบและจบลงเมื่อมีอายุเพียง 5 ปี หากแต่การศึกษาในช่วงดังกล่าวยังเป็นรากฐานสำคัญต่อการแสดงออกในช่วงวัยอื่นๆ เป็นอย่างมาก โรงเรียนเป็นช่วงเวลาแรกสำหรับเด็กที่มีได้อู่ในการดูแลของผู้ปกครองและญาติพี่น้อง โรงเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งจะผูกเด็ก ๆ เข้ากับสังคมที่กว้างขึ้น โดยสร้างความรู้สึถึงถึงความจงรักภักดีต่อบางอย่างนอกเหนือไปจากครอบครัว นอกจากโรงเรียนจะสอนในวิชาต่างๆ ที่สอนอย่างไม่เป็นทางการในเรื่องอื่นที่จะทำให้เด็กพร้อมที่จะออกสู่สังคมภายนอก เช่น ความมีระเบียบ การร่วมมือกันการมีส่วนร่วมในการทำงานต่างๆ ฯลฯ ทั้งครอบครัวและโรงเรียนเป็นตัวแทนที่ขัดเกลาสังคม โดยเป็นผู้ใหญ่ ขณะที่กลุ่มเพื่อนเป็นตัวแทนที่มักอยู่ในช่วงอายุเดียวกัน หรือเป็นตัวแทนลักษณะเดียวที่ไม่ได้ควบคุมโดยผู้ใหญ่ กลุ่มเพื่อนจะเป็นกลุ่มที่สร้างโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ในลักษณะอื่นในแบบที่ไม่มีในบ้าน เช่น การให้และการรับที่นอกเหนือไปจากการให้และการรับจากคนในครอบครัว ส่วนสื่อมวลชนทุกแขนง ซึ่งได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ภาพยนตร์ หนังสือ ถูกมองว่าเป็นตัวแทนที่ค่อนข้างทรงพลังในการขัดเกลาทางสังคมให้แก่เด็ก แม้ว่าจะเป็นการยากในการประเมินผลกระทบของสื่อมวลชนก็ตาม สื่อมวลชนทำหน้าที่หลักหน้าที่หนึ่งในการขัดเกลาทางสังคมก็คือนำเสนอให้เด็กเห็นว่าวัฒนธรรมของตนเป็นอย่างไร

นอกจากนี้ Shepard ยังชี้ให้เห็นว่ามีตัวแทนอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและวัยรุ่นอีกไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ ที่ช่วยสอนให้เด็กและวัยรุ่นรู้ผิดชอบชั่วดี ค่ายเยาวชน ศูนย์กีฬา ฯลฯ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เด็กหรือวัยรุ่นที่มีความสนใจเช่นเดียวกันจะเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์

Schaefer และ Lamm (1998) จำแนกตัวแทนในการจัดเวลาทางสังคมออกเป็น 6 ตัวแทน ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน สถานที่ทำงาน และรัฐ โดย Schaefer และ Lamm ได้ อธิบายหน้าที่และความสำคัญของตัวแทนต่างๆ ดังนี้

1. ครอบครัว เป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการจัดเวลาทางสังคมมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการทำ ให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับบรรทัดฐานและคุณค่าของครอบครัวตนเองและสังคม

2. โรงเรียน มีส่วนสำคัญยิ่งในการจัดเวลาบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่า บรรทัดฐาน ของวัฒนธรรม นอกจากนี้โรงเรียนยังมีส่วนสำคัญในการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการให้ รางวัลและการลงโทษ เช่น การตัดเกรด โคนครูที่นักเรียนที่เรียนเก่งมักได้รับรางวัลและนักเรียนที่ไม่ สนใจเรียนมักได้รับการลงโทษในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

3. กลุ่มเพื่อน เมื่อเด็กโตขึ้น ครอบครัวมักมีความสำคัญน้อยลงในสังคมของเด็ก ขณะเดียวกันกลุ่มเพื่อนก็เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของ “คนสำคัญ” ซึ่งตามแนวคิดของ Mead นั้น การที่เด็กวัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรมบางอย่างจากเพื่อนของ ตนเนื่องจากภายในกลุ่มเพื่อนนั้นมีสิ่งหนึ่งที่เป็นระบบที่มีความหมายซึ่งระบบความหมายดังกล่าวมี ความสำคัญอย่างยิ่งต่อสมาชิกในกลุ่ม

4. สื่อมวลชน เกือบ 80 ปีมาแล้วนับตั้งแต่การประดิษฐ์ วิทยุ ภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง และโทรทัศน์ สื่อมวลชนได้กลายเป็นตัวแทนในการจัดเวลาสังคมที่สำคัญและไม่ควรถูกมองข้าม สื่อมวลชนมักถูกทำให้เป็นเสมือนเพื่อนเล่นกับเด็ก และลักษณะสำคัญของสื่อโทรทัศน์ที่ทำให้สื่อ โทรทัศน์ทรงพลังในการจัดเวลาทางสังคมก็คือ มันเปิดโอกาสให้เด็กเลียนแบบและเล่นบทบาทตามได้ โดยการนำเสนอในรูปแบบที่ง่ายต่อการเรียนรู้

5. หน้าที่การงาน องค์ประกอบพื้นฐานของมนุษย์ในการจัดเวลาทางสังคมอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับหน้าที่การงาน ในสหรัฐอเมริกา การทำงานเต็มเวลา เป็นสิ่งที่ยืนยันสถานะความเป็นผู้ใหญ่ หรือกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าคนคนหนึ่งได้เลี้ยวรุ่นแล้ว การจัดเวลาทางหน้าที่การงานอาจเป็นทั้งการทำงานเพื่อหาเงินและการทำงานที่ตนชื่นชอบ ขณะเดียวกันการจัดเวลาทางสังคมเกี่ยวกับหน้าที่การงานไม่สามารถแยกจากประสบการณ์การจัดเวลา ทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเด็กมักเรียนรู้ลักษณะของหน้าที่การงาน หรืออาชีพจากพ่อแม่หรือคนที่ตน รู้จักในช่วงวัยเด็ก หรือแม้แต่บุคคลที่อยู่ในสื่อมวลชน

การสื่อสารระหว่างบุคคล อาจแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นทางการ และแบบเป็นทางการดังที่ รจิตร์ลักษณะ แสงอุไร (2548) อธิบายถึงการสื่อสารระหว่างบุคคลไว้ดังนี้

การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการนั้น มีลักษณะและรูปแบบที่ยืดหยุ่นกว่ามาก ครอบคลุมตั้งแต่การสนทนาทักทายกันเพียง 2-3 ประโยค การซุบซิบนินทา ระบายข้อข้องใจ การสนทนาทางโทรศัพท์ การพูดคุยกันในงานเลี้ยง หรือแม้กระทั่งการปรึกษาเรื่องงานระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง เหล่านี้เป็นต้น ลักษณะของการสื่อสารไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องใช้เวลามากน้อยเท่าไร ขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และความเหมาะสม อาจใช้เวลาเพียง 2-3 วินาที หรือในบางโอกาสอาจใช้เวลาถึงหนึ่งชั่วโมงหรือมากกว่านั้นการสื่อสารระหว่างบุคคล แบบไม่เป็นทางการนั้น มักไม่มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนและไม่ได้มีการวางแผนไว้ก่อน

ส่วนการสื่อสารแบบที่เป็นทางการนั้น จะอยู่ในรูปของการสัมภาษณ์ ซึ่งจะมีโครงสร้าง มีรูปแบบของการสื่อสาร และวัตถุประสงค์ที่แน่นอน เช่น การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ระหว่างพิธีกรหรือนักข่าวกับนักการเมือง หรือนักวิชาการ ดาราภาพยนตร์ บุคคลที่น่าสนใจ เป็นต้น นอกจากนี้ก็อาจจะเป็นการสัมภาษณ์ผู้สมัครเข้าทำงาน หรือบางครั้งการสื่อสารในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการอาจกลายเป็นหรือเปลี่ยนเป็นรูปแบบที่เป็นทางการได้เช่นกัน เช่นในกรณีของนายจ้างและลูกจ้างที่ปรึกษาเรื่องงานกันนั้น เมื่อการสนทนายืดเยื้อต่อไปเช่นเกี่ยวกับเรื่องปัญหาในการทำงาน บรรยากาศของการสื่อสารจะเปลี่ยนเป็นทางการ และมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการแก้ปัญหา การสื่อสารจึงอาจไม่ได้ผลหรือประสบความสำเร็จล้มเหลวได้ เนื่องจากประสิทธิภาพของการสื่อสาร มีปัจจัยอื่นๆ มาเกี่ยวข้อง เช่น บรรยากาศในขณะที่สื่อสาร ความเป็นส่วนตัว บทบาทของแต่ละคน ประสบการณ์ในการสื่อสารกันในครั้งก่อนๆ ปฏิภิกิริยาสะท้อนกลับ รวมถึงวิธีการในการสื่อสารของคู่สื่อสาร ผู้ที่สื่อสารกันบ่อยครั้งจะรู้จักและเข้าใจทัศนคติของกันและกันได้ดี และจะพัฒนาเป็นความรู้สึกไว้วางใจกัน และเริ่มมีประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันมากขึ้น และถ้าประสบการณ์ในการสื่อสารในครั้งก่อนมีผลในเชิงลบ ก็ย่อมจะก่อให้เกิดอุปสรรคในการสื่อสารครั้งใหม่ได้เช่นกัน เมื่อคนเรามีความเป็นส่วนตัว ความคิดและอารมณ์จะมีอิสระ และจะแสดงออกอย่างเปิดเผย เช่น เมื่อคนเราอยู่ตามลำพังและสื่อสารกับตนเอง ความคิดอ่านจะแผ่กว้างได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากไม่มีสิ่งควบคุมจากภายนอกซึ่งจะแตกต่างจากเวลาที่สื่อสารกับผู้อื่น การสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน จึงมีระดับของความเป็นส่วนตัวมากกว่าการสื่อสารกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ และการสื่อสารกับมวลชนซึ่งจะไม่มีความเป็นส่วนตัว

โดยปกติเมื่อเราสื่อสารกับผู้อื่น เราจะปรับความคิดและปฏิภิกิริยาตอบสนองของเราให้เหมาะสมกับบุคคลที่เรากำลังสื่อสารด้วย การสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน บรรยากาศมักจะเป็นกันเอง และถ้าทั้งคู่เป็นเพื่อนสนิทที่รักใคร่คุ้นเคยกัน ก็อาจจะมีการปรึกษาและเปิดเผยปัญหาที่เป็นเรื่องส่วนตัว ลักษณะเช่นนี้มักจะไม่ปรากฏเมื่อมีบุคคลที่ 3 หรือบุคคลอื่นๆ มาร่วมในการสนทนาด้วย แต่ในบางสถานการณ์บุคคล 2 คนที่กำลังสื่อสารกัน ก็อาจมีความเป็นส่วนตัวได้ทั้งๆ ที่อยู่ท่ามกลางกลุ่มคนขนาดใหญ่ เพราะคนอื่นๆ ไม่เอาใจใส่ มีเสียงรบกวน สิ่งเร้าอื่นๆ หรือต่างคนต่างก็มีแวดวงการ

สื่อสารของตนเองอยู่แล้ว เช่น ในงานเลี้ยงคือกotel เราจะเห็นภาพผู้คนจับคู่สนทนากัน และอาจพูดเรื่องส่วนตัวที่เป็นความลับได้ โดยไม่กังวลว่าบุคคลอื่นจะล่วงรู้ เพราะลักษณะการขึ้นสนทนาที่ใกล้ชิดกัน และเสียงที่รบกวนภายนอกจะทำให้เขามั่นใจได้ว่าผู้อื่นไม่อาจได้ยินข้อความที่เขาสนทนากันได้ นอกจากนี้คนอื่นๆ ก็ย่อมมีเวดวงในการสื่อสารของตนเองอยู่แล้ว สิ่งเร้าอื่นๆ เช่น อาหาร เครื่องดนตรี ตลอดจนการจัดสถานที่ ย่อมดึงดูดความสนใจของแขกคนอื่นๆ ได้ดี ในการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน ถ้ามีบรรยากาศความเป็นส่วนตัวมาก การสื่อสารก็ย่อมประสบความสำเร็จมากขึ้นด้วย

พฤติกรรมกรสื่อสารของคนเรา บ่งชี้ถึงลักษณะนิสัยของบุคคล ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง เพราะบุคคลคนเดียวก็อาจแสดงได้หลายบทบาทแตกต่างกันออกไป เช่น เป็นแม่ เป็นครู เป็นภรรยา เป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นกรรมการจัดงานการกุศล เป็นหัวหน้าในหน่วยงานที่ตนทำงานอยู่ คนเราเรียนรู้บทบาทของตนเองตั้งแต้อยู่เป็นเด็ก สังคมคาดหวังและกำหนดบทบาทให้เราซึ่งอาจแตกต่างกันได้ในแต่ละวัฒนธรรม การแสดงบทบาทตามที่สังคมกำหนดให้ทำให้เรามีความรู้สึกปลอดภัยในทางจิตวิทยา ถ้าเรารับบทบาทที่เราสวมอยู่เราก็สามารถแสดงออกให้เข้ากับกฎของสังคม นั่นหมายถึงเราจะได้รับการยอมรับ ซึ่งเป็นความต้องการของมนุษย์ที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข การแสดงบทบาทแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ

ลักษณะแรกคือบทบาทที่สอดคล้องกับวิถีทางที่เราเป็นอยู่จริง เช่น บุคคลที่มีความเชื่อว่าคุณเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจดี รักเพื่อนมนุษย์ มักจะปฏิบัติตามความเชื่อที่ตนมี เช่น จะคบเพื่อนฝูงมาก มีมนุษยสัมพันธ์ดี โอบอ้อมอารี เป็นต้น

ลักษณะที่สองคือบทบาทที่สนองความคาดหวังของผู้อื่น หรือสังคม ซึ่งก็เป็นบทบาทที่เหมาะสมกับตัวเราเช่นกัน เช่น บุคคลหนึ่งทำงานเป็นผู้จัดการธนาคาร เป็นสามีที่ดี และเป็นอาสาสมัครธรรมรงค์เรื่องการรักษาบ้านเมืองให้สะอาด

ลักษณะสุดท้ายคือบทบาทตามจินตนาการ เป็นบทบาทที่บุคคลใฝ่ฝันอยากจะเป็นแต่ไม่ได้เป็น เช่น เด็กที่เล่นเป็นหมอ เป็นครู หรือชายหนุ่มที่มีจินตนาการว่าตนเป็นนักขับรถแข่งกรังด์ปรีซ์ ในขณะที่ตนกำลังขับรถออกสตินเก่าๆ ด้วยความเร็วสูง เป็นต้น

ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน จะให้ปฏิริยาสะท้อนกลับที่รวดเร็วกว่าการสื่อสารในรูปแบบอื่น การสื่อสารในรูปแบบนี้สื่อสารจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึงความคิดของอีกฝ่าย และในขณะที่เดียวกันก็ต้องยอมที่จะเปิดเผยตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจด้วย เป็นกระบวนการที่ร่วมกัน ผู้ที่ร่วมด้วยในกระบวนการจะถ่ายทอดและรับสารทั้งในเชิงวัจนะและอวัจนะในขณะเดียวกัน ผู้สื่อสารมีการรับส่งข่าวสารต่อกันตลอดเวลาของการสื่อสาร การมองกระบวนการสื่อสารวิธีนี้ให้ความสำคัญต่อทักษะในการสื่อสารอย่างมาก ผู้สื่อสารมีความตื่นตัวและต้องไวต่อสัญญาณที่ตนได้รับ และถ่ายทอดออกไป การสื่อสารระหว่างบุคคลนับว่าเป็นรูปแบบของการสื่อสารที่แท้จริง และเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันจะเป็นฐานให้เกิดการสื่อสารในรูปแบบอื่นๆ ต่อไป มีสิ่งที่ควรคำนึงถึง 3 ประการในการที่บุคคล 2 คน จะสื่อสารกันให้ประสบความสำเร็จ คือ การเปิดเผยตนเอง

การนำตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้อง และการตั้งใจฟังแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา และตอบสนองความรู้สึกลตามเนื้อหาสาระของสาร

อิรันท์ อันวศิริวงศ์ (2526) กล่าวไว้ใน การสื่อสารระหว่างบุคคล เกี่ยวกับการเปิดเผยตนเองไว้ว่า การเปิดเผยตนเองจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีรากฐานของความไว้วางใจกัน และมีความปรารถนาดีต่อกัน มีคนส่วนหนึ่งที่อาจเป็นภัยต่อเราหรือพร้อมจะมองเราในแง่ร้าย ซึ่งกับบุคคลประเภทดังกล่าวนี้ เราก็จำเป็นต้องแสดงบทบาทไปตามที่เขาคาดหวัง มีบางคนที่จะไม่ยอมเข้าใจเรา แม้ว่าเขาจะสนิทสนมและชอบพอเราเพียงใดก็ตาม คนเหล่านี้มักจะไม่ค่อยเปิดเผยเช่นกัน ชีวิตส่วนใหญ่ของพวกเขา จะอยู่ในบริเวณส่วนซ่อนเร้น ถึงแม้ว่าการเปิดเผยตนเองจะเป็นการเสี่ยง แต่ผลจากการศึกษาวิจัยเป็นเวลาหลายปีก็สรุปได้ว่า มีผลดีมากกว่าผลเสียดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ที่สำคัญประการหนึ่งคือ ทำให้บุคคลสามารถแสดงบทบาทได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของตนเอง ซึ่งจะมีผลนำไปสู่การพัฒนาตนเองได้มากที่สุด

การสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน สามารถตอบสนองความต้องการต่างๆของบุคคลได้ดังนี้

1. ความรัก ทุกคนย่อมต้องการความรักจากผู้อื่น แต่ความรักก็ไม่ใช่สิ่งที่จะได้มาโดยง่าย ทั้ง 2 ฝ่ายย่อมต้องมีทั้งการให้และการรับ การที่จะพัฒนาสัมพันธ์ภาพให้ถึงขั้นนี้ได้ต้องใช้ทั้งเวลา ความอดทน และอดสาหะวีริยะ ความจริงใจเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง การที่จะมีความสัมพันธ์อันยาวนานกับผู้อื่นนั้น หากเราสร้างเป็นสิ่งที่เราไม่ได้เป็น ความสัมพันธ์นั้นจะไม่พัฒนาขึ้นเลย การสื่อสารระหว่างบุคคลเปิดโอกาสให้บุคคลได้เข้าใจตนเอง และเข้าใจผู้อื่นสามารถตอบสนองความต้องการในด้านความรักได้

2. การมีส่วนร่วมหรือเป็นเจ้าของ ความต้องการนี้ ทำให้มนุษย์รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น การสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน ทำให้ต่างฝ่ายต่างสนใจและตั้งใจฟังซึ่งกันและกัน ถ้าความสัมพันธ์ดำเนินไปด้วยดีจนถึงขั้นใกล้ชิดสนิทสนม ความรู้สึกผูกพัน และเอื้ออาทรต่อกันจะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

3. การควบคุม บางขณะมนุษย์มีความต้องการที่จะมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น ต้องการควบคุม ต้องการความเด่น ซึ่งวิธีการที่จะเสนอความต้องการในลักษณะนี้ ย่อมต้องแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ไม่จำเป็นว่าความต้องการควบคุมนี้จะต้องออกมาในรูปแบบของการข่มขู่ อาจปรากฏในรูปแบบที่นุ่มนวลได้ อย่างไรก็ตามความต้องการที่จะควบคุมนี้จะต้องไม่ปรากฏออกมาอย่างโจ่งแจ้ง ผู้ที่เราต้องการจะควบคุม จะต้องไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกควบคุม ความต้องการที่จะควบคุม ไม่ใช่สิ่งที่ดีในการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน อาจทำให้ความรู้สึกที่ต้องการจะเปิดเผยตนเองของคู่สื่อสารลดน้อยลงสัมพันธ์ภาพอาจไม่พัฒนา เพราะฉะนั้นความต้องการที่จะควบคุมนี้ควรจะถูกควบคุมไม่ให้เกิดขึ้น ถ้าปรารถนาให้การสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคลดังกล่าวข้างต้นนี้ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมออลัฟ เพื่อวิเคราะห์ อภิปรายผลและสรุปผล ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

2.6 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เป็นทฤษฎีหลักอีกทฤษฎีหนึ่งของสังคมวิทยา ทฤษฎีนี้เริ่มด้วยความคิดเรื่องการกระทำระหว่างกัน (Interactionism) และสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นหัวใจสำคัญขยายวงออกไปถึงมนุษย์แต่ละคน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสภาพของสังคมมนุษย์ ทฤษฎีนี้นับเป็นทฤษฎีประเภทจุลภาคให้ความสำคัญต่อมนุษย์แต่ละคน ทฤษฎีนี้เข้ามาช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ (จิตใจตัวตน หรืออัตตา บุคลิกภาพ) และสังคมครบถ้วนสมบูรณ์มากขึ้น นักสังคมวิทยา ยังได้แบ่งแยกการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ ออกจากการกระทำระหว่างกันทางพฤติกรรม (Behavioral Interactionism) โดยการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์มีการถ่ายทอดความคิดด้วย ส่วนการกระทำระหว่างกันทางพฤติกรรมไม่มีการถ่ายทอดความคิด การเข้าใจกันระหว่างคู่สัมพันธ์จะอาศัยพฤติกรรมที่แสดง (Overt Behaviors) เท่านั้น การกระทำระหว่างกันทางพฤติกรรมเป็นการกระทำระหว่างกันของสัตว์โลกโดยทั่วไป ในขณะที่การกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ เป็นของมนุษย์แต่สำหรับมนุษย์จะใช้การกระทำระหว่างกันทั้งสองอย่างผสมกันในการเข้าใจกัน คือ อาศัยพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นสื่อในการรู้ความหมายของคู่สัมพันธ์ เนื่องจากการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ต้องมีการสื่อความคิดกัน

ทฤษฎีนี้ได้รับการคิดและพัฒนาจากการทำงานของนักสังคมวิทยาอเมริกา 3 ท่าน คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) วิลเลียม ไอ โทมัส (William I. Thomas) จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เน้นที่ตัวผู้กระทำ (Actor) และการตีความหมายของความจริงทางสังคม การกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ คือ มนุษย์คิดว่า มนุษย์คนอื่นเป็นอย่างไร สร้างสรรค์สังคมขึ้นมาอย่างไร บำรุงรักษาสังคมไว้ได้อย่างไร หรือเปลี่ยนแปลงสังคมไปอย่างไร สังคมและบุคลิกภาพของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมทั้งหลายสะท้อนปรากฏการณ์ในสังคม แต่ขณะเดียวกันก็มีลักษณะของตนเองได้อย่างไร ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เน้นที่ตัวผู้กระทำ (Actor) และการตีความหมายของความจริงทางสังคม เกี่ยวกับ “สิ่งภายใน” (Inner) หรือลักษณะทางพฤติกรรม (The aspect of human behavior) ของมนุษย์ในงานวิจัยนี้ นำความคิดของ George Herbert Mead มาเป็นแนวทางในการศึกษาถึงการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมออลัฟ

ในทัศนะของ Mead “ความคิด ประสบการณ์ และพฤติกรรมมีส่วนสำคัญต่อสังคม มนุษย์ สร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์ (Symbols) สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด คือ ภาษา สัญลักษณ์ไม่ได้หมายถึงวัตถุหรือเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังอาจหมายถึง การกระทำจากวัตถุและเหตุการณ์นั้นด้วย เช่น คำว่า “เก้าอี้” เมื่อพูดถึงเก้าอี้ นอกจากหมายถึงที่นั่งแล้ว ยังแสดงถึงการนั่ง ท่าทางที่นั่ง การครอบครอง ตำแหน่งอีกด้วย สัญลักษณ์จึงหมายถึง “วิธีการที่มนุษย์ปฏิบัติสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับธรรมชาติและบริบททางสังคม” ถ้าไม่มีสัญลักษณ์ มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กันไม่ได้และจะไม่มีคำว่า “สังคม” เกิดขึ้นมา สัญลักษณ์ไม่ใช่สัญชาตญาณ มันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เมื่อมีปฏิสัมพันธ์โดยใช้สัญลักษณ์ มนุษย์จะไม่ใช่สัญชาตญาณในการสร้างพฤติกรรม เพื่อความอยู่รอด มนุษย์จึงสร้างระบบสัญลักษณ์ขึ้นมาและต้องอยู่ในโลกแห่งการตีความหมาย (World of Meaning) คือการตีความหมายต่อสิ่ง กระตุ้น และตอบสนองต่อสิ่งนั้น เช่น พิจารณาว่า อะไรคือ อาหาร อะไรไม่ใช่อาหาร แล้วจึงนำมารับประทาน

ชีวิตในสังคมสามารถดำเนินไปได้ ถ้าการตีความสัญลักษณ์ร่วมมาใช้ โดยสมาชิกในสังคม ร่วมกัน แต่ถ้าไม่ก็สื่อสารกันไม่ได้ สัญลักษณ์ร่วม (Common Symbols) จึงเป็นวิธีเดียวที่มนุษย์จะ ปฏิสัมพันธ์กันได้ ดังนั้นเราจึงต้องรู้จักความหมายของสัญลักษณ์ที่ไปสัมพันธ์กับผู้อื่น วิธีนี้ Mead เรียกว่า “ การรับรู้บทบาท” (role - taking) = การรู้จักบทบาทของผู้อื่นจะทำให้เราทราบความหมาย และความตั้งใจของผู้อื่น และสามารถตอบสนองการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างดี จากการรับรู้ บทบาทนี้ Mead ได้พัฒนาแนวคิดเรื่อง “Self ” (ตัวตน) ขึ้นมา เขากล่าวว่า ความคิดเรื่องตัวตนเกิดขึ้น ได้ เมื่อบุคคลคิดออกไปนอกตัว แล้วมองสะท้อนกลับมา เหมือนผู้อื่นมองเรา = บทบาทของผู้อื่น (Role of Another) การรับรู้บทบาทนี้ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด ต้องมาเรียนในภายหลัง การพัฒนาความสำนึกในตัวตน (Consciousness of Self) เป็นสิ่งสำคัญของความเป็นมนุษย์ มันเป็นพื้นของความคิด การกระทำและการสร้างสังคม ถ้าปราศจากความคิดเรื่อง Self แล้ว มนุษย์จะไม่สามารถตอบสนอง และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ เมื่อมนุษย์สามารถรู้ว่าผู้อื่นคิดอย่างไรกับตน มนุษย์ก็สามารถอยู่ในสังคม ได้อย่างดี และสิ่งนี้ก็สร้างความร่วมมือทางสังคมได้อย่างดี (Cooperative Action) เช่นกัน

การปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์มี 2 ประการ คือ มนุษย์สร้างตัวตนขึ้นมาและ มนุษย์สะท้อน ตัวเองจากผู้อื่น ทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมจึงแยกกันไม่ได้ ถ้าปราศจากการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ที่มี การตีความหมายร่วมกัน กระบวนการทางสังคมจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงอยู่ในโลกแห่งสัญลักษณ์ ที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อชีวิตและพื้นฐานหลักของการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์

Mead เป็นผู้เชื่อมโยงความคิดเรื่องจิต อัตตา และ โครงสร้างของสังคมเข้ากับกระบวนการกระทำระหว่างกันทางสังคม เขามีความเห็นว่าคุณลักษณะเด่นของจิตมนุษย์มี 3 ประการ คือ

1. จิต มีความสามารถใช้สัญลักษณ์กำหนดสิ่งต่างๆ ในสภาพแวดล้อม ทำให้สามารถ “รู้จัก” สิ่งต่างๆ เหล่านั้น
2. จิตสามารถฝึกซ้อมแนวการกระทำต่อสิ่งต่างๆ ก่อนที่จะได้ลงมือกระทำสิ่งต่างๆ ดังกล่าวจริง

3. จิตสามารถหักห้ามแนวการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมไม่ควร

ความคิดเรื่องจิตเป็นเรื่องสำคัญในทัศนะของ Mead เพราะ ถ้าไม่มีจิตแล้วอัตตาและสังคมก็จะไม่เกิด แต่ Mead ก็ไม่ได้สนใจเรื่องจิตของคนโตแล้ว เขาสนใจเฉพาะการเกิดของจิตของมนุษย์ในวัยทารกและวัยเด็ก Mead เชื่อว่า จิตเป็นผลผลิตของสังคม (Social Product) คือ ไม่ได้มีมาแต่กำเนิด จิตเกิดจากการที่มนุษย์สัมพันธ์กัน

อัตตาทางสังคม เมื่อมนุษย์สามารถให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ และบุคคลอื่นในสภาพแวดล้อมได้แล้ว เขาก็สามารถให้ความหมายกับตัวของเขาได้เสมือนเป็นสิ่งเหมือนกัน การตีความหมายของท่าทางต่างๆ จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดการประสานงานระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่จะสามารถนำมาประเมินผลตนเองได้ด้วย การประเมินผลตนเองขึ้นอยู่กับกระบวนการของจิต Mead กล่าวว่าเมื่อบุคคลได้ “ภาพตนเอง” (Self-Image) จากสายตาของคนอื่นที่สัมพันธ์กับตนระยะหนึ่ง ภาพตนเองที่มีลักษณะชั่วคราวนี้จะค่อยๆ ฝังลึก จนในที่สุดจะกลายเป็น “ความคิดเกี่ยวกับตนเอง” (Self-Conception) ที่เป็นเสมือนวัตถุอย่างหนึ่งที่มีความสม่ำเสมอที่ประสานสอดคล้องกันมั่นคงถาวรขึ้นกลายเป็นอัตตาของบุคคลนั้น

Mead เลือกแสดงขั้นตอนสำคัญ ในกระบวนการพัฒนาอัตตา 3 ขั้นตอนด้วยกัน โดยแต่ละขั้นตอนจะแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงภาพตัวเองที่ลักษณะชั่วคราวและการลงรากฝังลึกลงไป ในความรู้สึกของความคิดเกี่ยวกับตนเองด้วย คือ ประการที่ 1 ขั้นเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Role-Taking) ซึ่งการสวมบทบาทของผู้อื่น Mead เรียกว่า ขั้นการเล่นบท (Play Stage) ในขั้นนี้เป็นขั้นที่มนุษย์ยังเป็นเด็กทารก มีความสามารถในการเล่นบทได้จำกัดเพียงคนสองคน ภาพของตนเองก็ยังจำกัดไม่ฝังแน่นแต่อย่างใด ส่วนขั้นที่ 2 เรียกว่าขั้นเกมกีฬา (Game Stage) ช่วงนี้ร่างกายของเด็กเจริญวัยขึ้นแล้ว สามารถสวมบทบาทของผู้อื่นได้มากขึ้น ตัวอย่าง เช่น การประสานร่วมมือกับผู้อื่นได้มากขึ้น ร่วมกิจกรรมที่มีการประสานงานกันอย่างมีระเบียบมากขึ้น (Mead ชอบเทียบเคียงขั้นนี้กับทีมฟุตบอล) โดยบุคคลจะต้องสวมบทบาทของนักฟุตบอลคนหนึ่ง เล่นฟุตบอลประสานกับคนอื่น (ให้ได้ชัยชนะทีมคู่ต่อสู้และ

ชนะใจคนดู) และขั้นสุดท้ายเป็นขั้นที่บุคคลสามารถสวมบทบาทของบุคคลทั่วไป (Generalized Other) หรือกลุ่มท่าทีของสังคม ขั้นนี้เป็นขั้นที่ Mead เห็นว่าบุคคลสามารถยึดถือปริทรรศน์ทั่วไปของชุมชน หรือความเชื่อทั่วไป ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคมหนึ่งในการกระทำระหว่างกันด้านต่างๆ ได้ ซึ่งหมายถึง มนุษย์สามารถเพิ่มความเหมาะสมในการตอบโต้กับผู้อื่น ในการกระทำระหว่างกันมากขึ้น และขยายขอบเขตสภาพตนเองจากความสามารถในการสวมบทบาทของบุคคล การขยายวงจำนวนคนที่บุคคลสวมบทบาทนี้เอง ที่เป็นขั้นตอนของพัฒนาการของอัตตาขั้นต่างของมนุษย์ ตามทัศนะของ Mead สังคม หรือคำที่เรียกว่า “สถาบัน” คือ การกระทำระหว่างกันที่จะจัดระเบียบแล้วและมีแบบแผนของบุคคลต่างๆ การกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นได้เพราะ “จิต” ถ้าไม่มีจิตเสียแล้ว บทบาทและการคิดหาทางเลือกต่างๆ ของกิจกรรม ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ในการสวมบทบาทนี้เองที่ทำให้บุคคลสามารถเข้าใจผู้อื่นและปฏิบัติตอบโต้ได้อย่างถูกต้องในกลุ่มที่เขาสังกัดอยู่

นอกจากนั้น สังคมยังต้องขึ้นกับอัตตา (Self) ด้วย เพราะอัตตาเกิดจากทัศนะของ Generalized Other หากไม่สามารถมองเห็นและประเมินค่าตนเอง จากสายตาคนอื่นแล้วการควบคุมทางสังคมก็จะอาศัยเพียงการประเมินตน จากบทบาทของตนเท่านั้น ซึ่งจะทำให้ไม่สามารถประสานกิจกรรมที่แตกต่างๆ ได้ ยิ่งกว่านั้นจิตและอัตตา ยังช่วยให้ Mead สามารถมองสังคมในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปมาและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้ด้วย เพราะ การแทรกบทบาทและเลือกบทบาทหรือแนวทางการปฏิบัติ ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวได้ตลอดเวลาที่มีการโต้ตอบกับผู้อื่น (Response) การถือเอาอัตตาเป็นวัตถุอย่างหนึ่งในกระบวนการกระทำของสังคม ทำให้บุคคลสามารถประเมินค่าอัตตาในสายตาของผู้อื่นได้ด้วย หลังจากนั้นก็สามารถวางแผนการโต้ตอบ Mead กล่าวว่า “สถาบันของสังคมก็คือ รูปแบบที่เป็นระเบียบของกลุ่มหรือกิจกรรมทางสังคมซึ่งเป็นรูปแบบที่มีการจัดระเบียบจนบุคคลสมาชิกของสังคมสามารถปฏิบัติตนได้สมบูรณ์ ด้วยการถือลักษณะท่าทางของผู้อื่นที่มีต่อกิจกรรมเหล่านี้ Mead เชื่อว่าสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างสรรค์ขึ้น จากการปรับตัวระหว่างการทำระหว่างกันของมนุษย์ (ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มียู่ก่อน) ดังนั้น สังคมอาจถูกสร้างขึ้นใหม่เปลี่ยนแปลงไปตามจิตและอัตตาจะเห็นควร Mead จึงได้สร้างศัพท์เรื่อง “I” และ “Me”

หัวใจของทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคมอยู่ที่คติการกระทำระหว่างกันและสัญลักษณ์รวมเรียกว่า คติ หรือทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (symbolic interactionism) ทฤษฎีนี้มีสมมุติฐานสำคัญว่ามนุษย์ติดต่อกัน มีการกระทำระหว่างกัน โดยอาศัยสัญลักษณ์เป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจ สัญลักษณ์ต่างกับสัญญาณ (signal) ซึ่งมีความหมายอย่างเดียว เช่น สัญญาณไฟจราจร สีแดง-ห้ามไป สีเหลือง-ระวัง และ สีเขียว-ไปได้ แต่ละสีหรือแต่ละสัญญาณมีความหมายเพียงอย่างเดียว

แต่สัญลักษณ์แต่ละอัน มีความหมายได้หลายอย่าง เช่น คำว่า หมู อาจ หมายถึงสัตว์ประเภทหนึ่ง หมายถึงคนอ้วน หรือเรื่องอะไรที่ง่ายไม่ยุ่งยาก สีแดงสำหรับมนุษย์มีความหมายได้มากกว่าอย่างเดียว เช่น ถ้าใช้กับการจราจรก็แปลว่าต้องหยุด ปล่อยให้คนในเส้นทางอื่นเขาไป หรือถ้าอยู่ในธงไตรรงค์ของเราหมายถึงเลือด มีความหมายต่อไปอีกว่าคนไทยเป็นนักรบ ผู้ไม่ยอมถอยอะไรทำนองนั้น สัตว์มีความสามารถแก้ไขสัญลักษณ์ แต่มนุษย์มีความสามารถใช้ทั้งสัญลักษณ์ และสัญลักษณ์

สัญลักษณ์มีได้หลายแบบ เช่น ภาษา กิริยาท่าทางหรือการกระทำ ภาษาเป็นระบบ สัญลักษณ์ที่มีความสลับซับซ้อน ยากแก่การเข้าใจ ต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมเรียนรู้เป็นเวลานาน มีความซ้ำของจึงจะใช้ได้ แต่กระนั้นก็ยังมีความผิดพลาดอยู่เสมอ เพราะต้องอาศัยการตีความตามสถานการณ์ (context) ในขณะนั้นๆ เช่น ครมมองเห็นลูกศิษย์ในชั้นที่ตนกำลังสอนคนหนึ่งกำลังคุยจึงเรียกชื่อศิษย์คนนั้น แปลว่าให้เด็กคนนั้นหยุดคุย ครุฑุมิศาสตร์ใช้คำว่า capital ในความหมายเมืองหลวง ครูบัญชีใช้คำนั้นในความหมายเงินทุน ครูสังคมวิทยาใช้คำนั้นในความหมายว่าหนักหรือหนักหน่วง ในคำว่า capital punishment กิริยาท่าทางหรือการกระทำแต่ละอย่างก็มีความหมายได้หลายอย่างตามความคิดของมนุษย์ เช่น การร้องไห้ อาจแปลว่า ดีใจ เสียใจ หรือเจ็บแค้นใจก็ได้ หัวเราะ ก็ทำนองเดียวกัน ยกเว้นหัวเราะก็มีความหมายได้หลายอย่าง มนุษย์รู้ความหมายได้โดยอาศัยการตีความในบริบทนั้นๆ

นักทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคม นำเอาความรู้เหล่านี้มาใช้กับสังคมมนุษย์โดยสร้างเป็นทฤษฎีขึ้นมาว่า ตัวมนุษย์ (อัตตา) นั้นเป็นสัญลักษณ์ มีความหมายได้หลายอย่างในสายตาของผู้อื่น มนุษย์จึงพัฒนาตัวตนขึ้นมาจากความรู้สึกรู้สึกหรือสายตาของผู้อื่น ทำตัวดิงตามสายตาหรือมาตรฐานของสังคม ตัวตนจึงเป็นตัวตนทางสังคม (social self) ก็เป็นผลผลิตของสังคม (social product) แน่แน่นอนจะเป็นตัวตนตามสายตาผู้อื่นได้ต้องอาศัยจิต (mind) ช่วยคิด จิตจะรู้จักคิดได้ ก็ต้องอาศัยสื่อคือสัญลักษณ์ ๆ สำคัญในที่นี้คือ ภาษา จึงกล่าวได้ว่า ภาษาทำให้เกิดจิต จิตทำให้เกิดตัวตน แล้วตัวตน (อาศัยสัญลักษณ์อีก) ก็สร้างสังคมขึ้น สังคมจะอยู่หรือจะไปก็แล้วแต่มนุษย์เหล่านี้เอง ทฤษฎีนี้จึงให้ความสำคัญแก่มนุษย์มาก

2.7 ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

Gudyhunst (2003) ได้จัดกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมโดยจำแนกตามแก่นของทฤษฎีออกเป็น 5 กลุ่ม คือ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลของการสื่อสาร ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับวิธีในการสื่อสาร ทฤษฎีเกี่ยวกับการเจรจาต่อรองและการจัดการทางด้านเอกลักษณ์ ทฤษฎีที่

เกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสาร และ ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัวในการสื่อสาร โดย Gudyhunst ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการพัฒนาไปอย่างมาก แต่ยังมีอีกหลายส่วนจำเป็นต้องมีการพัฒนาต่อไปในอนาคต เหตุผลประการแรกคือทฤษฎีส่วนใหญ่กำเนิดจากการศึกษาเชิงอัตวิสัยมีเพียงส่วนน้อยที่ได้มาจากการศึกษาเชิงอัตวิสัย แต่แนวโน้มที่จะใช้ทฤษฎีที่กำเนิดมาจากวิธีการแสวงหาความรู้ทั้งสองแบบร่วมกันมีมากขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการศึกษาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในเชิงอัตวิสัยมากขึ้น เหตุผลประการที่สองคือทฤษฎีส่วนใหญ่กำเนิดในประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้น จึงมีความต้องการทฤษฎีที่พัฒนาจากนักวิชาการจากส่วนอื่นของโลก ส่วนเหตุผลที่สามนั้นที่ผ่านมาการศึกษาสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอำนาจอยู่น้อยมาก ในขณะที่แนวคิดดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เหตุผลประการที่สี่คือ หลายทฤษฎีที่มีอยู่ขาดการศึกษาที่ใช้ทฤษฎีมาบูรณาการเข้าด้วยกัน และเหตุผลประการสุดท้ายคือในปัจจุบันยังคงมีทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมหลายทฤษฎีที่ยังไม่มีงานวิจัยมาสนับสนุนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาในแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้น

Lusting และ Koester (1998) ให้คำอธิบายไว้ว่า การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเป็นกระบวนการทางสัญลักษณ์ซึ่งคนจากวัฒนธรรมที่ต่างกันใช้ความหมายร่วมกัน ส่วน Ting-Toomey (1998) อธิบายว่าการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารสมาชิกของชุมชนที่มีวัฒนธรรมต่างกัน โดยได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสัญลักษณ์ซึ่งคนจากส่วนวัฒนธรรมที่แตกต่างกันตั้งแต่สองวัฒนธรรมขึ้นไปแลกเปลี่ยนความหมายร่วมในการมีปฏิสัมพันธ์กัน คำอธิบายความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายของ Chen และ Starosta (1996) ซึ่งเน้นอย่างชัดเจนที่การแลกเปลี่ยนความหมายในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม เป็นที่น่าสังเกตว่า การอธิบายความหมายที่สั้นที่สุดคงจะเป็นของ Bennett (1998) ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเป็นการสื่อสารระหว่างต่างวัฒนธรรมอย่างไร ข้อเท็จจริงก็คือ ผู้ที่อยู่ในกระบวนการการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมต้องมีความตระหนักในด้านความเหมือนและความต่างของวัฒนธรรมตนและของผู้อื่น ตลอดจนมีความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเพื่อบรรลุถึงการให้ความหมายร่วมกันได้ (จินตนา มนเทียรวิเชียรฉาย, 2552)

ดังนั้นการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมจึงต้องเริ่มต้นจากความสามารถในการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication competence) ก่อน ซึ่ง Spitzberg และ Cupach (1984) มีแนวคิดว่าความสามารถในการสื่อสารเป็นกระบวนการทางพลวัตของผลกระทบซึ่งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การตอบสนองทางอารมณ์ความรู้สึก และการรับรู้

Fisher และ Adams (1994) อธิบายถึงว่า ความสามารถในการสื่อสารว่ามีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการคือ ความเหมาะสม (Appropriateness) ประสิทธิภาพ (Effectiveness) และความยืดหยุ่น (Flexibility) หรือความสามารถในการปรับพฤติกรรม (Behavioral Adaptability) โดยทั้งหมดนั้นถือได้ว่าเป็นทักษะและคุณลักษณะของผู้อื่นที่มีความสามารถในการสื่อสาร

นอกจากนี้ Cupach และ Canary (1997) อธิบาย ถึงคำว่า “ความสามารถ” หมายถึง “การวินิจฉัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพและความเหมาะสมของการสื่อสาร

ในประเด็นของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น Martin และ Hammer (1989) ศึกษาพบว่าความสามารถในการสื่อสารในบริบทของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ พฤติกรรมด้านอวัจนภาษา พฤติกรรมด้านวัจนภาษา และพฤติกรรมการจัดการการสนทนา (Conversational Management Behaviors) พฤติกรรมด้านอวัจนภาษาเกี่ยวข้องกับการฟังอย่างตั้งใจ การสบตาโดยตรง และการยิ้ม ส่วนพฤติกรรมด้านวัจนภาษาเกี่ยวข้องกับการแบ่งปันข้อมูลและแสวงหาหัวข้อซึ่งเป็นความสนใจร่วมระหว่างคู่สนทนา ในขณะที่พฤติกรรมจัดการการสนทนาเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการถามคำถามและการพูดอย่างชัดเจน

Cupach และ Imahori (1993) อธิบายไว้ว่า ความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมคือความสามารถของปัจเจกบุคคลที่จะจัดการอัตลักษณ์อันเป็นที่ยอมรับร่วมกันได้อย่างประสบความสำเร็จในระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์กัน

Chen และ Starosta (1996) ให้คำจำกัดความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไว้ว่าคือความสามารถในการจัดการกับความหมายทางวัฒนธรรมและดำเนินพฤติกรรมทางการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างเหมาะสม โดยพฤติกรรมดังกล่าวแสดงถึงความตระหนักในอัตลักษณ์อันหลากหลายของผู้มีปฏิสัมพันธ์ในสภาวะแวดล้อมเฉพาะเจาะจง ในอันที่จะสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Barna (1997) กล่าวถึงความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไว้ว่ามีทั้งสิ้น 6 ประการ ได้แก่ การมีความวิตกกังวล (Anxiety) การที่ทึกทักเอาความเหมือนแทนความต่าง (Assuming Similarity Instead of Difference) การใช้วัฒนธรรมตนเองเป็นบรรทัดฐาน (Ethnocentrism) การเหมารวมและการมีอคติ (Stereotypes and Prejudice) การตีความด้านอวัจนภาษาผิด (Nonverbal Misinterpretations) และภาษา (Language)

Ting-Toomey (1998) กำหนดเป้าหมายของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพหรือความสามารถของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไว้ว่าเพื่อสร้างความหมายร่วมกันระหว่างปัจเจกบุคคลที่แตกต่างกันในสถานการณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์

Gudykunst (2004) กล่าวถึงการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพไว้ว่า การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อเราสามารถทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้น้อยที่สุด ไม่มีใครที่จะส่งสารโดยได้ความหมายเดียวกัน นอกจากนี้ Gudykunst กล่าวถึงการทำนายหรือคาดเดาทางการสื่อสาร

(Communicative Predictions) ไว้ว่าบางครั้งเราจะมีคามสำนึกว่าเรากำลังคาดเดาอยู่แต่ก็มีหลายครั้งที่เราทำไปโดยไม่รู้ตัว การทำนายหรือการคาดเดาดังกล่าวนี้ Miller และ Steinberg (1975) อธิบายไว้ว่าเกิดเมื่อมีการสื่อสารกันและกันในการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารจะทำนายหรือคาดเดาเกี่ยวกับผลที่เกิดจากพฤติกรรมการสื่อสาร โดยเลือกใช้กลยุทธ์การสื่อสารจากการทำนาย หรือการคาดเดาว่าผู้รับสารมีปฏิกิริยาสนองตอบอย่างไร นั่นคือการเลือกใช้กลยุทธ์ที่เราคิดว่าจะทำให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผลมากที่สุด ด้วยเหตุนี้ข้อมูลที่ต้องนำมาใช้ในการทำนายเกี่ยวกับผู้อื่นจึงแบ่งได้เป็น 3 ประเภท (จินตนา มนเทียรวิเชียรฉาย, 2552) ได้แก่

1. ข้อมูลทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความรู้เรื่องวัฒนธรรมของผู้อื่น เช่น ภาษา จารีตประเพณี ความเชื่อ
2. ข้อมูลทางสังคม ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมและการมีบทบาทอย่างไรในสังคมนั้นๆ เช่น ข้อมูลด้านเชื้อชาติ ศาสนา ระดับชั้นในสังคม เพศ และอาชีพ เป็นต้น
3. ข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งเป็นข้อมูลเฉพาะของบุคคลที่เราต้องการสื่อสารเท่านั้น โดยเป็นข้อมูลเพิ่มเติมจากข้อมูลทางวัฒนธรรมและทางสังคม เช่น ลักษณะนิสัยใจคอ ลักษณะครอบครัวและรสนิยม

การขาดข้อมูล 3 ประเภท ทำให้ผู้สื่อสารระหว่างวัฒนธรรมที่กักเอาว่าวัฒนธรรมมีความเหมือนกันหมด ที่จริงแล้ววัฒนธรรมมีทั้งความเหมือนและความต่าง ความเหมือนและความต่างทางวัฒนธรรมล้วนมีส่วนสำคัญยิ่งในการช่วยให้การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่ความเหมือนและความต่างดังกล่าวอย่างเท่าเทียมกัน โดยจะต้องตระหนักถึงความต่างและความเหมือนในขณะเดียวกันพร้อมกันไป Gudykunst และ Kim (2003) ให้ความเห็นว่าการมีปฏิสัมพันธ์กับคนแปลกหน้าในเบื้องต้นจะพัฒนาไปสู่การมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นเมื่อเราสามารถหาระดับของความเหมือนได้แม้ว่าความเหมือนดังกล่าวจะอยู่ที่ระดับต่ำสุดก็ตาม โดยความสามารถในการทำนายและอธิบายพฤติกรรมของคนแปลกหน้ามีความเกี่ยวข้องกับความรู้ (rules) ของคนแปลกหน้า “เมื่อเราเข้าใจกฎที่คนแปลกหน้าใช้อยู่ เราก็จะสามารถทำนายและอธิบายพฤติกรรมของคนแปลกหน้าได้อย่างถูกต้อง” สิ่งสำคัญก็คือ ความใส่ใจ (mindfulness) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาถึงพฤติกรรมการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุอัลลัฟเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการที่เหมาะสมนำไปสู่แนวทางการสื่อสารที่ก่อให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับกันในสังคม จึงมุ่งศึกษาโดยเริ่มต้นจากมุมมองของมุอัลลัฟและคนภายในชุมชนที่มุอัลลัฟอาศัยอยู่ ตามที่ Gudykunst จำแนกทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไว้ 5 กลุ่มทฤษฎี พบว่า แนวทางในการศึกษาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับจุดสนใจที่จะศึกษา การเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุอัลลัฟในเขตชุมชนเมืองและชุมชนชนบทของไทย จึงเป็นจุดสนใจสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเรียนรู้และสื่อสารอัตลักษณ์มุสลิมของมุสลิมในเขตชุมชนเมือง และชุมชนชนบทของไทยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้ที่เปลี่ยนจากการนับถือศาสนาเดิมคือศาสนาพุทธที่ตนเองนับถืออยู่แล้วมานับถือศาสนาอิสลามด้วยเหตุผลการสมรส ในบริบทของสังคมไทยเท่านั้น จากการทบทวนเอกสารไม่พบงานวิจัยการสื่อสารอัตลักษณ์จากการเปลี่ยนศาสนา มีเพียงงานวิจัยของ ปวีณา โกมารกุล ณ นคร (2547) ที่ศึกษา กระบวนการเรียนรู้ อัตลักษณ์มุสลิมของสตรีมุสลิม กรณีศึกษาสตรีมุสลิมชุมชนท่าอิฐ เพียงฉบับเดียว แต่งานวิจัยของปวีณา ศึกษาในแง่มุมมองของกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ของสตรีมุสลิมเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากของผู้วิจัยที่ต้องการศึกษาถึงกระบวนการในการเรียนรู้และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุสลิม แต่ทั้งนี้ม้งงานวิจัยที่ปรากฏในประเทศไทยที่เป็นพื้นฐานสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ดังต่อไปนี้

2.8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารอัตลักษณ์

งานวิจัยของ สกลกานต์ อินทร์ไทร (2538) เรื่อง “การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มพนักงานบริการในสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง (เด็กปั๊ม) ในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า เด็กปั๊มที่อพยพจากชนบทเข้ามาทำงานในเมือง ต้องเผชิญกับการปรับตัวใหม่ให้เข้ากับสภาพสังคมเมือง การปรับตัวของเด็กปั๊มเหล่านี้ต้องอาศัยข่าวสารที่ได้รับผ่านสื่อมวลชน เด็กปั๊มได้ใช้สื่อเพื่อปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตน อัตลักษณ์ที่ปรากฏชัดเจนที่สุดผ่านทางการใช้สื่อคืออัตลักษณ์ทางเพศชาติพันธุ์และชนชั้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโครงสร้างของสื่อกระแสหลักในสังคมเมืองไม่ได้ช่วยให้เด็กปั๊มเหล่านี้ได้เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสังคมเมืองมากนัก สื่อยังมุ่งรับใช้แต่กลุ่มคนเมืองและดึงให้กลุ่มเด็กปั๊มต้องยอมรับค่านิยมแบบคนเมืองตามไปด้วย เด็กปั๊มจึงต้องเอาชนะข้อจำกัดด้วยการใช้เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งในการเชื่อมโยงตนเองกับอัตลักษณ์แบบเก่าและการเรียนรู้อัตลักษณ์แบบใหม่ เพื่อนำมาปรับใช้ให้การมองตนเองและการเรียนรู้ตนเองเกิดความสมดุลเหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในเมือง

งานวิจัยของ สรัชชา เวชพุดิ (2539) ได้ศึกษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ที่ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาก็ได้ข้อค้นพบว่า ตัวสื่อมีความสำคัญในการช่วยธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญ ของชาวมอญใน อำเภอ พระประแดง โดยพบว่า สื่อที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ สื่อบุคคล อันได้แก่ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกเป็นแรงผลักดันที่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ความเป็นมอญ ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์อันได้แก่ความทันสมัย การกลายเป็นเมือง การเป็นอุตสาหกรรม แผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสื่อสารมวลชน นอกจากนั้นยังพบว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ มอญนับวันจะลดลงไปเนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์ดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง

งานวิจัยของ นริศรา นงนุช (2544) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยว ของชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” พบว่าชีวิตชาวมอญที่อาศัยบนเกาะเกร็ดนั้นมีอัตลักษณ์ อย่างหนึ่งที่เหมือนกับชาวมอญกลุ่มอื่นๆ ในประเทศไทยคือ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ และยังคง รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ได้ค่อนข้างเหนียวแน่น ซึ่งวิถีชีวิตในปัจจุบันของชาวมอญ แห่งนี้ต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อรักษาความสมดุลของอัตลักษณ์ตนเอง ที่ขณะหนึ่งต้องเป็น มอญเพื่อต่อรองอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ของตัวในกระแสสังคมไทยและปะทะกับความเจริญจาก กระแสโลกาภิวัตน์ภายนอกและเพื่อดำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ชาวมอญ บนเกาะเกร็ดมีรูปแบบของการสื่อสารในชีวิตประจำวัน 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบแรกคือการสื่อสาร ภายในครอบครัว การสื่อสารในชีวิตประจำวันทั่วไปของชาวมอญด้วยกันบนเกาะเกร็ดหากเป็นภายใน ครอบครัว ก็จะใช้การสื่อสารแบบตัวต่อตัวเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการถ่ายทอดมรดกทาง วัฒนธรรมของบรรพบุรุษหรืออัตลักษณ์ความเป็นมอญจะถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นด้วยวิธีบอกเล่าแบบ มุขปาฐะ (oral communication) คือคนเฒ่าคนแก่จะเล่าเรื่องราวเก่าๆ ให้ลูกหลานฟัง ในขณะที่เลี้ยง หลานผู้เฒ่าผู้แก่เหล่านี้ก็จะพูดภาษามอญไปบ้าง หรืออบรมสั่งสอนและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม ชาวมอญโบราณในเรื่องต่างๆ ไปด้วย ทำให้ลูกหลานชาวมอญซึมซับวัฒนธรรมเรื่องเล่าเก่าๆ และ ตำนานต่างๆ รวมถึงภาษาไปโดยไม่รู้ตัว

ส่วนรูปแบบที่สองคือ การสื่อสารภายในชุมชน ด้วยอัตลักษณ์ความเป็นมอญอย่างหนึ่งที่ ลูกหลานมักปลูกบ้านอยู่ใกล้กับบ้านพ่อแม่ ทำให้ลักษณะของชุมชนที่นี่มีความหนาแน่น และความ ที่พื้นที่เป็นเกาะมีทางเดินเชื่อมถึงกันตลอด ทำให้ความสัมพันธ์ของชุมชนมีลักษณะสนิทสนมแนบ แน่น ถ้อยทีถ้อยอาศัย ทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในชุมชนแห่งนี้เป็นการสื่อสารที่เกิดจากความ สนิทสนมคุ้นเคยและอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวแบบชุมชนพื้นบ้านในอดีต ดังนั้นเมื่อเวลามีข่าวสาร ที่จะต้องบอกกล่าวถึงกัน คนในชุมชนก็จะเลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบตัวต่อตัวเป็นหลัก (face to face) ไม่ได้คำนึงถึงระเบียบกฎเกณฑ์มากนัก และเนื่องจากสามารถเดินไปมาถึงกันได้ด้วยทางเดินรอบเกาะ ดังนั้นเมื่อพบใครก็แจ้งข่าวสารไปเรื่อยๆ แบบปากต่อปาก แต่หากเป็นเรื่องของทางการ เช่นเรื่องการ ท่องเที่ยวหรือเรื่องที่จะต้องขอความร่วมมือจากชาวบ้านก็จะประสานไปยังกลุ่มผู้นำชุมชนให้ช่วยบอก ต่อให้ ซึ่งผู้นำชุมชนก็จะเข้าไปพบกับหัวหน้าครอบครัวให้แจ้งสมาชิกในบ้านทราบอีกทีหนึ่งเป็นการ กระจายข่าวแบบเป็นเครือข่าย (Network) แต่หากต้องการจะพบปะสังสรรค์กันเป็นหมู่ใหญ่หรือระดม

สมองเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน ก็จะอาศัย “ศาลาการเปรียญของวัด” โดยเฉพาะที่วัดปรมัยยิกาวาส เป็นสถานที่นัดพบ ทำให้มีโอกาสดำเนินมาพบปะพูดคุยกันและเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน

งานวิจัยของ วสุ เจียวสะอาด (2545) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมระหว่าง ชาวไทยและชาวมอญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาตำบลลาด อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี พบว่ากระแสโลกาภิวัตน์อันได้แก่เรื่องของเศรษฐกิจการทำมาหากิน นโยบายพัฒนาท้องถิ่นของภาครัฐ รวมไปถึงการเปิดรับสื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญมากที่ทำให้อัตลักษณ์ ความเป็นมอญของชาวมอญในตำบลลาดลดน้อยลง เพราะต้องติดต่อเรื่องอาชีพและการทำมาหากิน จึงต้องทำตัวเหมือนคนไทยเพื่อสะดวกในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งชาวมอญในตำบลลาดจะสื่อสารโดยการสื่อสารภายในกลุ่ม (Intra - Group Communication) เป็นหลักเพื่อสืบสานประเพณีต่างๆ และเรื่องราวภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง โดยที่ชาวมอญในตำบลจะมีอัตลักษณ์แบบเป็น “มอญๆ ไทยๆ” ในระหว่างชีวิตประจำวันปกติ แต่เมื่อถึงช่วงเวลาเทศกาล เช่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็จะ แสดงความเป็นมอญออกมาอย่าง นับเป็นการเลือกแสดงอัตลักษณ์ออกมาใช้ในสถานการณ์ที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านั้นในส่วนของคนไทยและคนมอญในตำบลลาดนี้ จะใช้ข้อมูลเรื่องของศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี เป็นสื่อในการพูดคุยแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน และเป็นตัวกลางในการ เชื่อมโยงให้เกิดการศึกษาซึ่งกันและกันรวมทั้งทำให้เกิดความเข้าใจกันอีกด้วย

งานวิจัยของ โสวรรณ คงสวัสดิ์ (2545) เรื่อง “ การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของเด็ก และเยาวชนสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี” ผลการวิจัยพบว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลและการเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขา นอกจากนี้ยังพบว่าเด็ก เหล่านี้รู้สึกว่าตัวเองมีชนชั้นที่ต่ำกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม โดยใช้การเปรียบเทียบตัวเองกับบุคคลรอบข้างรวมทั้งสิ่งที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนด้วย เพื่อมาประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง

งานวิจัยของ ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์ (2546) ศึกษาเรื่อง “การรับรู้และการสื่อสารในการ แสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ ในเขตกรุงเทพมหานคร” เป็นการศึกษาการรับรู้ และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นชาวใต้ในกรุงเทพฯ จากมุมมองของนักศึกษา ภาคใต้และเพื่อนนักศึกษาในสถาบันเดียวกันแต่ต่างภูมิภาคว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร โดย เลือกใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาภาคใต้และเพื่อนนักศึกษาในสถาบันเดียวกัน แต่อยู่ต่างภูมิกาคนั้น มีการรับรู้อัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้โดยผ่านภาษาสูงที่สุด นอกจากนั้นโดย ภาพรวมแล้ว นักศึกษาภาคใต้คิดว่าตนเองมีการพูดคุยสื่อสารกับเพื่อนชาวใต้มากกว่าเพื่อนต่างภาค และมีการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นคนใต้ผ่านทางคำนิยามและพฤติกรรมสูงที่สุด ส่วนในด้านการ

ปรับตัวพบว่านักศึกษาชาวไต้หวันมีอัตลักษณ์แบบผสมหรือเป็นอัตลักษณ์แบบพันธุ์ทาง ก็ยังคงมีความเป็นคนได้อยู่และรับเอาวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ของคนกรุงเทพฯเข้ามาด้วยจะสื่อสารให้เจ้าหน้าที่ที่ดูแลทราบถึงความไม่พอใจต่อสภาพความเป็นอยู่ของตน

งานวิจัยของ นงนภัศ ศรีสงคราม (2547) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์ และสัญญาวิทยาของชาวไทยโพรงในหมู่บ้านคอนเตอาอิฐ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การสื่อสารมีบทบาทด้านอัตลักษณ์ต่อชาวไทยโพรงอย่างมาก ในฐานะเป็น “เครื่องมือ” ด้านการรักษาวัฒนธรรมและสืบทอดมรดกและช่วยรักษาอัตลักษณ์ในคนรุ่นต่อไปรวมถึงช่วยถ่ายทอดเรื่องราวให้คนในสังคมภายนอกได้รับรู้ด้วย ซึ่งการสื่อสารเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานของชาวไทยโพรงนั้น ทำโดยการสอนให้รู้แบบตัวต่อตัว ปากต่อปาก และปฏิบัติให้ดูเพื่อให้เกิดการซึมซับวัฒนธรรมด้วยตัวเองผ่านการเล่าแบบมุขปาฐะเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ ผ่านเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี พิธีกรรม ค่านิยมและความเชื่อ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทยโพรงมี 2 รูปแบบคือปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งปัจจัยภายในได้แก่ การสื่อสารและภาษาโพรง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมด้านการทอผ้า และจักสานซึ่งมีลายเฉพาะของตนเองอันจะนำไปสู่อัตลักษณ์ของชุมชน รวมถึงปัจจัยด้านการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวไทยโพรงโดยชาวไทยโพรงที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่จะทำหน้าที่เป็นผู้ยึดโยงชุมชนโดยมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม ทำให้เกิดความผูกพันกัน ที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมของชุมชนบ้านคอนเตอาอิฐแห่งนี้ไว้ได้ ผู้วิจัย ยังได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมด้วยว่า ควรนำการสื่อสารเข้ามามีส่วนในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาวไทยโพรงให้มากขึ้น เช่นทำหน้าที่ในการเป็นกระบอกเสียง ช่วยสื่อข่าว เผยแพร่อัตลักษณ์ที่ชาวไทยโพรงมีอยู่ไปสู่ชุมชนภายนอก และควรให้สื่อมวลชนช่วยเสริมอีกแรงหนึ่งเพื่อให้เกิดการสืบทอดอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้คนรุ่นสู่รุ่น

งานวิจัยของเจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์ (2547) วิจัยเกี่ยวกับการธำรงอัตลักษณ์ของสตรีมอญในสังคมไทยซึ่งมีสนามวิจัยอยู่ที่ชุมชนมอญวัดศาลาแดงเหนือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี และชุมชนมอญปากลัด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบการนิยามอัตลักษณ์ของชาวมอญมีลักษณะการต่อรองกับกระแสโลกสมัยใหม่ (โลกาภิวัตน์) โดยระบุอัตลักษณ์ของตนเองว่า ประกอบด้วย การมีสายเลือดมอญ การพูดภาษามอญ การนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความภาคภูมิใจในการต่อสู้เพื่อเอกราชของบรรพชนมอญในอดีต นอกจากนี้ยังพบว่า บทบาทในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญของชุมชนแห่งนี้ได้แก่ผู้หญิง เนื่องจากผู้หญิงมักมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีศพและพิธีกรรมที่

เกี่ยวกับการนับถือผี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ชุมชนมอญปากลัดซึ่งยังคงหลงเหลือร่องรอยของการนับถือผี เช่นการทำพิธีไหว้และเข้าทรงเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านในช่วงหลักเทศกาลสงกรานต์ พิธีรำสามภาคในงานศพของคนไทยเชื้อสายมอญ

นอกจากนั้นงานวิจัยอีกชิ้นของ เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์ (2549) เป็นงานวิจัยในระดับปริญญาเอก เรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มพม่าและไทย : กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่าผู้ที่สามารถธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญเอาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ได้แก่สตรีมอญที่อพยพจากพม่าเข้ามาสู่ประเทศไทยเมื่อ 50 ปีก่อน ที่เรียกว่ารุ่นย่ายายถือเป็นเสาหลักของชุมชนในการธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญ แต่เป็นลักษณะของอัตลักษณ์ที่ตายตัวหยุดนิ่งไม่มีความยืดหยุ่น โดยอัตลักษณ์ที่แสดงออกอย่างเข้มข้นได้แก่ทรงผม การแต่งกาย การใช้ภาษามอญ การปฏิบัติกิจทางศาสนา และการปฏิบัติตามวัฒนธรรมและประเพณีมอญในชีวิตประจำวันอย่างเคร่งครัด ในขณะที่เดียวกันก็พยายามสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญสู่ลูกหลานด้วยการใช้ตัวเองเป็นสื่อบุคคลทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง อบรมสั่งสอนลูกหลานผ่านเรื่องเล่าต่างๆ เช่นนิทานมอญ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรมอญ ฯลฯ ส่วนผู้หญิงในรุ่นที่สองเป็นรุ่นที่เกิดในประเทศพม่าและอพยพติดตามครอบครัวเข้ามาตั้งแต่วัยเด็กเป็นคนรุ่นที่พูดได้ทั้งภาษาไทยและภาษามอญ ถือได้ว่าเป็นคนรุ่นที่มีอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลมากที่สุดซึ่งคนกลุ่มนี้จะนิยามตนเองว่าเป็นผู้ที่มีอัตลักษณ์ถึงสองชาติพันธุ์ โดยจะเลือกต่อรองแสดงอัตลักษณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ตน เช่นแสดงความเป็นมอญในขณะที่อยู่ในหมู่บ้าน แต่จะแสดงตนว่าเป็นคนไทยเมื่ออยู่นอกชุมชนมอญ ส่วนผู้หญิงรุ่นสุดท้ายซึ่งเป็นรุ่นที่ตนในชุมชนคาดหวังให้รักษาความเป็นมอญให้มากที่สุดก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเลื่อนไหลของอัตลักษณ์มากที่สุดเช่นกันเพราะในขณะที่ครอบครัวคาดหวังให้รักษาความเป็นมอญแต่สิ่งแวดล้อมรอบตัวในชีวิตประจำวันนั้นไม่เอื้ออำนวย จึงปรากฏการเลือกแสดงอัตลักษณ์หรือการต่อรองอัตลักษณ์ให้เหมาะกับสถานการณ์เกิดขึ้น

งานของเชษฐาวัลย์ ภูษณรงค์ (2549) ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงจากภาคใต้ที่อพยพมาสู่เมือง โดยได้ทำการศึกษาเรื่อง “การสื่อสารของกลุ่มชาวกะเหรี่ยงถิ่นฐานมาสู่ชุมชนเมืองในการปรับตัวและการแสดงอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์” ผลการวิจัยพบว่าครอบครัวของชาวกะเหรี่ยงมีการแสดงอัตลักษณ์ผ่านการสื่อสารด้านภาษาเป็นหลัก ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา โดยอัตลักษณ์ที่แสดงออกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหลไปตามสถานการณ์และมีความสัมพันธ์กับบุคคลคู่สื่อสาร เช่นครอบครัวชาวกะเหรี่ยงภาษาชาวกะเหรี่ยงเมื่ออยู่ในกลุ่มหรืออยู่ต่อหน้าคนที่ไว้ใจ หรือในสถานการณ์ที่ตนเองรู้สึกจะได้รับ การยอมรับเช่นอยู่ท่ามกลางลูกศิษย์ที่เคยไปสอนภาษาชาวกะเหรี่ยง แต่จะไม่พูดเมื่ออยู่ต่อหน้าคนอื่นที่

แปลกหน้า และจะใช้ภาษาซาไกอีกครั้งเมื่อไม่ยอมทำให้ผู้อื่นรู้ว่าพูดเรื่องอะไร ซึ่งกลุ่มซาไกในฐานะชนกลุ่มน้อยในสังคมไทยมีปัญหาและอุปสรรคด้านการสื่อสารอย่างมากเมื่อต้องเข้ามาใช้ชีวิตในสังคมเมือง เนื่องจากประสบการณ์และการเรียนรู้ทางภาษา วัฒนธรรมและสังคมในที่ใหม่ที่ครอบครัวยุโรปเข้าไปอาศัยอยู่มีความแตกต่างอย่างมากจากสังคมเดิม ปัญหาที่พบประกอบด้วย การไม่เข้าใจหรือไม่รู้ภาษาที่ใช้สื่อสารกัน การขาดความรู้ในวิธีการสื่อสารตามวัฒนธรรม การหลีกเลี่ยงการสื่อสาร การยึดติดกับความเชื่อดั้งเดิมของตนเอง เช่น การกิน สุขอนามัย การทำการเกษตร การไม่พยายามปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในวัฒนธรรมใหม่ และ ปัญหาการมีอคติและการมองแบบเหมารวม ซึ่งปัญหาข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยเสนอว่าแก้ไขได้ด้วยความพยายามของทั้งสองฝ่าย คือครอบครัวยุโรปและบุคคลคู่สื่อสาร ได้แก่ การพยายามทำความเข้าใจร่วมกันในเรื่องภาษาและวัฒนธรรม การใช้ทั้งสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจเข้ามาช่วย รวมทั้งการหลีกเลี่ยงการมองแบบอคติเหมารวม และต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับคู่สื่อสารให้มากขึ้น

งานวิจัยที่ได้ยกมาข้างต้น แม้จะเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและอัตลักษณ์นั้น พบว่างานทั้งหมดล้วนมุ่งประเด็นไปที่การสื่อสารเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ผลงานการศึกษาการสื่อสารด้วยการใช้แนวคิดเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวก็นับว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อวิเคราะห์ทำความเข้าใจในเรื่องของการสื่อสารอัตลักษณ์มุสลิมของมุอัลลัฟ จึงนำมาสู่ข้อสงสัยที่ว่า แล้วอัตลักษณ์มุสลิมของมุอัลลัฟนั้นจะมีลักษณะเป็นเช่นไรจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มคนชายขอบอื่นๆหรือไม่ แต่จุดที่สำคัญ คือ อัตลักษณ์มุสลิมของมุอัลลัฟนั้นจะมีความสัมพันธ์กับการสื่อสาร และเป็นการเปลี่ยนอัตลักษณ์เนื่องจากการเปลี่ยนจากศาสนาพุทธที่ตนนับถือเป็นศาสนาอิสลามที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตนที่เด่นชัดแตกต่างจากผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

2.8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมุสลิม ชุมชนมุสลิม และการสื่อสารของมุสลิม

งานวิจัยของ จูไรรัตน์ สวัสดิภาพ (2530) ศึกษาชุมชนกับความยึดมั่นในศาสนา: ศึกษากรณีไทยมุสลิม อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน และ การศึกษาศาสนาอิสลาม เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ส่งผลกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนปัจจัยในตัวแบบอีก 2 ปัจจัย คือ การศึกษาและการเป็นชนกลุ่มใหญ่ในชุมชน ไม่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลมีนัยสำคัญกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนา และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยที่มีนัยสำคัญ และปัจจัยที่ไม่มีนัยสำคัญ พบว่า ปัจจัยกลุ่มที่มีนัยสำคัญนั้นมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลโดยตรงในทางบวกกับแนวความคิดแบบโลกออลลิซิม จากข้อเท็จจริงนี้แสดงให้เห็นว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนามีสาเหตุมาจากการมีแนวความคิดแบบโลกออลลิซิม และสาเหตุอื่นๆที่เกี่ยวข้องในเชิงสาเหตุและผลกับแนวความคิดแบบโลกออลลิซิม กล่าวคือ การมี

แนวความคิดแบบโลกออลิซิม ระยะเวลาที่อยู่อาศัย และการศึกษาศาสนาอิสลามเป็นสาเหตุของความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม ในขณะที่ การศึกษาและการเป็นชนกลุ่มใหญ่ในชุมชน ไม่ได้เป็นสาเหตุของความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม

งานวิจัยของ นฐพงศ์ เทพจารี (2534) ศึกษาถึง ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบท จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต พบว่า เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมทางด้านสังคม ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับสูงมีค่าพฤติกรรมทางด้านสังคมสูงกว่ากลุ่มที่มีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับต่ำเป็นการยืนยันได้ว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทางด้านสังคมแต่อย่างใด และยังมีผลในทางส่งเสริมการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านคุณภาพชีวิต โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับสูงจะมีค่าสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับต่ำ เป็นการยืนยันได้ว่าความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทางด้านคุณภาพชีวิต และยังมีผลส่งเสริมการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้

งานวิจัยของ จริญญา มะลูลีม และคณะ (2538) ศึกษาเรื่อง อิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม พบว่า เนื้อหาของศาสนาและวัฒนธรรมอิสลามนั้น แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ จะต้องมีความคงที่อยู่ตลอดเวลา และประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา เวลา และสถานที่ ประเภทที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เช่น การนบ้นการ เป็นต้น ส่วนประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้นั้น ส่วนมากจะระบุไว้กว้างๆที่สุด หรือไม่ระบุเลย การปฏิบัติขึ้นอยู่กับวินิจฉัยของมุสลิมทุกคนว่าสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ควร เช่น การเลือกอาชีพ การศึกษา เป็นต้น

งานวิจัยของ อุษา จารุกา (2541) ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามต่อการสื่อสารในประเทศซาอุดีอาระเบีย พบว่า ประเทศซาอุดีอาระเบียเป็นประเทศอิสลามที่มีสังคมปิด มีการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย ความก้าวหน้าทางกายภาพเท่าเทียมประเทศที่พัฒนาแล้วใน โลกตะวันตก ทั้งในด้านการสื่อสารมวลชนและโทรคมนาคม วิถีชีวิตของประชาชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางกายภาพมากนัก ประชาชนมีความเคร่งครัดในด้านศาสนา ศาสนาอิสลามไม่มีการแยกกิจกรรมของอาณาจักรหรือพลเรือนนอกจากศาสนจักร ใช้กฎหมายอิสลามในการปกครองประเทศ การปฏิบัติตามกฎ คือ การปฏิบัติตามศาสนา พฤติกรรมการสื่อสารอยู่ภายใต้หลักการเพื่อความพึงพอใจของพระเจ้า เคารพในเกียรติยศและศักดิ์ศรีของบุคคล หลักศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสื่อสารของประชาชนซาอุดีอาระเบียและชาวต่างชาติ การดำเนินการสื่อสารมวลชนอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของภาครัฐ โดยมีนโยบายหลักเพื่อส่งเสริมความเชื่อทางศาสนา เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมือง และเพื่อส่งเสริมการพัฒนาประเทศ

งานวิจัยของ ปณิธา รื่นบรรเทิง (2542) ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารอันนำไปสู่การก่อตัวเป็นชุมชนพัฒนาของชุมชนมุสลิมภูฏีขาว เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า วิวัฒนาการของชุมชนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ ระยะการก่อตัว ระยะการเริ่มพัฒนา และระยะที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนพัฒนาสามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ปัจจัยภายในชุมชน คือ สภาพความเป็นอยู่ ลักษณะทางกายภาพ และแนวความคิดการพัฒนาของคนในชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความเจริญเติบโตของสังคมเมือง และการได้รับความสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน การใช้สื่อของชุมชนจะประกอบด้วยสื่อที่ใช้ในชุมชน คือ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อชุมชน และสื่อมวลชน โดยสื่อหลักที่ใช้คือ สื่อเฉพาะกิจประเภทหนังสือเวียน และสื่อที่ใช้ภายนอกชุมชน คือ สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ ซึ่งสื่อที่ใช้โดยมาก คือ สื่อเฉพาะกิจประเภทจดหมายราชการหรือจดหมายที่ออกอย่างเป็นทางการ พัฒนาการของการใช้สื่อการพัฒนาชุมชนใน 2 ช่วงแรกของวิวัฒนาการของชุมชนจะใช้สื่อบุคคลในการสื่อสาร ต่อมาในช่วงที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจะใช้สื่อเฉพาะกิจ สื่อชุมชน สื่อบุคคล และสื่อมวลชนตามลำดับ ในส่วนของกลยุทธ์จะใช้สื่อหลายๆประเภทประกอบกันเนื่องจากลักษณะของแต่ละสื่อจะมีความหมายแตกต่างกันและสามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้

งานวิจัยของ อลิสา หะสาเมาะ (2543) ศึกษาเกี่ยวกับ ความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนรือเสาะ อธิบายประเด็นที่เกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลรือเสาะออก นับถือศาสนาอิสลาม อยู่บนเส้นทางตามขนบธรรมเนียมประเพณี มีศาสนาอิสลามเป็นแกนและมีการแสดงตนออกมาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การแต่งกายที่มีลักษณะเฉพาะของผู้หญิง เช่นการมีผ้าคลุมศีรษะ (ฮิญาบ) ส่วนผู้ชายสวมหมวกขาวและนุ่งโสร่ง รวมทั้งมีการแสดงออกผ่านการปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด ความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกับคนต่างวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างทางด้านความเชื่อ เช่น ในเรื่องการร่วมรับประทานอาหารในงานจัดเลี้ยง ถ้าเป็นอาหารต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลามจะทำให้ชาวมุสลิมไม่สะดวกใจในการร่วมกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ในด้านภาษา ชาวมุสลิมในชุมชนรือเสาะออกนิยามความเป็นตัวตนออกมาเช่น ถ้าเป็นมุสลิมต้องพูดภาษามลายู สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และเป็นลักษณะเฉพาะของมุสลิมในชุมชนรือเสาะออกแห่งนี้

งานวิจัยของ ธาวิณี ธาราคูสิตา (2547) ศึกษากระบวนการสื่อสารผ่านคุตบะห์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิมพบว่า กระบวนการสื่อสารผ่านคุตบะห์วันสุคร์นั้นมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ผู้ส่งสาร ได้แก่ คอเต็บหรืออิมาม ผู้ทำหน้าที่บรรยายคุตบะห์วันศุกร์ สาร ได้แก่ เนื้อหาที่บรรยายในคุตบะห์วันศุกร์ที่คอเต็บแต่ละท่านบรรยาย ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร ได้แก่ ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะห์ (ธรรมะ) วันศุกร์ วิธีแสดงข้อมูลของคอเต็บและอิมามนั้นมาจาก 2 แหล่งด้วยกัน คือ จากคัมภีร์อัล-กุรอาน และหนังสือรวบรวมอัล-หะดีษ (จริยวัตร) ของท่านศาสดา (นบี) มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) และจากสื่ออื่นๆ ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ หรืออินเทอร์เน็ตรวมทั้งสื่อพิมพ์อื่นๆ กลยุทธ์การบรรยายคุตบะห์วันศุกร์ที่คอเต็บใช้บรรยาย ได้แก่ การนำเสนอเรื่องราวที่ปัจจุบันทันด่วน นอกจากนี้ยังมีการ

ยกตัวอย่างจากคัมภีร์อัล-กุรอาน และหนังสือรวบรวมอัล-หะดีษ เพื่อให้มุสลิมเห็นภาพที่ชัดเจน รวมทั้งมีการใช้อวัจนะภาษา เช่น ท่าทาง เป็นตัวช่วยด้วย

งานวิจัยของ ปวีณา โกมารกุล ณ นคร (2547) เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์มุสลิมของสตรีมุสลิม ทัศนศึกษา สตรีมุสลิมในชุมชนท่าอิฐ พบว่ามุสลิมได้อาศัยกระบวนการการเรียนรู้ทางด้านอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมจากครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย รวมถึงการเรียนรู้ด้านศาสนาของมุสลิมก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของมุสลิม ซึ่งมุสลิมจะต้องใช้วิธีการสังเกตและต้องพยายามเรียนรู้จากสังคมมุสลิมทั้งจากภายในครอบครัวและจากชุมชน เพื่อนำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้พบและสัมผัสนำมาปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เดิมของเพื่อให้เห็นเป็นมุสลิมอย่างสมบูรณ์ จากการศึกษพบว่ามุสลิมบางท่านเข้ามาเป็นมุสลิมแต่ไม่ได้มีการศึกษาด้านศาสนาอย่างแท้จริงและจริงจัง จึงทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามหลักของศาสนาได้ เช่น ไม่สามารถนมาซ (ละหมาด) ได้ ครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่สามารถจะดำรงรักษาความเป็นมุสลิมไว้ เนื่องจากมุสลิมจะต้องได้รับความช่วยเหลือในด้านการอบรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ให้ถูกต้องถึงจะทำให้มุสลิมมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนให้เป็นมุสลิมอย่างสมบูรณ์ ซึ่งสังคมและชุมชนจะเป็นตัวช่วยที่ทำให้มุสลิมได้เรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้เข้าไปสัมผัส จึงทำให้เกิดความใส่ใจ เก็บรักษา และลองปฏิบัติ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

งานของ ภักคินี แยกพงศ์ (2547) ศึกษาเกี่ยวกับการศรัทธาในอิสลามกับพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร พบว่า ผลการศึกษาพบว่า การศรัทธาประกอบด้วย การเชื่อมั่นในจิตใจ การกล่าวด้วยวาจา และการปฏิบัติด้วยร่างกาย การศรัทธาที่แท้จริงจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ โดยถือว่าการเชื่อมั่นด้วยจิตใจคือรากฐานสำคัญที่สุดของการศรัทธา การศรัทธาที่มั่นคงจะทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมทุกประการของมุสลิมทั้งด้านการประกอบศาสนกิจและการปฏิบัติความดีงามต่างๆ การปฏิบัติคุณงามความดี คือ ผลโดยธรรมชาติของการศรัทธา สถานภาพความสมบูรณ์ของการเป็นผู้ศรัทธาจึงขึ้นอยู่กับปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของหลักอิสลาม ส่วนการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามหลักการอิสลามเป็นกระบวนการทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการศรัทธา โดยเป็นการทำหน้าที่ร่วมกันระหว่างครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาในการอบรมขัดเกลาจิตใจปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เสริมสร้างพัฒนาการด้านร่างกายและด้านอื่นๆ เพื่อสร้างสรรค์คนดีที่สมบูรณ์และมีประโยชน์ โดยพบว่า ครอบครัวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักการศรัทธาในอิสลาม โดยได้สะท้อนความรู้ ความเข้าใจในรูปของพฤติกรรมการศรัทธาในชีวิตประจำวัน และอบรมเลี้ยงดูบุตรบนพื้นฐานของการศรัทธาในอิสลาม

งานวิจัยของ บันทิตย์ สะมะฮุน และคณะ (2550) ศึกษาถึง มุสลิมกับการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย พบว่า การอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมกับมุสลิมมีระดับความสัมพันธ์ที่ดีในด้านหลักการ แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างกันยังมีปัญหาอยู่ เนื่องจากความสัมพันธ์ในด้านหลักการทางศาสนาที่อิสลามสอนให้มุสลิมอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นพี่น้อง โดยคำสอนทั้งจากคัมภีร์อัล-กุรอาน และ จากอัล-หะดีษ ได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับมุสลิมด้วยทฤษฎีตายตัวและถือเป็นจุดแข็งของสังคม / ชุมชนมุสลิมในทุกที่ว่า “มุสลิมเป็นพี่น้องกัน” หรือ “มุสลิมต่อมุสลิมเปรียบเสมือนเรือนร่างเดียวกัน ส่วนใดเจ็บ ส่วนอื่นของร่างกายก็จะเจ็บด้วย” จากหลักการด้านศาสนาที่มีลักษณะเป็นคำสั่งทางศาสนา ซึ่งถือเป็นมิตินอกจากมิตที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

จากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นแนวทางที่ผู้วิจัยเลือกใช้เพื่อการหาคำตอบของปัญหาการวิจัยในครั้งนี้ โดยนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมมาวิเคราะห์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตั้งข้อสังเกตและการสังเกตพฤติกรรม วิเคราะห์และอภิปราย สรุปผล การศึกษาถึงการเรียนรู้ และการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของมุสลิมในพื้นที่ชุมชนเมืองและชุมชนชนบทของไทย